

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ
«ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»**

Δ. Λ. ΔΡΙΤΣΑ- Δ. ΜΟΣΧΟΥ- ΣΤΥΛ. Λ. ΠΑΠΑΛΕΞΑΝΔΡΟΠΟΥΛΟΥ

Χριστιανισμός και θρησκευόμενα



Β' ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

Τόμος Α΄

**ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ**

**ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ
ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΑ**

Β' ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

ΤΟΜΟΣ Α'

Συγγραφείς

1. Δημήτριος Λ. Δρίτσας, Δρ. Θεολογίας, Σχολικός Σύμβουλος
2. Δημήτριος Μόσχος, Δρ. Θεολογίας, Καθηγητής Λυκείου Αναβύσσου
3. Στυλιανός Λ. Παπαλεξανδρόπουλος, Επίκ. Καθηγητής Θεολ. Σχολής Πανεπ. Αθηνών

Κριτική Επιτροπή

1. π. Κων/νος Φούσκας, Καθηγητής Θεολογικής Σχολής Πανεπ. Αθηνών
2. π Θεοδώρητος Πολυζωγόπουλος, Δρ Φιλοσοφίας, Καθηγητής Κολεγίου Αθηνών
3. Γεώργιος Στάθης, DEA Θεολογίας, Σχολικός Σύμβουλος

Γενική Επιμέλεια

Δημήτριος Ε. Καραμάτσιος, Μεταπτυχιακό Δίπλωμα
Θρησκευολογίας

Εποπτεία

Ιωσήφ Περάκης, Δρ Γλωσσολογίας, Πρόεδρος
Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Εικονογράφηση και Εικόνα εξώφυλλου

Νικόλαος Χούτος

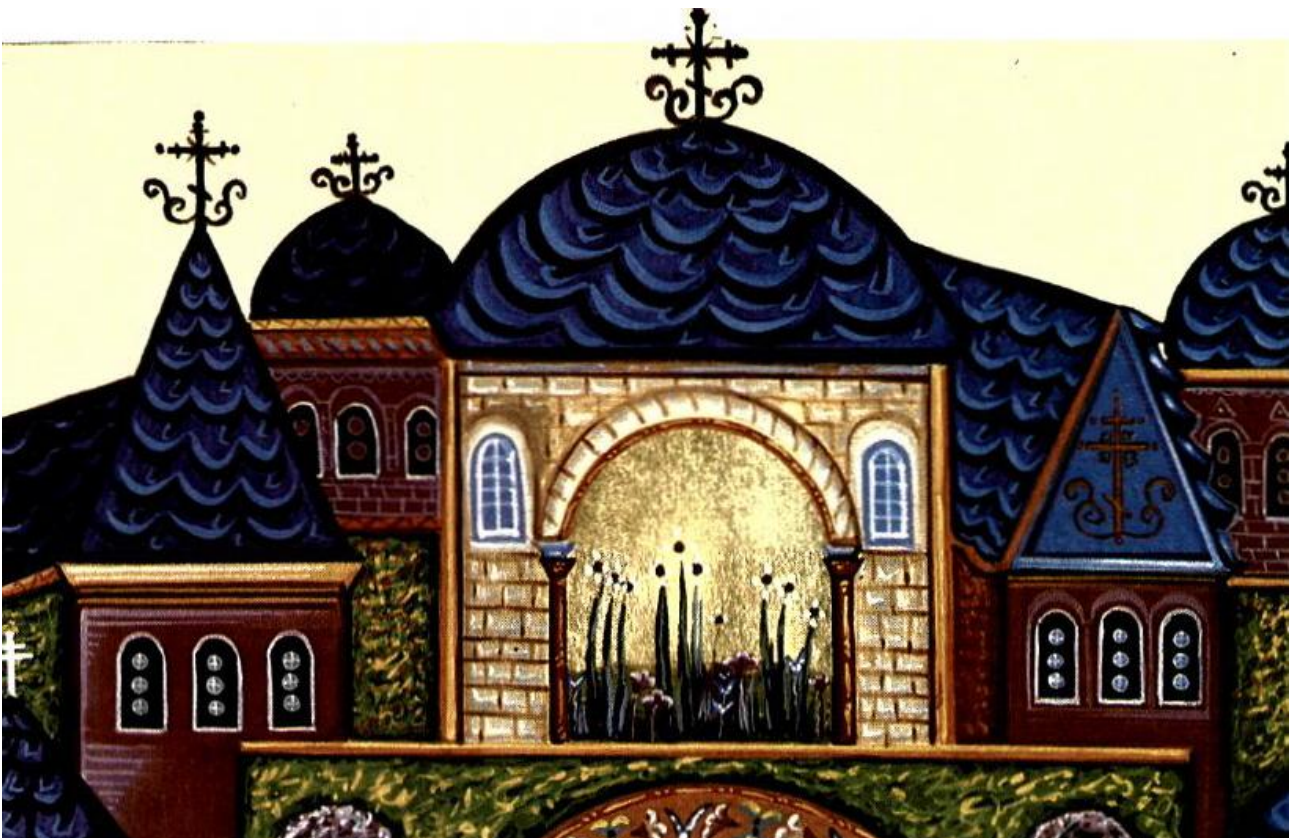
ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΓΙΑ ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ

Ομάδα Εργασίας Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής
(Μετατροπή: Οσία Αναστασίου)
(Επιμέλεια: Άννα Σπανάκη)

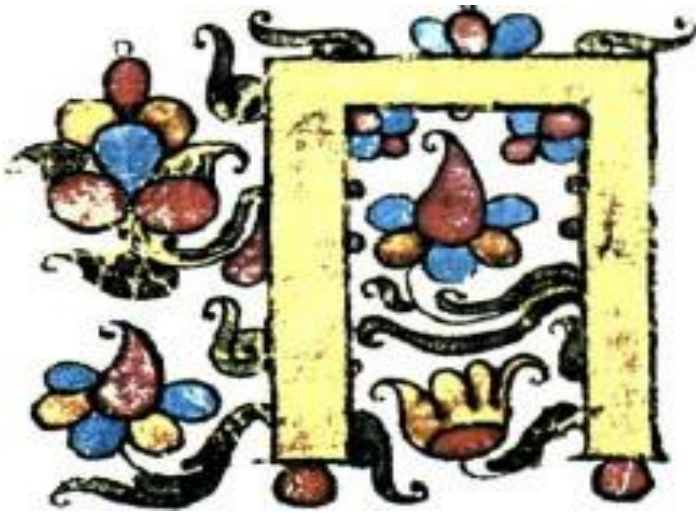
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

**ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ
ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΑ**

Β' ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ



**ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ**



ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΤΟΜΟΣ Α'

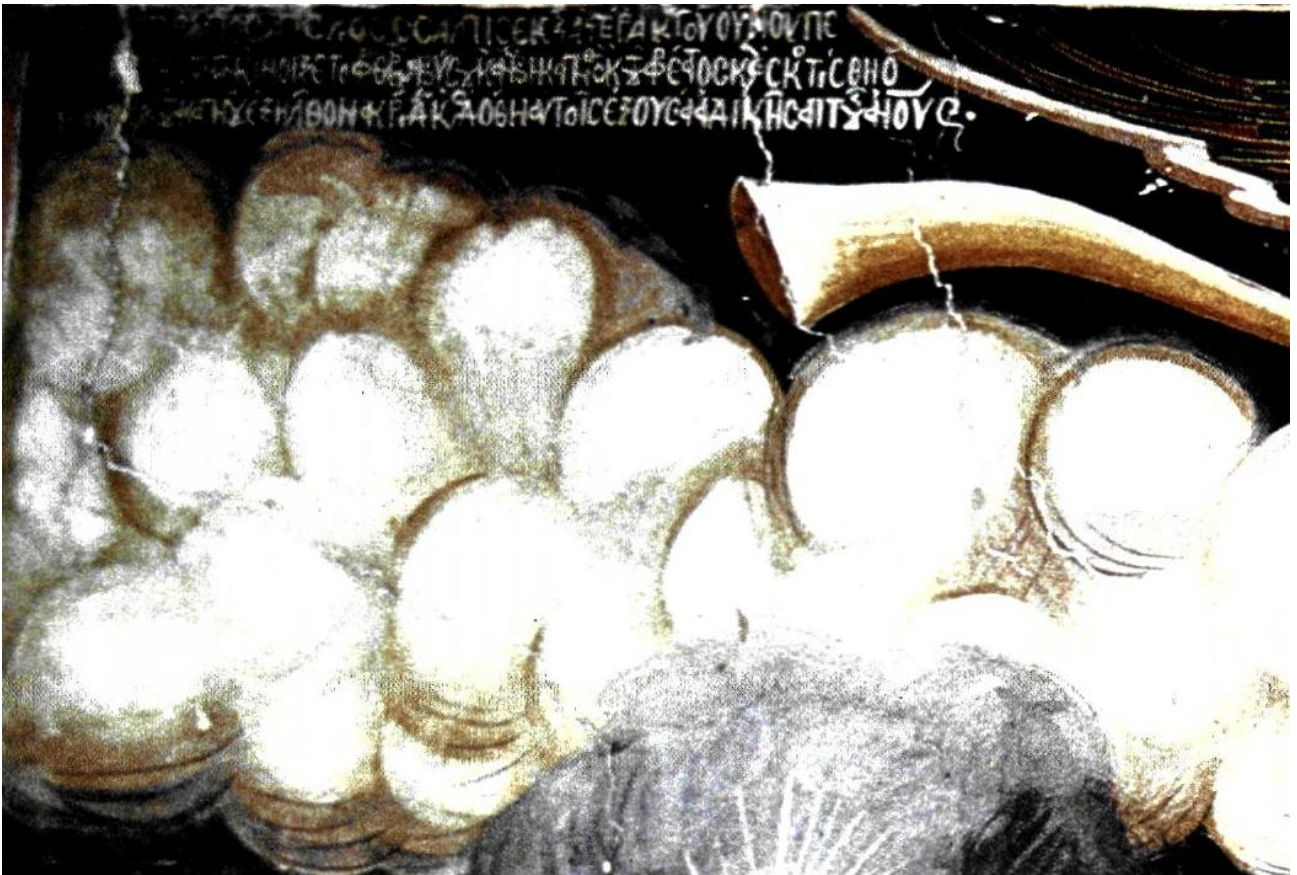
ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ

1. Ερωτήματα σχετικά με τα μεγάλα ζητήματα της Ζωής.....11
2. Το ζήτημα για το Θεό.....20
3. Θρησκεία: ένα πανανθρώπινο φαινόμενο.....30

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α'

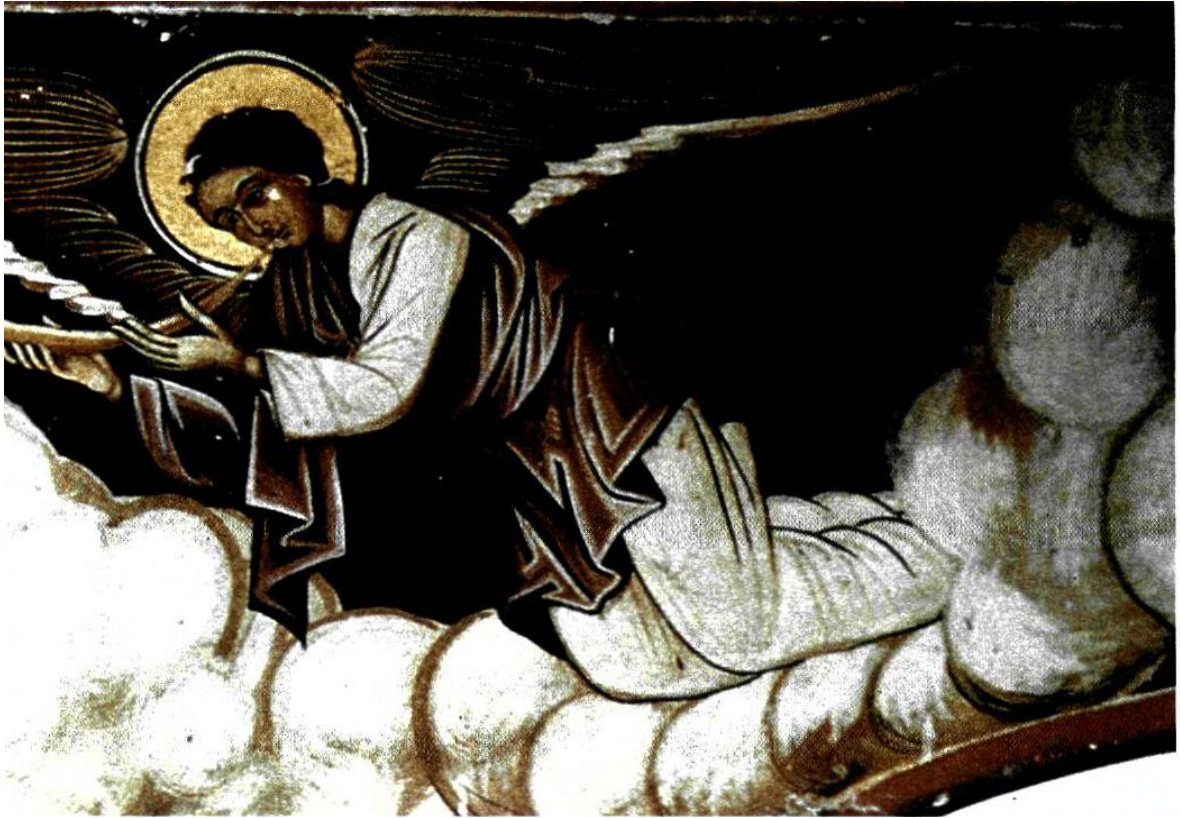
Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ: ΟΥΣΙΑ-ΠΡΟΣΦΟΡΑ-ΑΜΦΙΣΒΗΤΗΣΗ.....40

- Το σύμβολο της πίστεως (Παράθεση του κειμένου).....42
4. Ποιος είναι ο Θεός κατά την πίστη του Χριστιανισμού.....43
 5. Βασιλεία του Θεού: όραμα αλλιώτικης ζωής ή ουτοπία;.....54
 6. Γιατί ο Ιησούς Χριστός ήταν και είναι «σημείον αντιλεγόμενον»;.....64
 7. «Τίνα με λέγουσιν οι άνθρωποι είναι;».....77
 8. Τι είναι το Άγιο Πνεύμα;.....87
 9. Αρχή και πορεία του κόσμου.....95
 10. Ο άνθρωπος στο αρχικό του μεγαλείο.....109
 11. Γιατί υπάρχει το κακό στον κόσμο;.....120



Πρόλογος

Το περιεχόμενο του βιβλίου αυτού, αγαπητοί μαθητές, απευθύνεται σε σας τους νέους και τις νέες που προσπαθείτε να συγκροτήσετε τη δική σας κοσμοθεωρία και βιοθεωρία. Σας προσφέρει αφενός μεν μια συνολική παρουσίαση της χριστιανικής διδασκαλίας για τα μεγάλα ζητήματα (Θεός, Κόσμος, Άνθρωπος και Ζωή), αφετέρου δε σας παρέχει τη δυνατότητα να γνωρίσετε και τα σύγχρονα μεγάλα θρησκευόμενα. Για τη σωστή ενημέρωση και το γόνιμο προβληματισμό σας απαιτούνται δυο βασικές προϋποθέσεις: 1. η απροκατάληπτη και η αντικειμενική ενημέρωσή σας για το Χριστιανισμό και τα άλ-



λα θρησκευόμενα και 2. η ενεργός συμμετοχή σας στη διδασκτική διαδικασία.

Οι πνευματικές αναζητήσεις και οι μεταφυσικές ανησυχίες σας - θετικό στοιχείο της εφηβείας - είναι δυνατό να βρουν ικανοποιητικές απαντήσεις μέσα από αυτό το μάθημα. Θεωρούμε δε ότι είναι μια μεγάλη ευκαιρία να συμπληρωθούν κάποιες ελλείψεις και να συζητηθούν κάποιες αμφισβητήσεις, αμφιβολίες ή και αντιρρήσεις σας ακόμη, σχετικές με το περιεχόμενο της ορθόδοξης πίστης. Αυτό επιβάλλεται ιδιαίτερα στην εποχή μας, κατά την οποία γινόμαστε μάρτυρες της ραγδαίας και αλματώδους επιστημονικής και τεχνολογικής πρόοδου. Έχει διαπιστωθεί ότι η θρησκευτική πίστη έχει τη δυνατότητα να συμβάλλει ουσιαστικά στην εξισορρόπηση μεταξύ των υλικών και πνευματικών απαιτήσεων και αναγκών της ανθρώπινης ύπαρξης.

Ευχόμαστε και ελπίζουμε ότι με την παρουσίαση και τη διαλογική ανάπτυξη των θεμάτων που απαρτίζουν

τον πίνακα περιεχομένων του βιβλίου θα σας δοθεί η δυνατότητα να συμπληρώσετε την εγκύκλια μόρφωσή σας και να ολοκληρώσετε την προσωπικότητάς σας. Έτσι, θα μπορείτε να πάρετε θέση για τα μεγάλα ζητήματα της ζωής και να επιτύχετε τους ωραίους και υψηλούς στόχους σας προς το συμφέρον τόσο το προσωπικό όσο και το κοινωνικό.

Οι συγγραφείς

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ





1. Ερωτήματα σχετικά με τα μεγάλα ζητήματα της ζωής

Από τη στιγμή που ο άνθρωπος αρχίζει να σκέπτεται, αρχίζει και να ερωτά. Είναι το μόνο έμψυχο ον που έχει τη δυνατότητα να ερωτά και να προσπαθεί να δώσει απαντήσεις. Το προνόμιο αυτό είναι σύμφυτο με τη λογική του και με τον όλο ψυχισμό του. Με το πρώτο μας μάθημα θα επιχειρήσουμε όλοι μαζί να αναζητήσουμε και να επισημάνουμε τα κρίσιμα ερωτήματα που σχετίζονται με τα μεγάλα ζητήματα της ύπαρξης και της ζωής. Ακόμη θα προσπαθήσουμε να διακριβώσουμε εάν ο Χριστιανισμός δίνει απαντήσεις στα ερωτήματα αυτά.

α) Ρωτάμε, γιατί αναζητούμε την αλήθεια

Η διατύπωση ερωτημάτων και η αναζήτηση των σχετικών απαντήσεων είναι μια υπαρξιακή ανάγκη, που απασχολεί όλους τους ανθρώπους και δεν είναι απλά προσωπικό ζήτημα μεμονωμένων φιλοσόφων. Όσο περισσότερο αναπτύσσεται πνευματικά ο άνθρωπος, τόσο και πιο σημαντικά και πολύπλοκα ερωτήματα διατυπώνει και προσπαθεί να βρει τις πιο σωστές απαντήσεις στα μεγάλα ζητήματα που τον απασχολούν. Κοινός παρονομαστής αυτών των ερωτημάτων είναι η βαθιά πνευματική ανάγκη της γνώσης της αλήθειας για το Θεό, τον κόσμο και τον άνθρωπο.

Στα πλαίσια αυτής της πνευματικής προσπάθειας οι άνθρωποι σταδιακά έθεσαν τις βάσεις των επιστημών και της φιλοσοφίας. Σπουδαίοι φιλόσοφοι προσπάθησαν να δώσουν απαντήσεις στα καίρια αυτά ερωτήματα, στηριζόμενοι στην παρατήρηση, τους προβληματισμούς τους και την ανθρώπινη λογική.

Υπάρχουν όμως και μερικοί άνθρωποι, οι οποίοι αποφεύγουν να θέσουν ερωτήματα σχετικά με τα μεγάλα ζητήματα της ζωής. Είναι εκείνοι που είναι εγκλωβισμένοι σε προκαταλήψεις ή αδιαφορία, και άλλοι που έχουν περιορίσει τη σκοπιμότητα της ανθρώπινης ύπαρξης μόνο στα υλιστικά πλαίσια και έχουν σαν δόγμα τους το: «Φάγωμεν πίωμεν, αΰριον γάρ αποθνήσκωμεν».

β) Υπάρχουν απαντήσεις στα μεγάλα ερωτήματα;

Πριν απαντήσουμε στο ερώτημα αυτό είναι ανάγκη να αναφέρουμε τα μεγάλα ερωτήματα που απασχολούν τον άνθρωπο από τότε που εμφανίστηκε στον πλανήτη μας. Θα μπορούσαμε να τα συγκεφαλαιώσουμε στο τριπλό θεματολόγιο: **Θεολογία, Κοσμολογία, Ανθρωπολογία.**

Ξεκινώντας από το τρίτο, την ανθρωπολογία, εξειδικεύουμε το θεματολόγιο στα εξής επιμέρους βασικά ερωτήματα: Τι είναι ο άνθρωπος; Ποια είναι η βαθύτερη ουσία της ανθρώπινης ύπαρξης; Από πού προέρχεται; Πού πηγαίνει; Γιατί ζει; Πώς πρέπει να ζει; Γιατί υπάρχουν στη ζωή το κακό και ο θάνατος; Παρόμοια για την κοσμολογία βασικά ερωτήματα είναι τα ακόλουθα: Από πού προήλθε ο κόσμος; Μήπως υπάρχει αιώνια ή έχει κάποια αρχή και τέλος; Γιατί δημιουργήθηκε και πού πορεύεται τελικά; Σχετικά με τη θεολογία ερωτήματα που απασχολούν τον άνθρωπο είναι: Υπάρχει Θεός; Αν υπάρχει, τι είναι, πού βρίσκεται και ποια είναι η σχέση



**Άντριου Γουάιεθ, Ο κόσμος της Χριστίνας (1948).
Η βαθιά απορία που δημιουργεί στον άνθρωπο το γεγονός της ύπαρξης και το νόημά της είναι διάχυτη σ' αυτόν τον πίνακα.**

του με τον κόσμο και τον άνθρωπο; Ποια είναι η αναγκαιότητα της θρησκείας;

Στα μεγάλα και βασανιστικά αυτά ερωτήματα δόθηκαν κατά καιρούς διάφορες απαντήσεις. Οι απαντήσεις αυτές είναι δυνατό να αναζητηθούν στα φιλοσοφικά συστήματα, στις θρησκείες, στις φυσικές και τις ανθρωπιστικές επιστήμες, στα ηθικά και κοινωνικά συστήματα. Αρκετές φορές οι απαντήσεις που δίνονταν δεν ικανοποιούσαν επαρκώς τους ανθρώπους με συνέπεια την αδιάκοπη αναζήτηση της αλήθειας.

γ) Ο Χριστιανισμός δίνει απαντήσεις στα μεγάλα ερωτήματα;

Προτού απαντήσουμε στο ερώτημα αυτό θα προσπαθήσουμε να επισημάνουμε τις απαντήσεις του Χριστιανισμού στα μεγάλα θέματα της Θεολογίας, της Κοσμολογίας και της Ανθρωπολογίας με βάση τις επίσημες πηγές της θρησκείας μας. Αυτό θα γίνει στα μαθήματα που ακολουθούν. Η πείρα και η ιστορία της Εκκλησίας δείχνουν ότι υπάρχουν απαντήσεις σ' όλα αυτά τα ερωτήματα, που ικανοποιούν τον άνθρωπο της κάθε εποχής.

Εσφαλμένα έχει αποδοθεί στην Εκκλησία ο λόγος "πίστευε και μη ερεύνα". Η Εκκλησία πάντοτε διακηρύττει το "πίστευε μετ' ερεύνης". Δηλαδή η έρευνα δεν απαγορεύεται, αλλά πηγαίνει παράλληλα με την πίστη. Η αποδοχή μιας άλλης εκδοχής με τη φράση "ερεύνα και πίστευε", που σημαίνει πρώτα να ερευνάς και κατόπιν να πιστεύεις, θα οδηγούσε σε αδιέξοδα, γιατί υπάρχουν περιοχές, όπου η ανθρώπινη έρευνα είναι αδύνατη, καθώς τα θέματα της πίστης υπερβαίνουν την ανθρώπινη λογική και αναφέρονται σε πραγματικότητες που είναι πέρα από τη φυσική πραγματικότητα. Η αναζήτηση της αλήθειας για το Θεό και τη διαδρομή που πρέπει να ακολουθήσει ο άνθρωπος, για να αποκτήσει νόημα η ζωή του, είναι πέρα από τις επιστημονικές έρευνες. Ανεύρεται στη μελέτη των κειμένων της Αγίας Γραφής. Ο προφητικός λόγος του Ιερεμία είναι σαφής: «Τάδε λέγει Κύριος· στήτε επί ταῖς ὁδοῖς καί ἴδετε καὶ ἐρωτήσατε τρίβους Κυρίου αἰωνίου καὶ ἴδετε ποία ἐστὶν ἡ ὁδὸς ἡ ἀγαθὴ καὶ βαδίζετε ἐν αὐτῇ καὶ εὐρήσετε ἀγνισμόν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν» (Ιερ. 6, 16). Ὅποιος αναζητήσει την αλήθεια με απροκατάληπτη διάθεση, βρίσκει τις απαντήσεις, όπως και ο ίδιος ο Χριστός μάς προτρέπει: «Αἰτεῖτε, καὶ δοθήσεται ὑμῖν, ζητεῖτε, καὶ εὐρήσετε, κρούετε

καί ἀνοιγήσεται ὑμῖν· πᾶς γάρ ὁ αἰτῶν λαμβάνει καί ὁ ζητῶν εὐρίσκει καί τῷ κρούοντι ἀνοιγήσεται» (Ματθ. 7, 7-8).

Ἡ χριστιανική διδασκαλία γιὰ τὸ Θεό, τὸν κόσμον καὶ τὸν ἄνθρωπο ἔχει τὴ σφραγίδα τῆς θείας ἐγκυρότητας καὶ τῆς πείρας ἀγίων ἀνθρώπων. Πρέπει ἐδῶ νὰ διευκρινίσουμε ὅτι ἡ χριστιανική πίστη δὲν ἐμπλέκεται σὲ καθαρῶς ἐπιστημονικά θέματα. Ἡ ἐπιστήμη εἶναι ἐλεύθερη νὰ διεξάγει τὶς δικές τῆς ἐρευνες, μέσα ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἀναδεικνύεται τὸ μεγαλεῖο τῆς δημιουργίας ποὺ ὀδηγεῖ στὴ δόξα τοῦ Δημιουργοῦ. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀγιογραφικὴ ἀντίληψη: «καὶ αὐτός (ὁ Θεός) ἔδωκεν ἀνθρώποις ἐπιστήμην ἐνδοξάζεσθαι ἐν τοῖς θαυμασίοις αὐτοῦ» (Σοφία Σειράχ 38,6)

Ἡ πίστη, ἡ ἀποδοχὴ τῶν χριστιανικῶν ἀληθειῶν προϋποθέτει τὸ λογικὸ καὶ τὴν ἐλεύθερη θέληση τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ πίστη δὲν εἶναι παράλογη. δὲν ἀντιτάσσεται στὸ λογικόν. Ἀπλὰ τὰ θέματα τῆς πίστεως υπερβαίνουν τὴν ἀνθρώπινη λογικὴ. Αὐτὰ προϋποθέτουν τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν πίστη. Ἐπομένως, οἱ ἀπαντήσεις τοῦ Χριστιανισμοῦ στὰ μεγάλα ἐρωτήματα ἀπαιτοῦν ἀφενὸς μὲν τὴν ἀντικειμενικὴ καὶ ἀπροκατάληπτη προσέγγιση, ἀφετέρου δὲ τὴν ἐλεύθερη καὶ συνειδητὴ ἀποδοχὴ τῶν ἀπαντήσεων αὐτῶν. Πάνω σ' αὐτές μπορεῖ νὰ στηριχτεῖ καὶ ἡ ρύθμιση τῆς ζωῆς ὅσων ἀναζητοῦν τὸ νόημα καὶ τὸ σκοπὸ τῆς ζωῆς τους.

ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Τίς δ' οἶδε εἰ ζῆν τοῦθ' ὃ κέκληται θανεῖν, τό ζῆν δέ θνήσκειν ἐστί;» (Ποῖος γνωρίζει ἀν αὐτό ποὺ ονομάζουμε θάνατο εἶναι ζωὴ καὶ ἀν ἡ ζωὴ εἶναι θάνατος;).

(Ευριπίδης).

2. «προσέθηκεν αὐτοῖς ἐπιστήμην καὶ νόμον ζωῆς ἐκκληροδότησεν αὐτοῖς».

(Σοφ. Σειράχ 17, 11).

3. ΜΗΠΩΣ

Τι λοιπόν; της ζωής μας το σύνορο
θα το δείχνει ένα ορθό κυπαρίσσι;
Κι απ' ό,τι είδαμε, ακούσαμε, αγγίξαμε
Τάφου γη θα μας έχει χωρίσει;
Ό,τι αγγίζουμε, ακούμε και βλέπουμε
τούτο μόνο ζωή μας το λέμε;
Κι αυτό τρέμουμε μήπως το χάσουμε
και χαμένο στους τάφους το κλαίμε;
Σ' ό,τι αγγίζουμε, ακούμε και βλέπουμε
της ζωής μας ο κόσμος τελειώνει;
Τίποτε άλλο; Στερνό μας απόρριμμα
το κορμί, που σκορπιέται και λυώνει;
Κάτι ανέγγιχτο, ανήκουστο, αθώρητο
μήπως κάτω απ' τους τάφους ανθίζει
κι ό,τι μέσα μας κρύβεται αγνώριστο
μήπως πέρ' απ' τον τάφο αρχίζει;
Η ψυχή, ταξιδεύτρια μέσ' τ' άπειρο,
σταλαμίδα νερού μήπως μοιάζει,
που ανεβαίνει στα νέφη απ' τα πέλαγα
κι απ' τα νέφη στους κάμπους σταλάζει;
Μήπως ό,τι θαρρούμε βασίλεμα
γλυκοχάραμ' αυγής είναι πέρα
κι αντί νά 'ρθει μια νύχτ' αξημέρωτη
ξημερώνει μι' αβράδουαστη μέρα;
Μήπως είν' η αλήθεια στο θάνατο
κι η ζωή μήπως κρύβει την πλάνη;



Αυγοτέμπερα σε χαρτί. Χειρ Νικολάου. 1999.

Ό,τι λέμε πως ζει μήπως πέθανε
κι είν' αθάνατο ό,τι έχει πεθάνει;.

(Γ. Δροσίνης)

4. Πού πηγαίνω άραγε;...
πού τάχα είναι αυτό το κάτι,
πού είναι αυτός ο κάποιος
που θα μου πει γιατί ζω, γιατί πεθαίνω;
Πού πηγαίνω;... Γιατί ζω; Γιατί πεθαίνω;
Πες μου πού πηγαίνω; Πες μου γιατί; Πες μου πού;

(Από το ροκ τραγούδι των G. Rangi και J. Rado, «Hair»,
μτφρ. Γ. Τσανανά).

ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

1. Γιατί ο άνθρωπος αναζητεί την αλήθεια; Πού οδηγεί αυτή η προσπάθεια;
2. Ποια είναι τα μεγάλα ερωτήματα, στα οποία ο άνθρωπος αναζητεί κάποιες απαντήσεις;
3. Ο Χριστιανισμός δίνει απαντήσεις στα μεγάλα ερωτήματα; Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας.
4. Να μελετήσετε συνδυαστικά τα κείμενα 1 και 3 και να διατυπώσετε τα σχετικά σχόλιά σας.



Το καθημερινό μέσο πληροφόρησης ως σύμβολο της αδιάκοπης προσπάθειας για ανεύρεση απαντήσεων στα μεγάλα ερωτήματα. Αντώνη Μαλλιαράκη (Mayo), *La nouvelle*, 1980.





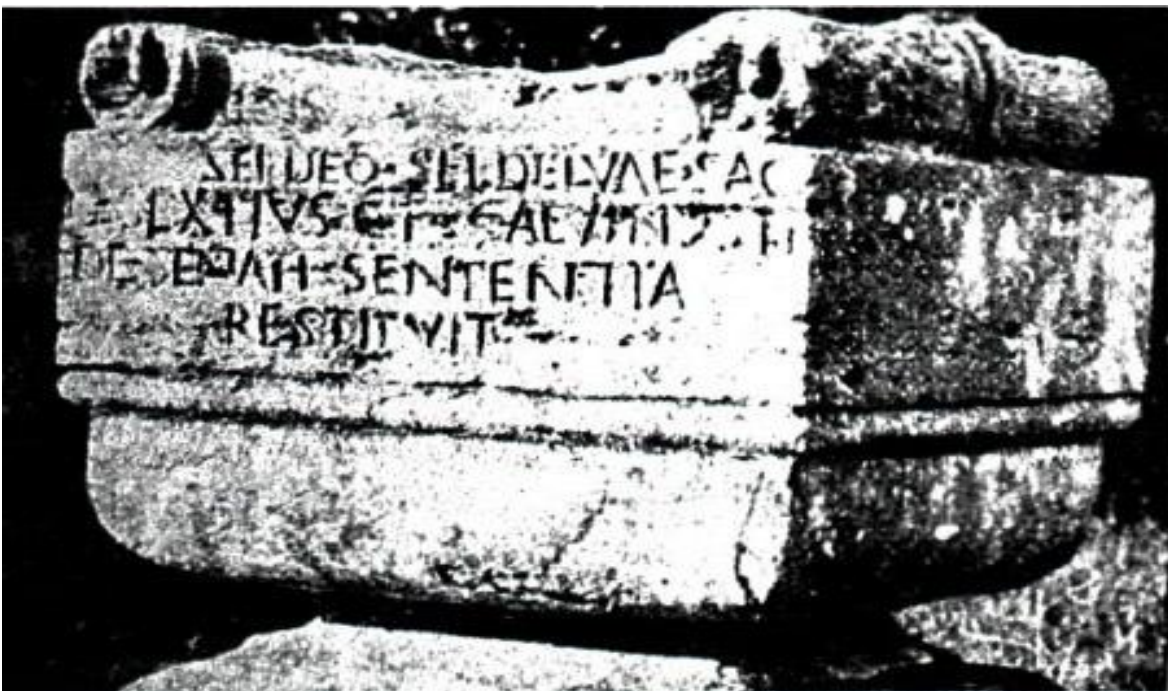
2. Το ζήτημα για το Θεό

Το πρώτο και μεγαλύτερο από τα μεγάλα ζητήματα, με τα οποία ασχοληθήκαμε στο προηγούμενο μάθημα, είναι το ζήτημα για το Θεό. Είναι γενικά αποδεκτό ότι δεν υπάρχει άνθρωπος μέχρι σήμερα που να μην έχει θέσει στον εαυτό του το ερώτημα αυτό. Είναι φανερό ότι βρίσκεται σε άμεση συνάρτηση με τα άλλα δύο βασικά ερωτήματα που σχετίζονται με τον κόσμο και τον άνθρωπο. Ας επιχειρήσουμε, λοιπόν, σήμερα να αιτιολογήσουμε την ενασχόλησή μας με αυτό το ερώτημα, να επισημάνουμε τις σπουδαιότερες αντιλήψεις για το Θεό και να συζητήσουμε για τις λεγόμενες ενδείξεις για την ύπαρξή του.

α) Η αναζήτηση του Θεού

Η διαπίστωση του Αριστοτέλη «πάντες άνθρωποι τοῦ εἶδέναι ὀρέγονται φύσει» (Όλοι οι άνθρωποι από τη φύση τους επιθυμούν να γνωρίζουν). (Μετά τα φυσικά Α' 980α) έχει επικυρωθεί από την πανανθρώπινη πείρα. Στα πλαίσια αυτής της έμφυτης επιθυμίας να γνωρίσουμε την αλήθεια εντάσσεται και η τάση για αναζήτηση του Θεού. Από τη φύση του ο άνθρωπος έχει αυτήν τη θεμελιώδη ροπή και αυτήν την επιθυμία περιγράφει ο ιερός Αυγουστίνος, όταν γράφει: «ανήσυχη, ω Θεέ, είναι η ψυχή μου μέχρι να αναπαυθεί σε Σένα, που με έπλασες» (Εξομολογήσεις). Εξάλλου, κατά μία ψυχολογική ερμηνεία, η ύπαρξη έμφυτων τάσεων, ορμών και α-

ναγκών στον άνθρωπο δικαιολογείται μόνο εφόσον υπάρχουν οι αντίστοιχες πραγματικότητες που τις ικανοποιούν. Έτσι και η έμφυτη ορμή προς αναζήτηση του Θεού, που εκδηλώνεται ως θρησκευτικότητα, σημαίνει ότι υπάρχει η αντίστοιχη πραγματικότητα που ικανοποιεί αυτήν την έμφυτη τάση. Ο Απ. Παύλος αναφερόμενος σ' αυτήν την αναζήτηση, όταν απευθυνόταν προς τους Αθηναίους, πρόβαλε τη σχετική γνώμη των αρχαίων Ελλήνων ποιητών λέγοντας: «ζητεῖν τόν Κύριον, εἴ ἄρα γε ψηλαφήσειαν αὐτόν καί εὔροιεν καί γε οὐ μακράν ἀπό ἑνός ἐκάστου ἡμῶν ὑπάρχοντα. Ἐν αὐτῷ γάρ ζῶμεν καί κινούμεθα καί ἐσμέν, ὡς καί τινες τῶν καθ' ἡμᾶς ποιητῶν εἰρήκασι' τοῦ γάρ καί γένος ἐσμέν» (θέλησε να



Ρωμαϊκός βωμός, αφιερωμένος στον «άγνωστο θεό».

ζητούν τον Κύριο και να προσπαθούν να τον βρουν ψηλαφώντας στο σκοτάδι, αν και δεν είναι μακριά από τον καθένα μας. Γιατί μέσα σ' αυτόν ζούμε και κινούμαστε και υπάρχουμε, όπως λένε και μερικοί απ' τους δικούς σας ποιητές: Δική του γενιά είμαστε) (Πρ. 17, 27-28). Η γνώση του Θεού βέβαια, η αληθινή και πλήρης θεογνω-

σία, είναι αδύνατη όπως επιγραμματικά διατυπώνει αυτήν την άποψη ο Ιωάννης ο Δαμασκηνός: «Άπειρον το θείον και ακατάληπτον και τούτο μόνον αυτού καταληπτόν η απειρία και ακαταληψία» (Έκθεσις ακριβής της ορθοδόξου πίστεως). Όπως θα δούμε όμως στο άλλο μάθημα έχουμε τη δυνατότητα της μερικής γνώσης του Θεού.

Η αναζήτηση όμως και η προσέγγιση του Θεού προϋποθέτει την υπέρβαση των φραγμών που θέτει ο ανθρώπινος εγωισμός καθώς και την κάθαρση της ψυχής από τα πάθη. Τότε αρχίζει να υλοποιείται αυτή η αναζήτηση. Τότε η έντονη επιθυμία της επικοινωνίας και της συνάντησης ανθρώπου και θεού επιτυγχάνεται στις ανώτερες πνευματικές σφαίρες της γνήσιας θρησκευτικότητας, της προσευχής, της λατρείας. Είναι μια αναγκαιότητα του υγιούς ανθρώπου η δυνατότητα και ο έντονος πόθος της αλληλογνωριμίας και της αγαπητικής σχέσης με το Θεό. Στην ορθόδοξη θεολογία και πνευματικότητα η ανθρώπινη αναζήτηση συναντά τη θεία απόκάλυψη «έν Χριστῷ». Από το σημείο αυτό αρχίζει η λυτρωτική για τον άνθρωπο συνάντηση με το Θεό, η οποία μπορεί να τον οδηγήσει στον τελικό σκοπό της, τη βασιλεία του Θεού.

β) Οι αντιλήψεις για το Θεό

Η Θρησκειολογία έχει καταλήξει στην άποψη ότι όλοι σχεδόν οι άνθρωποι πίστευαν και πιστεύουν σε κάποιο Θεό. Υπάρχουν όμως και άλλοι που δεν πιστεύουν ή αδιαφορούν και άλλοι που αμφισβητούν την ύπαρξη του Θεού. Επίσης, υπάρχουν και μερικοί που αμφιβάλλουν ή αμφιταλαντεύονται σε θέματα πίστης. Στη διαδρομή της ανθρώπινης ιστορίας συναντάμε όλους αυτούς τους τύπους ανθρώπων. Ο καθένας δίνει τη δική του απάντηση στο ερώτημα για το Θεό. Αν θέλαμε

να αναφέρουμε τις πιο γνωστές αντιλήψεις για το Θεό, θα τονίζαμε από την αρχή ότι πολλές από αυτές είναι απαράδεκτες, ελλιπείς και ανεπαρκείς. Πηγές τους είναι η άγνοια, ο φόβος, η ιδεολογική προκατάληψη, ο εγωισμός και η σκοπιμότητα. Σημειώνουμε τις πιο γνωστές αντιλήψεις:

- 1. Ο Θεός είναι μια ανώτερη δύναμη, το ύψιστο ον.** Είναι μια απρόσωπη θεϊκή υπόσταση χωρίς καμιά σχέση με τον κόσμο και τον άνθρωπο.
- 2. Ο δυνατός και φοβερός Θεός.** Απέναντι στην παντοδύναμη εξουσία του οι άνθρωποι νιώθουν εντελώς αδύναμοι, γι' αυτό τον φοβούνται και για να τον εξευμενίσουν, τον προσκυνούν.
- 3. Ο τιμωρός Θεός,** ο οποίος απαιτεί την τήρηση του θελήματος του, διαφορετικά εκδηλώνει τη δικαιοσύνη του με κάποια σκληρότητα, η οποία φτάνει μέχρι την παραδειγματική τιμωρία των ενόχων και στην εκδίκηση για τους παραβάτες των νόμων του.
- 4. Ο σύμμαχος και συμπαραστάτης των ανθρώπων.** Τον επικαλούνται οι άνθρωποι αποκλειστικά και μόνο όταν κινδυνεύουν ή έχουν ανάγκη τη συμπαράστασή του.
- 5. Ο Θεός της εξουσίας και της τάξης.** Τον χρησιμοποιούν κυρίως τα απολυταρχικά και δικτατορικά καθεστώτα, γιατί θεωρούν ότι έχει «συνεργάτες» του μόνο τους ισχυρούς εξουσιαστές των συνανθρώπων τους.
- 6. Ο Θεός που αμείβει και ανταποδίδει με την προστασία του εκείνους που τον επικαλούνται με διάφορες λατρευτικές εκδηλώσεις και τάματα.**
- 7. Ο «τελετάρχης» Θεός,** που τον καλούν οι άνθρωποι μόνο σε σημαντικές στιγμές της ζωής τους (γέννηση - βάφτιση - γάμος - κηδεία κ.ά.).
- 8. Ο Θεός των πανθειστών,** που ταυτίζουν Θεό και κόσμο.

9. Ο Θεός των αγνωστικιστών, οι οποίοι αρνούνται τη δυνατότητα απάντησης στο ερώτημα για την ύπαρξη ή ανυπαρξία του Θεού. Είναι ευνόητο ότι ο Θεός που πιστεύουν οι χριστιανοί δεν έχει καμιά απολύτως σχέση με τις παραπάνω αντιλήψεις.

γ) Η ύπαρξη του θεού και οι σχετικές ενδείξεις¹

¹. Οι ενδείξεις που χρησιμοποιήθηκαν για την ύπαρξη του Θεού σε διάφορες εποχές στο χώρο της απολογητικής, κατ' επίδραση της Δυτικής Θεολογίας, είναι οι εξής:

1. Κοσμολογική. Σύμφωνα με το νόμο της αιτιότητας κάθε αποτέλεσμα προϋποθέτει την αιτία του. Είναι λογική και φυσική αρχή: καθετί που γίνεται και κινείται, γίνεται και κινείται από κάποιο άλλο. Και ο κόσμος δεν έγινε μόνος του ή τυχαία• προϋποθέτει το δημιουργό του, δηλαδή το Θεό, που αποκαλύπτεται στον άνθρωπο μέσα από τη δημιουργία (φυσική αποκάλυψη του Θεού). Κατά τον Πλάτωνα είναι το «Όντως Ον» η πρώτη αιτία του παντός, ενώ κατά τον Αριστοτέλη είναι το «το πρώτον κινούν ακίνητον».

2. Τελολογική (από τη λέξη τέλος = σκοπός). Η τάξη, η αρμονία και η σκοπιμότητα που παρατηρούνται στο σύμπαν, προϋποθέτουν την ύπαρξη της σοφίας του δημιουργού Θεού, ο οποίος τα «πάντα έν σοφία έποίησε» (Ψαλμ. 103,24).

3. Ηθική. Εισηγητής της είναι ο γερμανός φιλόσοφος Εμμ. Καντ (1724-1804), ο οποίος θεωρεί ότι ο Θεός είναι πηγή και αιτία της ηθικής τάξης και του ηθικού νόμου, που είναι έμφυτος σε κάθε άνθρωπο. Στη ζωή αυτή παρατηρείται αναντιστοιχία αρετής και ευδαιμονίας με συνέπεια τη διασάλευση της ηθικής τάξης. Η συνείδηση του ανθρώπου όμως απαιτεί την αποκατάσταση του δι-

Το ερώτημα για το Θεό επιμερίζεται στα υποερωτήματα της ύπαρξης, της ουσίας και της παρουσίας του στον κόσμο και στην ιστορία. Είναι δεδομένο ότι η επιστήμη δεν έχει τη δυνατότητα να αποδείξει την ύπαρξη ή την ανυπαρξία του Θεού αφού δεν έχει τέτοιους στόχους. Το ζήτημα για το Θεό εντάσσεται κυρίως στο χώρο της προσωπικής βιωματικής εμπειρίας. Εξάλλου η ανυπαρξία αποδείξεων για την ύπαρξη και τον ορισμό του Θεού δεν αποτελεί απόδειξη της ανυπαρξίας του. Στα πλαίσια των παραπάνω σκέψεων εντάσσονται και οι λεγόμενες ενδείξεις για την ύπαρξη του Θεού (βλ. υποσημείωση). Αυτές βέβαια δεν έχουν το κύρος των αποδείξεων των φυσικών επιστημών, αλλά είναι φιλοσοφικά επιχειρήματα και λογικές ενδείξεις. Αν και ο πι-

καίου σε μια άλλη ζωή. Επομένως, υπάρχει Θεός ως νομοθέτης και φρουρός της ηθικής αυτής τάξης.

4. Ιστορική - θρησκευολογική. Η καθολικότητα του θρησκευτικού φαινομένου, το οποίο επικυρώνεται από την παγκόσμια ιστορία των θρησκειών και του πολιτισμού, η έμφυτη ορμή του ανθρώπου προς το Θεό μαρτυρεί την ύπαρξη του Θεού, που εμφύτεψε στην ψυχή του ανθρώπου την τάση αυτή.

5. Ψυχολογική. Η ροπή της ανθρώπινης ύπαρξης προς το απόλυτο προϋποθέτει την ύπαρξη μιας απόλυτης αρχής, δηλαδή το Θεό. Το ανικανοποίητο της ανθρώπινης ψυχής και η καθολικότητα του θρησκευτικού βιώματος συνηγορούν υπέρ αυτής.

6. Φιλοσοφική - αξιολογική. Οι ιδρυτές των μεγάλων φιλοσοφικών συστημάτων δέχονται την ύπαρξη μιας ύψιστης και αυτοαίτιας πνευματικής αρχής, θεωρώντας το Θεό ως την υπέρτατη αξία και πηγή όλων των αξιών.

στός, που έχει την προσωπική βιωματική εμπειρία της θείας παρουσίας, δεν τις έχει ανάγκη, οι ενδείξεις αυτές στηρίζουν τους αμφιταλαντευόμενους και τους δύσπιστους.

Η αναζήτηση, λοιπόν, του Θεού ως υπαρξιακή ανάγκη του ανθρώπου, βρίσκεται σε άμεση αντιστοιχία προς την ύπαρξή του, για την οποία ο πιστός χριστιανός έχει απόλυτη βεβαιότητα. Αυτή η βεβαιότητα ονομάζεται πίστη, από την οποία αντλεί δύναμη και αισιοδοξία για τον αγώνα της ζωής.

ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Πᾶς γάρ οἶκος κατασκευάζεται ὑπό τινος, ὁ δὲ τὰ πάντα κατασκευάσας Θεός».

(Εβρ. 3, 4).

2. «Ἐστι γάρ καί διὰ τῆς ἐμφαινομένης τῷ παντί σοφίας τόν ἐν σοφία πάντα πεποιηκότα στοχαστικῶς ἰδεῖν. Καθάπερ καί ἐπί τῶν ἀνθρωπίνων δημιουργημάτων ὁρᾶται τρόπον τινά τῇ διανοίᾳ ὁ δημιουργός τοῦ προκειμένου κατασκευάσματος, τήν τέχνην τῷ ἔργῳ ἐναποθέμενος. Ὁρᾶται δέ οὐχ ἡ φύσις τοῦ τεχνητεύσαντος, ἀλλά μόνον ἡ τεχνική ἐπιστήμη, ἣν ὁ τεχνίτης τῇ κατασκευῇ ἐναπέθετο. Οὕτω καί πρὸς τόν ἐν τῇ βλέποντες κόσμον ἔννοιαν οὐ τῆς οὐσίας, ἀλλά τῆς σοφίας τοῦ κατὰ πάντα σοφῶς πεποιηκότος ἀνατυπούμεθα».

(Γρηγόριος Νύσσης, 6ος λόγος εἰς τοὺς Μακαρισμοὺς, Ε.Π. 44,1268).

Μπορούμε δηλαδή να δούμε, ύστερα από βαθιά σκέψη, αυτόν που με σοφία έχει δημιουργήσει τα πάντα μέσα από τη σοφία που είναι ολοφάνερη στο σύμπαν. Όπως ακριβώς και στα ανθρώπινα δημιουργήματα εί-

ναι ορατός κατά κάποιο τρόπο με τη διάνοια ο δημιουργός του προκείμενου κατασκευάσματος, ο οποίος έβαλε την τέχνη μέσα στο έργο του. Φαίνεται δε όχι η φύση του κατασκευαστή (καλλιτέχνη), αλλά μόνο η γνώση της τεχνικής την οποία ο τεχνίτης έβαλε μέσα στο κατασκευάσμά του, δηλαδή στο έργο του. Έτσι, λοιπόν, βλέποντας την ωραιότητα της δημιουργίας, σχηματίζουμε την ιδέα όχι της ουσίας αλλά της σοφίας εκείνου που με την πανσοφία του δημιούργησε τα πάντα.

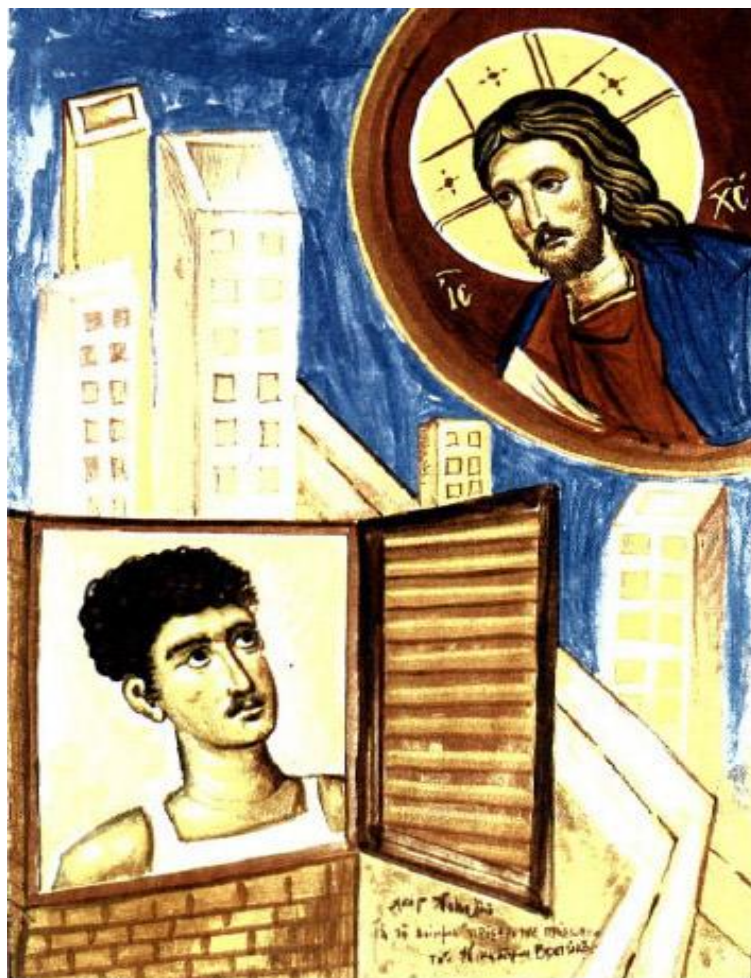
3. «Και ποιος είν' ο Θεός μου;...
Ρώτησα τη γη κι αυτή μου είπε:
«Δεν είμαι εγώ Θεός»
Κι όλα που είναι πάνω της
το ίδιο μ' ομολόγησαν.
Ρώτησα τη θάλασσα με τα βάθη της
κι όλα τα ζωντανά
που μέσα της κινούνται
και πήρα την απάντηση:
«Θεός σου εμείς δεν είμαστε'
ψάξε ψηλά πιο πάνω από μας»...
Κι εγώ είπα σ' όλα τα πράγματα
που είναι γύρω μου παντού:
«Πέστε μου λοιπόν κάτι για το Θεό μου,
μιας κι εσείς δεν είσαστε αυτός'
ελάτε, πέστε μου κάτι γι' Αυτόν».
Κι αυτά ύψωσαν μια κραυγή
κι είπαν με δυνατή φωνή:
«Αυτός μας δημιούργησε»!
Η ερώτησή μου ήταν η σκέψη μου
η απάντησή τους ήταν η ομορφιά τους».

Άγιος Αυγουστίνος, Εξομολογήσεις, Χ, 6 (μτφρ. Γ.
Τσανανά)

4. ΠΡΟΣΩΠΟ ΜΕ ΠΡΟΣΩΠΟ

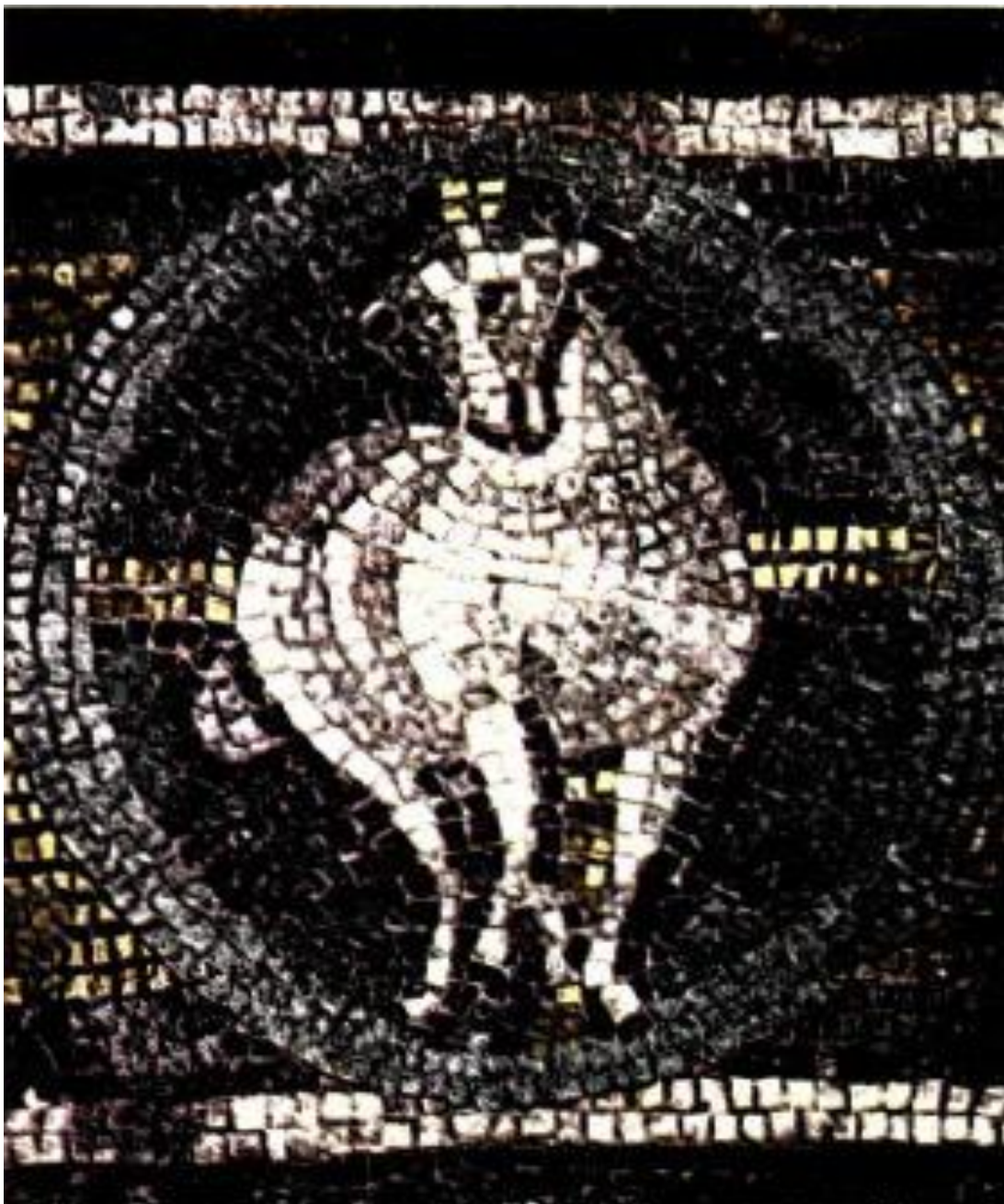
Βλεπόμαστε πρόσωπο με πρόσωπο,
Κύριε· τόσο είσαι κοντά μου.
Όταν ανοίγω το παράθυρο όποια
ώρα κι αν είναι, βλεπόμαστε.
Έχω τα μάτια μου κι έχεις κι εσύ
όλου του γύρω μας κόσμου
τα μάτια. Τα λουλούδια με βλέπουν.
Κάθε που αγκαλιάζω έναν
άνθρωπο, Κύριε, θαρρώ
πως κρεμιέμαι από το λαιμό σου.

(Νικηφόρος Βρεττάκος, Ηλιακός λύχνος, 1984)



ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

1. Ποια η σχέση του τίτλου του μαθήματος με τον τίτλο του βιβλίου;
2. Πώς κρίνετε την αναζήτηση του Θεού από τον άνθρωπο;
3. Να δικαιολογήσετε την απόρριψη των διάφορων αντιλήψεων για το Θεό.
4. Ποια είναι η βαθύτερη σημασία του υπ' αριθμ. 4 κειμένου;





3. Θρησκεία: ένα πανανθρώπινο φαινόμενο

Στο μάθημα αυτό θα ασχοληθούμε με το μεγάλο και σημαντικό θέμα της Θρησκείας. Η λέξη «Θρησκεία*» έχει δύο όψεις' εκείνη της θρησκείας γενικά, στην οποία αναφερόμαστε συνήθως με τη φράση, «το φαινόμενο της θρησκείας» και εκείνη των επιμέρους συγκεκριμένων θρησκειών. Θα προσπαθήσουμε να προσεγγίσουμε κάποια θέματα που αφορούν τη θρησκεία γενικά, όπως την έννοια, τις πηγές και την καθολικότητά της με σκοπό να δείξουμε την ύπαρξη και την αναγκαιότητά της στη ζωή όλων των ανθρώπων.

α) Έννοια της θρησκείας

Με το πολυδιάστατο και πανανθρώπινο φαινόμενο της θρησκείας ασχολείται η Θρησκευολογία*, η οποία έχει ως αντικείμενο την επιστημονική έρευνα και των δύο όψεών της, δηλαδή την έρευνα τόσο της θρησκείας γενικά, όσο και των επιμέρους θρησκειών του κόσμου ειδικά. Στην έρευνα της θρησκείας γενικά ανήκει το έργο του προσδιορισμού της έννοιάς της, δηλαδή τι είναι θρησκεία. Όμως, αν και έχουν γίνει πολλές προσπάθειες προς αυτήν την κατεύθυνση, έχει αποδειχθεί ότι ένας ορισμός της θρησκείας γενικά αποδεκτός δεν είναι εύκολο να δοθεί. Αυτό συμβαίνει διότι το κεντρικό αντικείμενο της θρησκείας:

I. εμφανίζει μια εξαιρετική πολυμορφία: Το αντικείμενο αυτό υπάρχει τόσο στον ενικό (π.χ. Θεός, Μπράχμαν) όσο και στον πληθυντικό (π.χ. θεοί,

πνεύματα, πρόγονοι), τόσο ως απρόσωπο όσο και προσωπικό• ακόμη υπάρχει τόσο ως αρσενικό ή θηλυκό, όσο και ως ουδέτερο (π.χ. φετίχ), τόσο ως υπερβατικό όσο και ως εγκόσμιο. Επειδή αδυνατούν να συμπεριλάβουν όλες αυτές τις μορφές οι ορισμοί που δίνονται στη θρησκεία συμπεριλαμβάνουν συνήθως κάποιες ή και μόνο μία από αυτές, αποκλείοντας έτσι τις άλλες

2. δεν προσδιορίζεται ως προς την ουσία του από κάποιο ορισμό: αν προσπαθήσουμε να βρούμε αυτήν την ουσία εντοπίζοντας το κοινό στοιχείο όλων των παραπάνω μορφών και αν αυτό το κοινό στοιχείο είναι το «θείο» ή η «θεότητα», είναι αδύνατο να προσδιορίσουμε τι είναι «θεότητα». Συχνά η «θεότητα» αποδίδεται από τους θρησκευολόγους με τις λέξεις «απόλυτο» ή «ιερότητα». Τότε το αντικείμενο της θρησκείας γενικά ονομάζεται το «απόλυτο» ή το «ιερό». Όμως, αν και αόριστα αισθανόμαστε τι θέλουν να πουν αυτές οι λέξεις, είναι αδύνατο να ορίσουμε ακριβώς το νόημά τους. Έτσι, οι ορισμοί του απόλυτου ή του ιερού περιγράφουν, κατά κανόνα, όχι τι είναι το ίδιο το απόλυτο ή το ιερό, αλλά τους διάφορους τρόπους με τους οποίους εμείς το αντιλαμβανόμαστε, π.χ. ως μια δύναμη, όπως στον ορισμό «ο Θεός είναι μια ανώτερη δύναμη» ή ως κάτι που υπερβαίνει τον κόσμο και είναι συνεπώς «υπερφυσικό». Παράδειγμα ορισμού της θρησκείας, μέσα από έναν τέτοιο ορισμό του απόλυτου, μπορεί να είναι το εξής: «θρησκεία είναι η πίστη στην οποία καταλήγει ο άνθρωπος με τη βοήθεια της νόησης, της αίσθησης, της επιθυμίας, της πράξης για την ύπαρξη υπερφυσικών, προσωπικών ή απρόσωπων δυνάμεων, από τις οποίες αισθάνεται ότι εξαρτάται και τις οποίες επιδιώκει να εξευμενίσει» (Χέλμουτ ντε Γκλάζεναπ, Οι πέντε μεγάλες θρησκείες, Αθήνα χ.χ., μτφρ. Ν. Βρεττάκου,

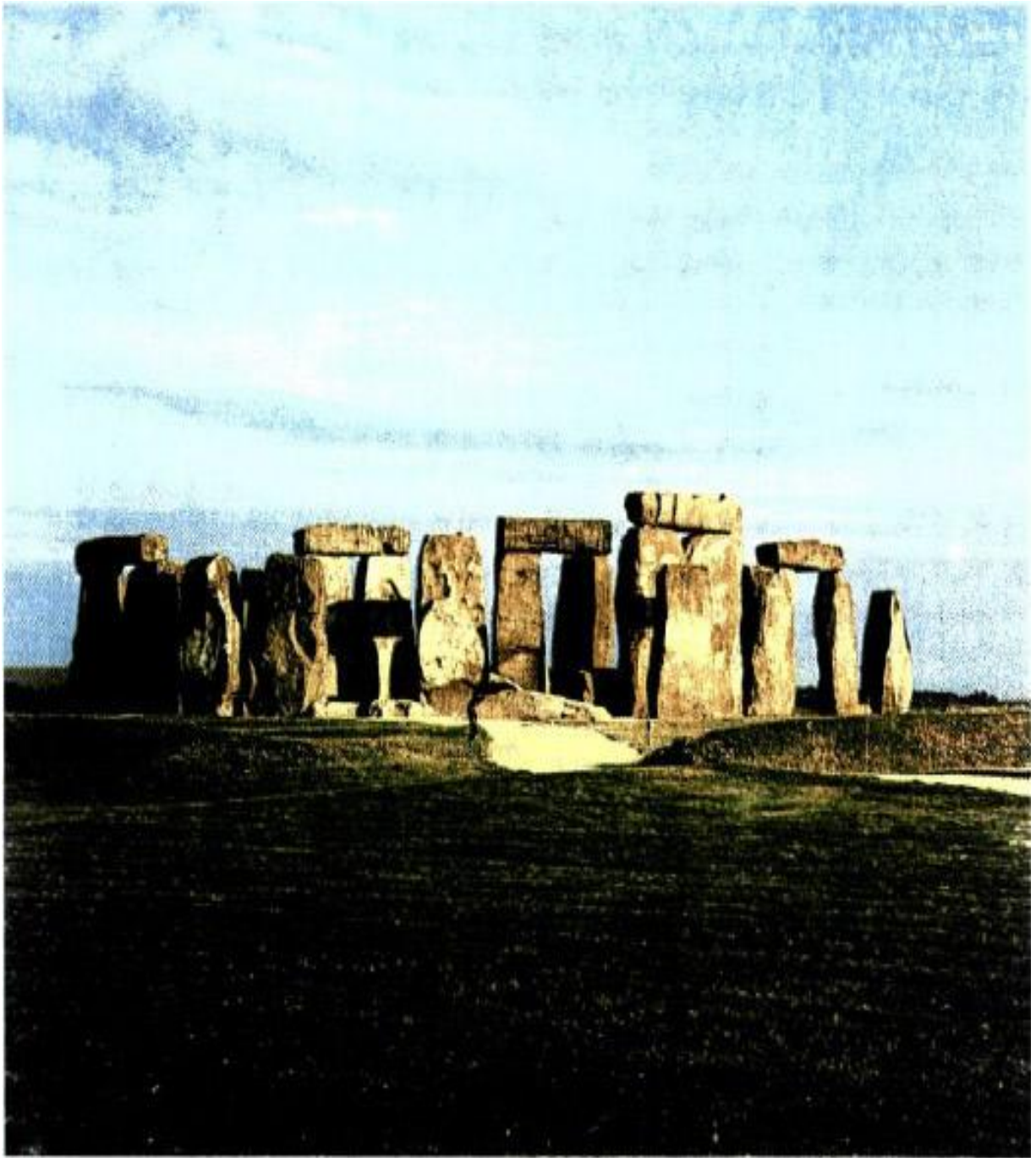
σ. II). Θρησκευολόγοι, όπως ο Ρούντολφ Όττο (1869 - 1939), έδειξαν ότι το απόλυτο μπορεί μόνο να βιω-θεί και όχι να οριστεί. Στην Καινή Διαθήκη υπάρχει ένας περιεκτικός ορισμός της θρησκείας, η οποία συγκεφαλαιώνεται στην αγάπη προς τους πάσχοντες συνανθρώπους μας και στην ενάρετη ζωή (Ιακώβου Ι, 26 - 27• βλ. Κείμενο Ι).

β. Πηγές της θρησκείας

Ποιες είναι οι πηγές της θρησκείας; Στο ερώτημα αυτό έχουν δοθεί δύο ειδών απαντήσεις:

1. εκείνες που προσπαθούν να βρουν την πηγή της θρησκείας στο μακρινό παρελθόν του ανθρώπου. Αυτές περιγράφουν, κατά κανόνα, τις συνθήκες μέσα από τις οποίες γεννήθηκε η πρώτη μορφή της θρησκείας, η οποία στη συνέχεια εξελίχθηκε στις υπόλοιπες. Πολλές τέτοιες απαντήσεις είχαν δοθεί στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα σε συνάρτηση με την εξελικτική θεωρία. Ουσιαστικά έπαψαν να υπάρχουν από τη στιγμή που συνειδητοποιήθηκε ότι ακόμα κι αν υπήρξε μια πρώτη θρησκεία, αυτή κείται στα άγνωστα ακόμα βάθη της ανθρώπινης προϊστορίας. Οι πληροφορίες που συνοδεύουν τα αρχαιότερα μέχρι τώρα υπολείμματα της ζωής του προλιθικού ανθρώπου είναι μηδαμινές και δεν επιτρέπουν τη συναγωγή σχετικών συμπερασμάτων. Φαίνεται, όμως, ότι η θρησκεία συνοδεύει τον άνθρωπο από την αυγή της ιστορίας του και ότι η εμφάνισή της αρχίζει μαζί του.

2. εκείνες που προσπαθούν να βρουν την πηγή της θρησκείας μέσα στην ίδια την ανθρώπινη φύση. Τέτοιες απαντήσεις είναι οι φιλοσοφικές (όπως του Πλάτωνα κ.ά.), οι κοινωνιολογικές (όπως του Ντυρκαίμ, 1858 - 1917), οι ψυχολογικές (όπως του Σ. Φρόυντ, 1856 -1939• του Α. Αντλερ, 1870 - 1937• του Κ. Jung, 1875 -1961• του



Η θρησκεία συνοδεύει τον άνθρωπο από την αυγή της ιστορίας του: το μεγαλιθικό μνημείο του Στόουνχετζ, που υπήρξε, κατά πάσα πιθανότητα ναός του ήλιου.

Ε. Φρομ, 1900 - 1980). Ο Κ. Jung θεωρεί ότι το αρχέτυπο* «Θεός» κατέχει κεντρική θέση στην ανθρώπινη ψυχική ζωή και αποτελεί το θεμέλιο του θρησκευτικού βιώματος.

Συχνά θεωρείται ότι πηγή της θρησκείας υπήρξε ή είναι η άγνοια των ανθρώπων, οι οποίοι θεοποίησαν όσα δεν μπορούσαν να γνωρίσουν ή ο φόβος τους ενώπιον του αγνώστου. Όμως οι θεωρίες αυτές δεν μπορούν να εξηγήσουν την ύπαρξη στον άνθρωπο της δίψας για το απόλυτο, η οποία υπάρχει καθεαυτή και άσχετα από καταστάσεις φόβου ή άγνοιας. Μπορούμε να πούμε ότι βασική πηγή της θρησκείας είναι η έμφυτη τάση του ανθρώπου προς το απόλυτο. Στα πλαίσια της πίστης μας ότι το απόλυτο είναι ο Θεός, μπορούμε να πούμε ότι η θρησκεία πηγάζει από την ανάγκη του ανθρώπου να επικοινωνεί με το μεγάλο συγγενή του, το Θεό, ο οποίος εμφύτεψε στην ψυχή του την ανάγκη της αναζήτησής του.

γ) Η καθολικότητα του θρησκευτικού φαινομένου

Εφόσον η θρησκευτικότητα είναι έμφυτη, συνάγεται ότι η θρησκεία είναι πανανθρώπινο φαινόμενο. Αυτό διαπιστώνεται από την ιστορία του πολιτισμού, τη Θρησκευσιολογία, την Ψυχολογία, την Κοινωνιολογία. Δεν υπήρξε λαός οπουδήποτε στη γη που να μην είχε κάποια μορφή θρησκείας (βλ. Κείμενο 2). Οι ιεραπόστολοι και οι περιηγητές που έζησαν κοντά στους λεγόμενους πρωτόγονους λαούς διαπίστωσαν τη βαθιά θρησκευτικότητα τους. Σε μερικές μάλιστα περιπτώσεις μέσα από τις πολυθεϊστικές εκδηλώσεις τους διέκριναν μονοθεϊστικές τάσεις.

Ο άνθρωπος είναι ον θρησκευτικό (homo religiosus). Η θρησκεία ως πανανθρώπινο φαινόμενο διαδραματίζει σπουδαίο ρόλο στην πνευματική ζωή των ανθρώπων, αλλά συγχρόνως επηρεάζει βαθιά την ουσία και τις εκφάνσεις του πολιτισμού των λαών. Το θρησκευτικό βίωμα χαρακτηρίζεται από το βάθος και την ένταση. Σ' αυτό συμμετέχει όλος ο ψυχισμός του ανθρώπου ως νόηση, συναίσθημα και βούληση. Επηρε-

άζει βαθιά την προσωπικότητα του πιστού και τη διαμορφώνει ανάλογα με το είδος του απολύτου, στο οποίο αναφέρεται. Όταν το θρησκευτικό βίωμα συνίσταται από την άμεση, προσωπική και λυτρωτική βίωση της παρουσίας του Θεού, αποτελεί την πιο καθαρή και πιο ουσιαστική πτυχή της ζωής του ανθρώπου. Τότε το θρησκευτικό βίωμα είναι βίωμα του απολύτου, του προσωπικού και τελειότατου θείου όντος. Σύμφωνα με το θρησκευτολόγο Ρούντολφ Όττο «το βίωμα του ιερού, του αγίου» έχει δύο χαρακτηριστικά: «βιώνεται ως μυστήριο φοβερό, (*mysterium tremendum*), το οποίο δημιουργεί το δέος, την κατάνυξη, την επίγνωση της μηδαμινότητας και της απόστασης ανθρώπου και Θεού. Βιώνεται όμως και ως μυστήριο σαγηνευτικό (*mysterium fascinosum*), γεμάτο από αγάπη, γαλήνη και μακαριότητα. Έτσι, η απόσταση ανθρώπου και Θεού ελαττώνεται και κυριαρχούν συναισθήματα οικειότητας, εμπιστοσύνης και αγάπης και ψυχοσωματική ισορροπία. Στην πρώτη φάση το Άγιο απωθεί, ενώ στη δεύτερη έλκει την ψυχή».

δ) Σκοπός και αναγκαιότητα της θρησκείας

Από όσα μέχρι τώρα αναφέραμε, γίνεται φανερό ότι ο σκοπός της θρησκείας σχετίζεται άμεσα με την όλη υπόσταση του ανθρώπου· είναι πάντα η επίτευξη κάποιου είδους σχέσης με ό,τι κάθε θρησκεία θεωρεί ως απόλυτο και η απαλλαγή από το σχετικό, δηλαδή από το πολύμορφο κακό (βλ. και Δ.Ε. 39). Κύριο μέλημα κάθε θρησκείας είναι να προσφέρει στον πιστό τα μέσα εκείνα που θα τα αξιοποιήσει για την επιτυχία αυτού του διπλού σκοπού. Η λύτρωση, την οποία υπόσχεται κάθε θρησκεία, βρίσκεται σε άμεση συνάρτηση με το τι αυτή θεωρεί ως απόλυτο και τι ως σχετικό και με το σκοπό που ορίζει για την ανθρώπινη ύπαρξη. Έτσι υπάρχουν διάφορες μορφές λύτρωσης, όπως η αποκα-

τάσταση της επικοινωνίας με το Θεό, η ευτυχία στην παρούσα ζωή με την απόκτηση εγκόσμιων αγαθών, η εξασφάλιση μελλοντικών αγαθών σε μια μεταθανάτια ζωή, η τελική απαλλαγή συνόλου του κόσμου από το κακό. Όλες αυτές οι έννοιες λύτρωσης, που συχνά συνυπάρχουν, θεωρούνται από τις θρησκείες ως ολοκλήρωση της ανθρώπινης ύπαρξης και επίτευξη του τελικού σκοπού της.

Ιδιαίτερα στη χριστιανική πίστη ο σκοπός περιλαμβάνει την μέσω του Χριστού ανάκτηση της αρμονίας σχέσεων του πιστού με το Θεό, με τον κόσμο, με το συνάνθρωπο, με τον εαυτό του μέσα στα πλαίσια της ελευθερίας και της αγάπης. Έσχατος σκοπός είναι η Βασιλεία του Θεού, δηλαδή ένας κόσμος που θα έχει ανακτήσει συνολικά την κοινωνία με το Θεό και ταυτόχρονα θα έχει απαλλαγεί από το κακό και την κύρια συνέπειά του, τη φθορά και το θάνατο. Η Βασιλεία αυτή αναμένεται στα έσχατα, δηλαδή στο τέλος της ιστορίας· την εγκαινιάζει όμως ο Χριστός και για την έλευσή της συνεργάζεται και ο άνθρωπος.

Από όλα τα παραπάνω συμπεραίνουμε την αναγκαιότητα της θρησκείας. Η παγκόσμια ιστορία του πολιτισμού και οι λεγόμενες ανθρωπιστικές επιστήμες συγκλίνουν στις επόμενες θέσεις για τη θρησκεία, η οποία:

- Είναι πρωταρχικό στοιχείο του πολιτισμού και συμβάλλει ουσιαστικά στην ανάπτυξη όλων των πτυχών του.
- Είναι το επίκεντρο της ανθρώπινης ύπαρξης, στην οποία δίνει νόημα, περιεχόμενο και σκοπό.
- Απαντά στα μεγάλα και κρίσιμα ερωτήματα που απασχολούν πάντοτε τον άνθρωπο και ικανοποιεί τις υψηλότερες και βαθύτερες ανάγκες του.
- Τον προσανατολίζει στην επικοινωνία του με το τελικό



Έργο Νικολάου Χούτου

αντικείμενο της επιθυμίας του, το απόλυτο.

- Καθοδηγεί και χειραγωγεί τον άνθρωπο σε άμεση και προσωπική σχέση με την πηγή της ζωής και της μακαριότητας, το Θεό.

- Τελικά η θρησκεία ισούται με την ελεύθερη και υπεύθυνη απάντηση του ανθρώπου στην πρόσκληση του Θεού για λύτρωση.

ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Εί τις δοκεῖ θρησκός εἶναι ἐν ὑμῖν μη χαλιναγωγῶν γλῶσσαν αὐτοῦ, ἀλλ' ἀπατῶν καρδίαν αὐτοῦ, τούτου μάταιος ἡ θρησκεία. Θρησκεία καθαρὰ καί ἀμια-

ντος παρά τῷ Θεῷ και πατρί αὕτη ἐστίν, ἐπισκέπτεσθαι ὀρφανούς και χήρας ἐν τῇ θλίψει αὐτῶν, ἄσπιλον ἑαυτὸν τηρεῖν ἀπὸ τοῦ κόσμου».

(Ιακ. 1,26-27).

Αν κάποιος ἀπὸ σας νομίζει ὅτι θρησκεύει, ἀλλὰ δε βάζει χαλινάρι στη γλῶσσα του, αὐτὸς εξαπατάει τον εαυτό του, και η θρησκεία του δεν ἔχει περιεχόμενο. Θρησκεία καθαρὴ κι ἀμόλυντη για το Θεὸ και Πατέρα εἶναι αὕτη: Να συμπαραστέκεστε στα ὀρφανὰ καὶ στις χήρες ὅταν υποφέρουν καὶ να διατηρεῖτε ἀγνὸ τον εαυτό σας ἀπὸ την ἐπιρροή του ἀμαρτωλοῦ κόσμου.

2. «Εὐροὶς δ' ἂν ἐπιῶν και πόλεις ἀτειχίστους, ἀγραμμάτων, ἀβασιλεύτους, ἀοίκους, ἀχρημάτων, νομίματος μὴ δεομένας, ἀπείρους θεάτρων καὶ γυμνασίων' ἀνιέρου δὲ πόλεως καὶ ἀθέου, μὴ χρωμένης εὐχαῖς, μηδὲ ὄρκους, μηδὲ μαντεῖαις, μηδὲ θυσίαις ἐπ' ἀγαθοῖς, μηδ' ἀποτροπαῖς κακῶν, οὐδεὶς ἐστίν, οὐδ' ἔσται γεγονῶς θεατῆς».

(Πλούταρχος, Προς Κολώτην Ἐπικούρειον, 1126, D-E).

Ταξιδεύοντας θα μπορούσες να βρεις και πόλεις χωρὶς τείχη, γράμματα, βασιλείς, σπίτια, χρήματα, που δε χρειάζονται νομίματα, που τους λείπουν θεάτρα και γυμναστήρια• δεν ὑπάρχει ὅμως οὔτε ἔχει ὑπάρξει κανεὶς που να εἶδε κάποια πόλη χωρὶς ἱερά και θεοὺς, που δε χρησιμοποιεῖ εὐχές, ὄρκους, μαντεῖες ἢ θυσίες για καλὸ σκοπὸ ἢ για την ἀποτροπὴ των κακῶν.

3. «Μεταχωρεῖ τὰ δύο εἰς ἄλληλα, ὃ τε Θεὸς ἐν τῇ ψυχῇ γενόμενος καὶ πάλιν εἰς τὸν Θεὸν ἢ ψυχὴ μετοικίζεται».

Γρηγόριος Νύσσης, Εἰς τό Ἄσμα Ἄσμάτων, 6, 1 P.G. 44, 889D).

4. «Ἡ θρησκεία ἀποτελεῖ μέρος τοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ κάθε ἔθνους καὶ γι' αὐτό θα ἔπρεπε νὰ ἀντιμετωπίζεται με πνεῦμα ἐπιστημονικό. Ἡ φιλολογία, ἡ τέχνη, ἡ ἀρχιτεκτονική, ἡ φιλοσοφία, ἡ ἠθική, τὰ ἥθη καὶ τὰ ἔθιμα κάθε λαοῦ δέχονται μεγάλη ἐπίδραση ἀπὸ τὴν θρησκεία. Γι' αὐτό χαρακτηρίζοντάς τὴν σαν ὅτιο τῶν λαῶν κάνουν μεγάλο ἐπιστημονικό λάθος».

(Ζάο Φουζάν, Κινέζος ἀκαδημαϊκός, «Το Βήμα» 10-4-1985).

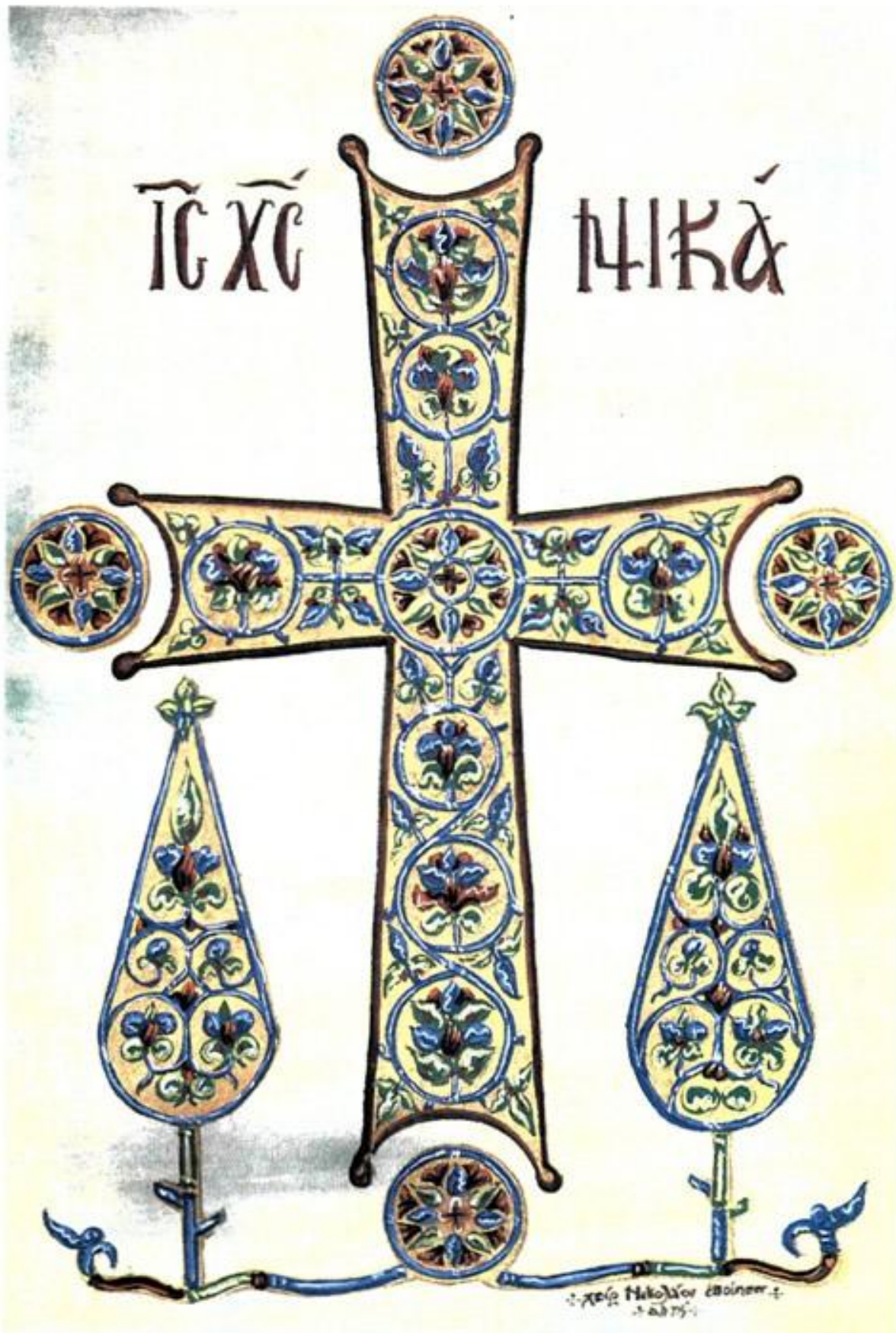
ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

1. Γιατί δὲν μπορεῖ νὰ δοθεῖ ἓνας κοινὰ ἀποδεκτὸς ὁρισμὸς τῆς θρησκείας;
2. Ποιες ἀπαντήσεις ἔχουν δοθεῖ στὴν ἐρώτηση γιὰ τὶς πηγές τῆς θρησκείας;
3. Πῶς μποροῦμε νὰ ἀποδείξουμε τὴν καθολικότητα τοῦ θρησκευτικοῦ φαινομένου;
4. Ποιος εἶναι ὁ σκοπὸς τῆς θρησκείας;
5. Πῶς αἰτιολογεῖται ἡ ἀναγκαιότητα τῆς θρησκείας;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

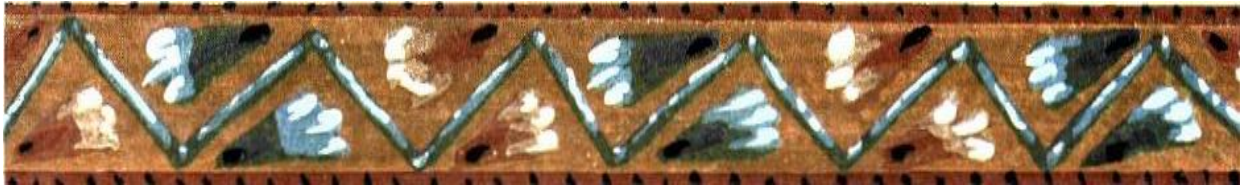
Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ: ΟΥΣΙΑ-ΠΡΟΣΦΟΡΑ-ΑΜΦΙΣΒΗΤΗΣΗ





Το Σύμβολον της Πίστεως

1. Πιστεύω εἰς ἕνα Θεόν, Πατέρα, παντοκράτορα, ποιητήν οὐρανοῦ καί γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καί ἀοράτων.
2. Καί εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τον Υἱόν τοῦ Θεοῦ τόν μονογενῆ, τόν ἐκ τοῦ Πατρός γεννηθέντα πρό πάντων τῶν αἰώνων. Φῶς ἐκ φωτός, Θεόν ἀληθινόν, ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρί, δι' οὗ τά πάντα ἐγένετο.
3. Τόν δι' ἡμᾶς τούς ἀνθρώπους καί διά τήν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν καί σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καί Μαρίας τῆς Παρθένου καί ἐνανθρωπήσαντα.
4. Σταυρωθέντα τε ὑπέρ ἡμῶν ἐπί Ποντίου Πιλάτου καί παθόντα καί ταφέντα.
5. Καί ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρα κατά τάς Γραφάς.
6. Καί ἀνελθόντα εἰς τοούς οὐρανοούς καί καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρός.
7. Καί πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καί νεκρούς, οὐ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος.
8. Καί εἰς τό Πνεῦμα τό Ἅγιον, τό κύριον, τό ζωοποιόν, τό ἐκ τοῦ Πατρός ἐκπορευόμενον, τό σύν Πατρί καί Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καί συνδοξαζόμενον, τό λαλήσαν διά τῶν Προφητῶν.
9. Εἰς μίαν ἀγίαν, καθολικήν καί ἀποστολικήν Ἐκκλησίαν.
10. Ὁμολογῶ ἐν βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἀμαρτιῶν.
11. Προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν.
12. Καί ζωήν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Ἀμήν.



4. Ποιος είναι ο Θεός κατά την πίστη του Χριστιανισμού

Στα προηγούμενα μαθήματα επιχειρήσαμε μια πρώτη προσέγγιση στο μεγάλο ζήτημα για το Θεό και παρουσιάσαμε το πανανθρώπινο φαινόμενο της θρησκείας. Στη σημερινή διδακτική ενότητα θα εξετάσουμε το θέμα αυτό πιο συστηματικά και ολοκληρωμένα απ' ό,τι σε προηγούμενες τάξεις, γιατί είναι αναγκαίο ως χριστιανοί να γνωρίζουμε τι πιστεύουμε. Ακόμη η γνώση αυτή θα μας οδηγήσει σε μια πιο ενεργό και ενσυνείδητη συμμετοχή στη ζωή και τη λατρεία της Εκκλησίας. Επιγραμματική απάντηση στο ερώτημα του τίτλου του μαθήματος δίνει το Σύμβολο της Πίστεως και μάλιστα το πρώτο άρθρο του:

«Πιστεύω εις ἕνα Θεόν...»

α) Ο Θεός* είναι απρόσιτος στην ουσία του και μεθεκτός στις ενέργειές του¹

1 Κατά τη χριστιανική διδασκαλία ο Θεός είναι ον προσωπικό και απόλυτο. Ως προσωπικό ον έχει τέλειο και άπειρο Νου, γι' αυτό είναι α) παντογνώστης (γνωρίζει τα πάντα αμέσως, αχρόνως και τελείως) και β) πάνσοφος (χρησιμοποιεί τα άριστα μέσα για άριστους σκοπούς) και βούληση, δηλαδή το αυτεξούσιο στον υπέρτατο βαθμό. Είναι άγιος, δίκαιος, ο Θεός είναι αγάπη. Ως απόλυτο ον είναι α) αιώνιος, δηλαδή δεν περιορίζε-

Αυτό σημαίνει ότι ο Θεός είναι άγνωστος στην ουσία του και γνωστός με τις ενέργειες του προς τον κόσμο. Δεν έχουμε τη δυνατότητα να προσδιορίσουμε την αυθύπαρκτη ουσία του Θεού, η οποία είναι απρόσιτη και αμέθεκτη. Το μυστήριο της ύπαρξης και της ουσίας του Θεού παραμένει απρόσιτο και ακατάληπτο και η γνώση του είναι αδύνατη. Ο πεπερασμένος ανθρώπινος νους αδυνατεί να συλλάβει την έννοια της ουσίας του Θεού, η οποία είναι άκτιστη, άπειρη, τέλεια και γνωστή μόνο στον ίδιο το Θεό: «ὁ μόνος ἔχων ἀθανασίαν, φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον, ὃν εἶδεν οὐδεὶς ἀνθρώπων οὐδέ ἰδεῖν δύναται» (Α' Τιμ. 6, 16) καί «τά τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς οἶδεν εἰ μή τό Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ» (Α' Κορ. 2, 11). Είναι δυνατό να χωρέσει μέσα σ' ένα ποτήρι ολόκληρος ωκεανός; Ο άγιος Ιωάννης ο Δαμασκηνός τονίζει επιγραμματικά: «Ἄπειρον τό θεῖον καί ἀκατάλυπτον καί τοῦτο μόνον αὐτοῦ καταληπτόν ἢ ἀπειρία καί ἀκαταληψία» (Ἐκδοσις ὀρθοδόξου πίστεως 1, 4)²

ται από το χρόνο, αλλά πληροί πάντα χρόνο χωρίς χρονική διαδοχή (παρελθόν, παρόν, μέλλον), γι' αυτό ονομάζεται άχρονος, αναίτιος, αναλλοίωτος, ατελεύτητος κτλ., β) πανταχοῦ παρών, δηλαδή δεν περιορίζεται από το χώρο, γι' αυτό είναι άχωρος και αχώρητος, γ) παντοδύναμος, δηλαδή δύναται τα πάντα και όσα θέλει, γι' αυτό ονομάζεται και Παντοκράτωρ.

2. Τον ηλιακό δίσκο δεν μπορούμε να τον δούμε κατάματα, αλλά τις ακτίνες του ήλιου τις αισθανόμαστε, γιατί απολαμβάνουμε τις ζωογόνες ενέργειές του. Ένα βουνό δεν μπορούμε να το αγκαλιάσουμε, αλλά μπορούμε να το αγγίξουμε. Το ίδιο συμβαίνει και με τον ποταμό, τον οποίο δεν μπορούμε να ρουφήξουμε, αλλά μπορούμε να δροσιστούμε παίρνοντας λίγο νερό με τις παλάμες.

Ενέργειες είναι οι θεϊκές δυνάμεις που εκδηλώνονται στις σχέσεις του Θεού με τον άνθρωπο και τον κόσμο. Είναι μεν άκτιστες, όπως η ουσία Του, αλλά διαχέονται μέσα στη δημιουργία. Όλα τα όντα μετέχουν στην ουσι-οποιό ενέργειά Του (δημιουργική ενέργεια, που δίνει την ύπαρξη στα όντα), ενώ τα λογικά όντα (άγγελοι - άνθρωποι) μετέχουν και στη λογοποιό ενέργειά Του (ενέργεια που προικίζει τα όντα με λογική). Υπάρχουν συγκεκριμένες ενέργειες του Τριαδικού Θεού που φανερώ-νουν την παρουσία Του μέσα στην ιστορία του κόσμου και της ανθρωπότητας και την αγάπη Του προς τη δημι-ουργία Του, καθώς επιγραμματικά τονίζει ο Απ. Παύ-λος: «οὐκ ἀμάρτυρον ἑαυτὸν ἀφῆκεν ἀγαθοποιῶν» (Αλ-λά δεν άφησε αφανέρωτο τον εαυτό του· γιατί και τότε εκδηλωνόταν ευεργετώντας) (Πρ. 14, 17).

Σύμφωνα με τη διδασκαλία των Πατέρων της Εκ-κλησίας μπορούμε να γνωρίσουμε «τα περί τον Θεόν». Όταν ο άνθρωπος θέλει και επιθυμεί, μπορεί να απο-κτήσει μερική γνώση του Θεού. Αυτή επιτυγχάνεται εν μέρει με τη φυσική αποκάλυψη και στην πληρότητά της με την υπερφυσική αποκάλυψη «έν Χριστῷ». Στην Αγ. Γραφή τονίζεται σχετικά: «ἐκ γάρ μεγέθους και καλ-λονῆς κτισμάτων ἀναλόγως ὁ γενεσιουργός αὐτῶν θεω-ρεῖται» (Σοφ. Σολ. 13, 5). Αυτό επιβεβαιώνει και ο Απ. Παύλος: «Διότι το γνωστόν τοῦ Θεοῦ φανερόν ἐστίν ἐν αὐτοῖς· ὁ γάρ Θεός αὐτοῖς ἐφάνέρωσε· τά γάρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπό κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα κα-θοραῖται, ἢ τε ἀίδιος αὐτοῦ δύναμις καί θειότης» (Κι αυ-τό γίνεται γιατί ὁ,τι μπορούσαν να γνωρίζουν για το Θε-ό τούς ήταν γνωστό, αφού ο Θεός τούς το φανέρωσε. Δηλαδή, παρότι είναι αόρατες και η αιώνια δύναμη του Θεού και η θεϊκή Του ιδιότητα, μπορούσαν να τη δουν μέσα στη δημιουργία, από τότε που έγινε ο κόσμος. Γι' αυτό και δεν έχουν καμιά δικαιολογία) (Ρωμ. 1,19-20). Ο



Η φιλοξενία τον Αβραάμ - Κρητική Σχολή, 16ος αιώνας.

Ιωάννης ο Δαμασκηνός ανακεφαλαιώνει περιληπτικά: «καί αὐτή τε ἡ κτίσις καί ἡ ταύτης συνοχή καί κυβέρνησις το μεγαλεῖον της θείας ἀποκαλύπτει φύσεως» (Ἐκδοσις ὀρθοδόξου Πίστεως).

Ὅσα λοιπόν εἶναι ἀπαραίτητα για την προσέγγιση και τη μερική γνώση του Θεοῦ τα ἔθεσε στη διάθεσή μας ἡ ἀπειρη ἀγάπη Του. Πολλά ὅμως που μας εἶναι ἀγνωστα προς το παρόν θα μας ἀποκαλυφθοῦν στη μέλλουσα ζωή. Την ἀλήθεια αὐτή διατυπώνει παραστατικά ο Ἀπ. Παῦλος: «Βλέπομεν γάρ ἄρτι δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι, τότε δέ πρόσωπον πρός πρόσωπον» (Αλήθεια, τώρα βλέπουμε τα πράγματα θαμπά σαν μέσα ἀπό μεταλλικό καθρέπτη τότε ὅμως πρόσωπο με πρόσωπο θα δούμε το Θεό) (Α' Κορ. 13, 12). Η ουσία λοιπόν, του Θεοῦ εἶναι ἀπρόσιτη και ἀκατάληπτη, ἀλλά οἱ ἐνέργειές Του εἶναι μεθεκτές (μπορεῖ ο ἄνθρωπος να μετάσχει σ' αὐτές) με βάση το λογικό και με προϋπόθεση την πίστη. Η ἀγιότητα και ἡ θέωση εἶναι ο ἀνώτατος βαθμός μέθεξης στις ἐνέργειες του Θεοῦ.

β) Ο Θεός εἶναι ἕνας και Τριαδικός

Η πίστη αὐτή ἀποτελεῖ το ἰδιαίτερο γνώρισμα του Χριστιανισμοῦ, ὅσον ἀφορᾶ στην περί του Θεοῦ διδασκαλία. Το ἐπίκεντρο της χριστιανικῆς διδασκαλίας και πίστεως για το Θεό συνοψίζεται στη φράση: «ο ἕνας ως προς την ουσία ἢ φύση Θεός εἶναι Τριαδικός ως προς τις υποστάσεις ἢ πρόσωπα» (Πατέρας, Υἱός και Ἅγιο Πνεῦμα). Το μυστήριο του Τριαδικοῦ Θεοῦ εἶναι ἀσύλληπτο ἀπό την ἀνθρώπινη σκέψη. Ἐπομένως, εἶναι ἀδύνατο να το διερευνήσουμε λογικά. Η μία και ἐνιαία φύση του Τριαδικοῦ Θεοῦ εἶναι ἀναρχη, αἰώνια, ἀπειρη, ἀκτιστη και ἀκατάληπτη. Κάθε πρόσωπο του Τριαδικοῦ Θεοῦ εἶναι φορέας της θείας ουσίας και συγχρόνως εἶναι ὅλος ο Θεός. Η θεία ουσία «κατοικεῖ», ὑπάρχει «ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως και ἀδιαιρέτως» ολόκληρη στα τρία

πρόσωπα της Αγίας Τριάδας. Οι σχέσεις μεταξύ τους είναι σχέσεις ουσιαστικής αγάπης και «ομοουσιότητας» που εκφράζονται με τον όρο «αλληλοπεριχώρηση».

Τα τρία πρόσωπα της Αγίας Τριάδας δεν είναι τρεις θεότητες, ούτε νοούνται ως τρόποι εμφάνισης και παρουσίας του ενός Θεού μέσα στην ιστορία και στη ζωή της Εκκλησίας. Αυτές και άλλες παρόμοιες αιρετικές αντιλήψεις καταδικάστηκαν από οικουμενικές συνόδους. Η πίστη στον τριαδικό Θεό διδάσκεται σαφώς στην Αγ. Γραφή. Ενδεικτικά αναφέρουμε τις ακόλουθες μαρτυρίες: Α) στην Π. Διαθήκη: α) στη δημιουργία του ανθρώπου η χρήση του πληθυντικού αριθμού: ποιήσωμεν άνθρωπον» (Γέν. 1, 27), β) στον πύργο της Βαβέλ επίσης η χρήση του πληθυντικού: «δεῦτε καὶ καταβά- ντες συγχέωμεν αὐτῶν ἐκεῖ τὴν γλῶσσαν» (Γέν. 11, 7), γ) η φιλοξενία των τριῶν αγγέλων από τον Αβραάμ (Γέν. 18, 1-8), Β) Στην Κ. Διαθήκη: α) τριαδική θεοφάνεια κατά τη βάπτισμα του Χριστού (Ματθ. 3, 13-17)· β) «ἐγώ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἐσμέν» (Ιωάν. 10, 30) «ὁ ἑωρακώς ἐμέ ἑώρακε τον Πατέρα... ἐγώ ἐν τῷ πατρί καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἐμοί» (Ιωάν. 14, 9-11)· γ) «ὅταν δέ ἔλθῃ ὁ Παράκλητος ὃν ἐγώ πέμψω ὑμῖν παρά τοῦ Πατρός, τό Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρά τοῦ Πατρός ἐκπορεύεται...» (Ιωάν. 15, 26)· δ) «πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τά ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτούς εἰς τό ὄνομα τοῦ Πατρός καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος...» (Ματθ. 28, 19). Χαρακτηριστικός είναι ο χαιρετισμός του Απ. Παύλου: «Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ κοινωνία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος μετά πάντων ὑμῶν...» (Β' Κορ. 13, 13).

Στην παράδοση της Εκκλησίας μας το τριαδικό δόγμα συγκεφαλαιώνεται στο Σύμβολο της Πίστεως και αναλυτικά παρουσιάζεται στα συγγράματα των Πατέρων και στη θεία Λατρεία. Από τη θ. Λατρεία ενδεικτικά

αναφέρουμε το «Δόξα Πατρί καί Υἱῷ καί ἁγίῳ Πνεύματι...»· το «Εὐλογημένη ἡ βασιλεία τοῦ Πατρὸς καί τοῦ Υἱοῦ καί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος...».

Τα τρία πρόσωπα της Αγίας Τριάδας ἔχουν τα προσωπικά τους ιδιώματα. Ο Πατέρας είναι ἀγέννητος, ο Υἱός «γεννᾶται» προαιώνια ἀπὸ τον Πατέρα, και το Ἅγιο Πνεῦμα εκπορεύεται προαιώνια ἀπὸ τον Πατέρα. Ο ὁμοούσιος Τριαδικός Θεός ενεργεῖ και εκδηλώνεται πρὸς τον κόσμον ενιαία και ἀδιαίρετα. Κατὰ το Μ. Αθανάσιο: «Ὁ Πατήρ δι' Ὑιοῦ ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι ποιεῖ τὰ πάντα» (Επιστ. Πρὸς Σεραπίωνα Α, 28).

γ) Γνωστός, «ψηλαφητός» στην Ιστορία

Αρχικά αναφέρουμε την «ἐκ του μηδενός» δημιουργία του κόσμου, η οποία σχετίζεται με την ελευθερία και την ἀγάπη του Θεού και ταυτίζεται με την ἐναρξη της ιστορίας. Ἀκόμη μπορούμε να ἐπισημάνουμε την ἐμμεση παρουσία του Θεού στην ιστορία της ἀνθρωπότητας διαμέσου των ἁγίων μορφῶν της Παλαιᾶς και της Καινῆς Διαθήκης. Σε μερικά μάλιστα γεγονότα διαπιστώνεται η ἀμεση ἐπικοινωνία Θεού και ἀνθρώπου (π.χ. Μωυσῆς, Ἀπ. Παῦλος κ.ά.). Στα παραπάνω θα μπορούσαμε να προσθέσουμε την ἐμμεση ἀλλά ενεργό και σωτήρια παρουσία του Θεού στη ζωή των ἀνθρώπων, που πραγματοποιεῖται με τη θαυματουργική παρουσία των ἁγίων της Εκκλησίας μας. Η σπουδαιότερη ὁμως και ἐμφανέστερη παρουσία του Θεού στην ιστορία του κόσμου και του ἀνθρώπου είναι η ἐνανθρώπιση του δεύτερου προσώπου της Αγίας Τριάδας.

δ) «Ὁ Θεός ἀγάπη ἐστὶ» (1 Ἰωάν. 4, 16)

Η ἀγάπη είναι το ἰδιαίτερο γνώρισμα του χριστιανικού Θεού. Η ἰδιότητα αὐτή ἀρχισε να εκδηλώνεται ἀπὸ την ἀρχή της δημιουργίας του κόσμου, της οποίας κίνη-

τρα ήταν η αγάπη και η ελευθερία Του. Η πρόνοια του Θεού εκδηλώνεται ως συντήρηση και κυβέρνηση του κόσμου για την ύπαρξη και κατεύθυνσή του προς την επιτυχία του σκοπού του· φανερώνεται στο ενδιαφέρον και την αγάπη του Θεού προς τον κόσμο και τον άνθρωπο. Και η θαυματουργική Του δράση είχε ως κίνητρο την αγάπη προς τον πάσχοντα άνθρωπο. Η παραβολή του ασώτου υιού τονίζει την αγάπη του Θεού προς τον άνθρωπο και μάλιστα προς τον αμαρτωλό. Μεγαλύτερη απόδειξη της μεγάλης αγάπης του Θεού αποτελεί το γεγονός της ενανθρώπησης του Υιού και Λόγου του Θεού: «οὕτω γάρ ἠγάπησεν ὁ Θεός τόν κόσμον, ὥστε τόν υἱόν αὐτοῦ τόν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτόν μή ἀπόληται, ἀλλ' ἔχη ζωὴν αἰώνιον» (Ιωάν. 3, 16). Αποκορύφωση της αγάπης αυτής είναι η σταυρική θυσία του Χριστού. Ο Απ. Παύλος τονίζει σχετικά: «Ὁ δέ Θεός πλούσιος ὢν ἐν ἐλέει, διὰ τήν πολλήν ἀγάπην αὐτοῦ ἦν ἠγάπησεν ἡμᾶς, καί ὄντας ἡμᾶς νεκρούς τοῖς παραπτώμασι συνεζωποίησε τῷ Χριστῷ ἡ χάριτι ἐστε σεσωσμένοι» (Εφεσ. 2, 4-5).

ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Ἐν τῇ τοῦ παντός τάξει καί ἀρμονίᾳ τόν τοῦ παντός ἡγεμόνα νοεῖν ἀνάγκη Θεόν καί τοῦτον ἓνα καί οὐ πολλούς».

(Μ. Αθανασίου, Κατά Ελλήνων, Ρ.Γ. 25, 76).

2. «Ἡμεῖς ἐκ μέν τῶν ἐνεργειῶν γνωρίζομεν τόν Θεόν ἡμῶν, τῇ δέ οὐσίᾳ αὐτῇ προσεγγίζειν οὐχ ὑποσχομένθα. Αἱ μέν γάρ ἐνέργειαι αὐτοῦ πρός ἡμᾶς καταβαίνουσιν, ἡ δέ οὐσία αὐτοῦ μένει ἀπρόσιτος».

(Μ. Βασίλειος, Επιστολή 234, 2).

1. «Ἡ θεία φύσις αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ὃ, τι ποτέ κατ' οὐσίαν ἐστὶ, πάσης ὑπέγκειται καταληπτικῆς ἐπινοίας καὶ οὐ-
πω τοῖς ἀνθρώποις πρὸς τὴν τῶν ἐκλήπτων κατανόη-
σιν ἐξεύρηται δύναμις...».

(Γρηγόριος Νύσσης, Από το λόγο του στο «Μακάριοι οἱ
καθαροὶ τῆ καρδία...» P.G. 44, 1268).

(Το τι εἶναι κατ' οὐσίαν αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἡ θεία φύση
εἶναι πάνω ἀπὸ κάθε δυνατότητα κατανόησης καὶ δὲν
ἔχει βρεθεῖ ἀκόμη ἀπὸ τους ἀνθρώπους κάποια δύναμη
για τὴν πλήρη γνώση των ἀκατανοήτων).

2. «Δεῦτε λαοὶ τὴν τρισυπόστατον Θεότητα προσκυνή-
σομεν. Υἱὸν ἐν τῷ Πατρὶ σὺν ἁγίῳ Πνεύματι. Πατὴρ
γὰρ ἀχρόνως ἐγέννησεν Υἱὸν, συναῖδιον καὶ σύνθρο-
νον καὶ Πνεῦμα ἅγιον ἦν ἐν τῷ Πατρὶ σὺν Υἱῷ δοξα-
ζόμενον. Μία δύναμις, μία οὐσία, μία θεότης, ἦν προ-
σκυνοῦντες πάντες λέγομεν' Ἅγιος ὁ Θεός, ὃ τα πά-
ντα δημιουργήσας δι' Υἱοῦ συνεργία τοῦ Ἁγίου Πνεύ-
ματος. γιος Ἰσχυρός, δι' οὗ τὸν Πατέρα ἐγνώκαμεν καὶ
τό Πνεῦμα τό Ἅγιον ἐπεδήμησεν ἐν κόσμῳ. Ἅγιος Ἀ-
θάνατος, τὸ Παράκλητον Πνεῦμα, τό ἐκ τοῦ Πατρὸς
ἐκπορευόμενον καὶ ἐν Υἱῷ ἀναπαυόμενον. Τριάς Ἁγία,
δόξα σοι».

(Δοξαστικὸ τοῦ Εσπερινοῦ τῆς Πεντηκοστῆς)

5. «Σὺ γὰρ εἶ Θεός ἀνέκφραστος, ἀπερινόητος, ἀόρα-
τος, ἀκατάληπτος, αἰεὶ ὢν, ὡσαύτως ὢν... σύ ἐκ τοῦ μή
ὄντος εἰς τό εἶναι ἡμᾶς παρήγαγες καὶ παραπεσόντας
ἀνέστησας πάλιν καὶ οὐκ ἀπέστης πάντα ποιῶν, ἕως
ἡμᾶς εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνήγαγες καὶ τὴν βασιλείαν σου
ἐχαρίσω τὴν μέλλουσαν...».

(Εὐχὴ τῆς ἁγίας αναφορᾶς στη Θ. Λειτουργία)

6. «Ἀγαπᾶς γάρ τά ὄντα πάντα καί οὐδέν βδελύσσει, ὧν ἐποίησας· οὐδέ γάρ ἄν μισῶν τι κατασκευάσας. Πῶς δέ ἔμεινεν ἄν τι εἰ μή σύ ἠθέλησας ἢ τό μή κληθέν ὑπό σοῦ διετηρήθη; Φεῖδῃ δε πάντων, ὅτι σά ἐστι, δεσποτα φιλόψυχε».

(Σοφ. Σολ. 11, 24-26)

Αγαπάς όλα όσα υπάρχουν και δεν αποστρέφεται κανένα από τα δημιουργήματά σου. Γιατί ποτέ δε θα δημιουργούσες κάτι που θα το μισούσες. Πώς ήταν άλλωστε δυνατό να παραμείνει κάτι που εσύ δε θα το ήθελες ή να διατηρηθεί κάτι που εσύ δε θα έφερνες στην ύπαρξη; Αντίθετα, όλα τα αγαπάς, γιατί είναι δικά σου, φιλόψυχε δεσπότη.

7. «Ποῦ πορευθῶ ἀπό τοῦ πνεύματός σου καί ἀπό τοῦ προσώπου σου ποῦ φύγω; ἔάν ἀναβῶ εἰς τόν οὐρανόν, σύ ἐκεῖ εἶ , ἔάν καταβῶ εἰς τόν ἄδην, πάρει...».

(Ψαλμ. 138, 7-8).

8. «Πολυμερῶς καί πολυτρόπως πάλαι ὁ Θεός λαλήσας τοῖς πατράσι ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν υἱῷ, ὃν ἔθηκε κληρονόμον πάντων, δι' οὗ καί τούς αἰῶνας ἐποίησεν».

(Εβρ. 1, 1-2).

9. «Ὁ νόμος διά Μωϋσέως ἐδόθη, ἡ χάρις καί ἡ ἀλήθεια διά Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο. Θεόν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε· ὁ μονογενής υἱός ὁ ὢν εἰς τόν κόλπον τοῦ πατρός, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο».

(Ιωάν. 1, 17-18).

10. «Διά Νόμου δέ καί προφητῶν πρότερον, ἔπειτα δέ διά τοῦ Μονογενοῦς αὐτοῦ Υἱοῦ... κατά τό ἐφικτόν τήν ἑαυτοῦ ἐφάνέρωσε φύσιν».
(Ιωάν. Δμασκηνοῦ, Ἐκδοσις ὀρθοδόξου Πίστεως 1, 4).

ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

1. Γιατί δεν είναι δυνατή η γνώση της ουσίας του Θεού;
2. Ποια είναι η διατύπωση και η έννοια του τριαδικού δόγματος;
3. Από το Δοξαστικό της Πεντηκοστής να επισημάνετε τα προσωπικά ιδιώματα των τριών προσώπων της Αγίας Τριάδας.
4. Πώς επιτυγχάνεται η μερική γνώση του Θεού;
5. Πώς αποδεικνύεται η παρουσία του Θεού στην ιστορία;
6. Πώς μπορούμε να αποδείξουμε ότι αξίζουμε την αγάπη του Θεού;





5. Η Βασιλεία του Θεού: Όραμα αλλιώτικης ζωής ή ουτοπία;

Στα πλαίσια του μαθήματος των Θρησκευτικών συχνά γίνεται λόγος για τη Βασιλεία του Θεού. Το ίδιο επισημαίνουμε στη θεία Λατρεία και στην Κυριακή Προσευχή. Ο Χριστός την έθεσε στο κέντρο της διδασκαλίας Του. Επομένως είναι ένα σημαντικό θέμα που σχετίζεται με την ύπαρξη και τη ζωή κάθε χριστιανού, αλλά και με την κοινωνία κάθε εποχής. Γιατί κάθε άνθρωπος και κάθε κοινωνία οραματίζονται και προσδοκούν μια αλλιώτικη ζωή από αυτή που ζουν. Η Βασιλεία του Θεού, όπως την παρουσιάζει ο Χριστιανισμός, είναι πράγματι ένα όραμα αλλιώτικης ζωής ή είναι μια ουτοπία;

α) Ο Χριστός και η Βασιλεία του Θεού

Είναι ανάγκη να διευκρινισθεί ότι ο ευαγγελιστής Ματθαίος χρησιμοποιεί το συνώνυμο όρο «Βασιλεία των ουρανών» (Ματθ. 4, 17) επηρεασμένος από την ιουδαϊκή παράδοση, η οποία από ευλάβεια δεν επέτρεπε τη χρήση του ονόματος του Θεού. Επομένως είναι αστήρικτη η άποψη ότι ο όρος «Βασιλεία των ουρανών» αποδίδει την υπερέκτοσμη και ίσως εξωκόσμη κατάσταση, όπου επικρατεί το θείο θέλημα. Επίσης, η απάντηση του Χριστού στον Πιλάτο: «ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου» (Ιωάν. 18, 36) δεν αφαιρεί από τη Βασιλεία Του και τον ενδοκοσμικό χαρακτήρα της. Εξάλλου, ο ίδιος ο Χριστός στη διδασκαλία Του προειδοποιούσε τους ακροατές του: «...μετανοεῖτε ἤγγικε γάρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν» (Ματθ. 4, 17), που

σημαίνει ότι σε λίγο θα κληθείτε να συμμετάσχετε στη νέα ιστορική πραγματικότητα, την οποία εγκαινιάζω με το κήρυγμα και με τα έργα μου.

Επομένως ο όρος «Βασιλεία του Θεού», χωρίς να έχει καμιά σχέση με την έννοια της θεϊκής εξουσίας ή της κυριαρχίας, σημαίνει τον καινούργιο κόσμο του Θεού, τον οποίο κηρύττει, ενσαρκώνει και φανερώνει στον κόσμο ο Χριστός (Μάρκ. 1, 14-15). Κεντρική ιδέα της διδασκαλίας Του, κύριος άξονας του έργου Του και τελικός στόχος της αποστολής Του είναι η εγκαθίδρυση της νέας πραγματικότητας, της οποίας κέντρο και σημείο αναφοράς είναι το θεανθρώπινο πρόσωπο Του. Με τη διδασκαλία Του, και ιδιαίτερα με τις υπέροχες παραβολές Του, κυριολεκτικά περιγράφει τον καινούργιο κόσμο της Βασιλείας του Θεού. Αρκεί να θυμηθούμε μερικές από αυτές, για να επισημάνουμε τα βασικά της γνωρίσματα.

Με τις παραβολές του κρυμμένου θησαυρού και του πολύτιμου μαργαρίτη υπογραμμίζεται η ανεκτίμητη αξία της Βασιλείας του Θεού (Ματθ. 13, 44-45). Την αθόρυβη αλλά δυναμική αύξηση της παρουσιάζουν οι παραβολές του σιναπιού και της ζύμης (Λουκ. 13, 18-21), ενώ η παραβολή των κακών γεωργών δείχνει τη σταθερότητα της εξάπλωσης της Βασιλείας του Θεού (Μάρκ. 12, 1-9). Το επίκεντρο της νέας πραγματικότητας που υπόσχεται και προσφέρει ο Χριστός είναι η αγάπη, η οποία διαχέεται στις διανθρώπινες σχέσεις, καθώς και στις σχέσεις του ανθρώπου με το Θεό. Οι αλήθειες αυτές τονίζονται πολύ παραστατικά με τις παραβολές του Καλού Σαμαρείτη (Λουκ. 10, 25-37) και του σπλαχνικού πατέρα, που είναι πιο γνωστή ως παραβολή του ασώτου υιού (Λουκ. 15, 11-32). Η Βασιλεία του Θεού απευθύνεται σε όλους τους ανθρώπους σύμφωνα με την παραβολή των βασιλικών γάμων (Ματθ. 22, 1-14), αλλά απαιτεί ετοι-

μότητα και εγρήγορση καθώς μας διδάσκει η παραβολή των δέκα παρθένων (Ματθ. 25, 1-13).

Εξάλλου με τα θαύματα ο Χριστός παρουσιάζει έμπρακτα τα αγαθά αποτελέσματα της επικράτησης της Βασιλείας του Θεού. Σ' αυτούς που τον δέχονται ως σωτήρα και πιστεύουν στη θεότητά Του προσφέρει την ψυχωσωματική υγεία, ενώ σε άλλους χαρίζει το φως και τη ζωή.

Είναι προφανές ότι η Βασιλεία του Θεού είναι μια νέα πραγματικότητα, η οποία προσφέρεται μεν από Αυτόν, αλλά απαιτεί και την αγωνιστική συμμετοχή του ανθρώπου. Επομένως έχει προσωπικό και κοινωνικό χαρακτήρα. Αν και αναμένεται ολοκληρωμένη στη μέλλουσα, σχετίζεται ήδη άμεσα με την παρούσα ζωή.

β) Τα πρότυπα των ανθρώπων της Βασιλείας του Θεού

Ο Χριστός περιγράφει με θαυμάσιο τρόπο αυτούς που είναι δυνατό να γίνουν άξια μέλη του καινούργιου κόσμου του Θεού. Σύμφωνα, λοιπόν με τους «Μακαρισμούς» (Ματθ. 5, 3-16) άξιοι είναι:

1. «οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι», δηλαδή όσοι νιώθουν τον εαυτό τους φτωχό μπροστά στο Θεό, οι ταπεινοί.
2. «οἱ πενθοῦντες», όσοι δηλ. θλίνονται για το κακό που υπάρχει στη ζωή και στον κόσμο και αγωνίζονται για την εξάλειψή του.
3. «οἱ πραεῖς», αυτοί που απεχθάνονται τη βία, η οποία στην εποχή μας εκδηλώνεται έντονα καταστροφικά και με πολλούς τρόπους.
4. «οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην», δηλαδή αυτοί που λαχταρούν και εργάζονται έντονα για την επικράτηση της δικαιοσύνης, του θελήματος του Θεού.

5. «οἱ ἐλεήμονες», ὅσοι δείχνουν συμπάθεια πρὸς τοὺς πάσχοντες καὶ εφαρμόζουν ἐμπρακτὰ καὶ ανυστερόβουλα τὴν ἐντολή του Χριστοῦ «ἀγαπᾶτε ἀλλήλους» (Ιωάν. 15, 12).

6. «οἱ καθαροὶ τῆ καρδία», αὐτοὶ που ἔχουν καθαρὸν τὸν ἐσωτερικὸν κόσμον ἀπὸ ἀνήθικες ἐπιθυμίες. Γνωρίσματά τους εἶναι ἡ καθαρότητα τῆς συνείδησης καὶ τὰ ἀγνά κίνητρα.

7. «οἱ εἰρηνοποιοί», ὅσοι ἐπιδιώκουν τὴν εἰρήνην, ἀφοῦ ἔχουν ἐξασφαλίσῃ τὴν ἐσωτερικὴν εἰρήνην ζώντας σύμφωνα με τὸ θέλημα του Θεοῦ· τὴν ἀκτινοβολοῦν στο περιβάλλον τους καὶ συμβάλλουν θετικὰ στὴν επικράτηση ἀρμονικῶν σχέσεων ἀνάμεσα σε πρόσωπα ὁμάδες καὶ λαοὺς.



Ἡ Θεία Λειτουργία εἶναι πρόγευση τῆς Βασιλείας του Θεοῦ.



«Σύμφωνα με την υπόσχεση του Θεού προσμένουμε καινούριους ουραμούς και καινούρια γη, όπου θα βασιλεύει η δικαιοσύνη» (Β' Πέτρου 3,13).

Οι τελευταίοι μακαρισμοί αναφέρονται στους διωγμούς, στις κακολογίες, στις συκοφαντίες και στα εμπόδια που θα προβάλλει ο κόσμος με τις αντίθετες δυνάμεις του στο έργο των πιστών, οι οποίοι θα αγωνίζονται για την επικράτηση της Βασιλείας του Θεού.

γ) Η Βασιλεία του Θεού στη λατρεία και στην ιστορία της Εκκλησίας

Προσεκτική ανάλυση της λατρείας της Εκκλησίας μας οδηγεί στη διαπίστωση ότι ο κεντρικός άξονας και ο στόχος της είναι η βίωσή της από τους συμμετέχοντες

σ' αυτήν πιστούς. Η θεία λειτουργία αρχίζει με την αναφήνηση: «Εύλογημένη ή βασιλεία τοῦ Πατρός καί τοῦ Υἱοῦ καί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος...». Κατά τη «μεγάλη εἴσοδο» ο λειτουργός εὐχεται: «Πάντων ἡμῶν μνησθεῖν Κύριος ὁ Θεός ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ...», ἐνῶ κατά την απαγγελία της Κυριακῆς Προσευχῆς παρακαλοῦμε το Θεό: «ἐλθέτω ἡ βασιλεία Σου». Με τη λατρεία ἡ Εκκλησία αφενός μεν συνδέει μυστηριακά το περιεχόμενο της Βασιλείας του Θεοῦ με τη χάρη του Ἁγίου Πνεύματος, αφετέρου δε ανασυνδέει τον πιστό με το θεανθρώπινο πρόσωπο του Χριστοῦ.

Το μήνυμα της Βασιλείας του Θεοῦ οἱ πιστοὶ χριστιανοὶ αφενός μεν το γνωρίζουν, αφετέρου δε το βιώνουν καθημερινά και κάθε στιγμή στη ζωή τους. Αυτό το μήνυμα δεν ἔχει θεωρητικό χαρακτήρα, οὔτε συνδέεται ἀπλά με το περιεχόμενο της πίστεως του χριστιανού. Στην ουσία ἔχει πρακτικό χαρακτήρα, γιατί ἐκδηλώνεται ἐμπρακτα στη ζωή και στη συμπεριφορά του. Διαχέεται σε ολόκληρο το πλέγμα των σχέσεων του με το Θεό, με το συνάνθρωπο του και με τη φύση. Ἀπό την ενεργό και συνειδητή συμμετοχή του στη λατρεία της Εκκλησίας ο πιστός αναβαπτίζεται, ἐνισχύεται και στη συνέχεια δραστηριοποιείται στην κοινωνική του ζωή. Αυτό το τελευταίο στοιχείο είναι ἀπαραίτητο και πρώτης ἀνάγκης για τον ἄνθρωπο της εποχῆς μας, ἡ οποία πᾶσχει ἐμφανῶς ἀπό την ἔλλειψη των ἀγαθῶν της Βασιλείας του Θεοῦ.

Ἡ ἱστορία της Εκκλησίας είναι ο ἀψευδῆς μάρτυρας της ἀγωνιστικῆς προσπάθειας των χριστιανῶν ὅλων των εποχῶν να μεταφέρουν στη ζωή το νόημα και το ὄραμα μιας ἀλλιῶτικῆς ζωῆς, δηλαδή της Βασιλείας του Θεοῦ. Συγκεκριμένες ἐνέργειες με συγκεκριμένα ἀποτελέσματα ἀναφέρονται ἀπό την ἐκκλησιαστική και παγκόσμια ἱστορία.

δ) Η Βασιλεία του Θεού στην εποχή μας

Η Εκκλησία ως μια νέα κοινωνία σε πορεία, έκανε πράξη σποραδικά μέσα στην ιστορία τα μηνύματα της Βασιλείας του Θεού. Κι αυτό γιατί στην ουσία ταυτίζονται• η μεν στρατευόμενη Εκκλησία με την επίγεια μορφή της Βασιλείας του Θεού, η δε θριαμβεύουσα με τη μέλλουσα, τέλεια και ένδοξη μορφή της. Επομένως η πρόσκληση της Εκκλησίας για την ενεργό συμμετοχή μας στη νέα πραγματικότητα της Βασιλείας του Θεού δεν είναι μια ουτοπική πρόσκληση, αλλά μια λυτρωτική πρόκληση για το σύγχρονο άνθρωπο, ο οποίος διψά και εναγωνίως αναζητεί τα αγαθά της Βασιλείας του Θεού: εσωτερική γαλήνη, ειρήνη, ελευθερία, δικαιοσύνη, ισότητα, πνευματική πληρότητα, αγαπητικές σχέσεις, απελευθέρωση από το κακό, το θάνατο, τη φθορά.

Όσοι δέχονται την πρόσκληση αυτή, άτομα και κοινωνίες, καλούνται να αγωνιστούν έντιμα και ανυποχώρητα για την άμεση πραγματοποίηση του οράματος μιας αλλιώτικης ζωής. Όσοι θέλουν και προσπαθούν γι' αυτό, γνωρίζουν βέβαια τις δυσκολίες, γιατί «διά πολλῶν θλίψεων δεῖ ἡμᾶς εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ (Πρ. 14, 22), αλλά ο θεμελιωτής και ενσαρκωτής της τους διαβεβαιώνει και τους ενισχύει λέγοντας: «ἰδοὺ...ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐντὸς ὑμῶν ἐστίν» (Λουκ. 17,21)• δηλ. μέσα σας και ανάμεσα σας. Έχουμε χρέος και συμφέρον να συνειδητοποιήσουμε αυτήν την αλήθεια και να δείξουμε ότι η Βασιλεία του Θεού δεν είναι απλά ένα όραμα αλλιώτικης ζωής, αλλά και μια από τώρα ψηλαφητή πραγματικότητα και βέβαιη ελπίδα για πρόσωπα και κοινωνίες. Όλοι μπορούμε να συμμετάσχουμε στην προσπάθεια της υλοποίησης του οράματος αυτού. Ποιος μπορεί να αρνηθεί τη συμμετοχή του στην προσπάθεια για την υλοποίηση του οράματος αυτού;

ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Πορευόμενοι δέ κηρύσσετε λέγοντες ὅτι ἤγγικεν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Ἀσθενοῦντας θεραπεύετε, λεπρούς καθαρίζετε, νεκρούς ἐγείρετε, δαιμόνια ἐκβάλλετε· δωρεάν ἐλάβετε, δωρεάν δότε». (Ματθ. 10, 7-8).
2. «Ζητεῖτε δέ πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν». (Ματθ. 6, 33)· «οὐ πᾶς ὁ λέγων μοί Κύριε, Κύριε εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς». (Ματθ. 7, 21)
3. «Μνήσθητι, Κύριε, τῆς ἐκκλησίας σου τοῦ ρύσασθαι αὐτὴν ἀπὸ παντός πονηροῦ καὶ τελειῶσαι αὐτὴν ἐν τῇ ἀγάπῃ σου καὶ σύναξον αὐτὴν ἀπὸ τῶν τεσσάρων ἀνέμων, τὴν ἁγιασθεῖσαν, εἰς τὴν σὴν βασιλείαν ἣν ἠτοίμασας αὐτῇ». (Διδαχὴ των 12 Αποστόλων, Χ, 5)
4. «Θάνατος κάποτε δεν θα υπάρξει πια,
οὔτε μίσος, οὔτε φόβος, οὔτε πένθος,
οὔτε πόνος, οὔτε δάκρυα.
Χαρά θα υπάρξει κάποτε,
χαρά για ὅλους,
γιορτὴ δίχως τελειωμό,
χαρά αφάνταστα μεγάλη,
κάποτε και ὕστερα για πάντα.

Αυτή είναι η πίστη δική μου και δική σας
που μας κρατάει ζωντανούς και άγρυπνους»
(Παραλλαγή στο Αποκ. 21, 1-5).

(Από το βιβλίο «Horizonte. Gebete und Texte für heute»
Εκδ. M. Langer - Chr. Reeker, Hildesheim 1981, σ. 184•
μτφρ. Γ. Τσανανά).

5. Η Βασιλεία του Θεού είναι κοντά

Όταν οι άνθρωποι αγαπούν ο ένας τον άλλο,
Όταν κάνουν ο ένας τον άλλο ευτυχισμένο,
Όταν πηγαίνουν ο ένας στον άλλο και δίνουν τα χέρια,
Όταν δημιουργούν προϋποθέσεις για ειρήνη,
Όταν κάνουν διάλογο μεταξύ τους,
Όταν είναι χαρούμενοι και κατανοούν ο ένας τον άλλο,
Όταν χαρίζουν ο ένας στον άλλο χαρά
με ένα λόγο καλό, με ένα γεμάτο αγάπη
και κατανόηση βλέμμα...
Τότε η Βασιλεία του Θεού πάντοτε είναι κοντά.

(Μάνφρεντ Λάνγκερ, Σύγχρονος γερμανός θεολόγος•
από την ποιητική του συλλογή: «Wider die Resignation» (= ενάντια στην παραίτηση), Regensburg, 1977•
μτφρ. Γ. Τσανανά).

ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

1. Ποια είναι η σωστή σημασία του όρου «Βασιλεία του Θεού»;
2. Ποια είναι τα γνωρίσματα της Βασιλείας του Θεού σύμφωνα με τις παραβολές του Χριστού;

3. Ποια είναι τα πρότυπα των ανθρώπων της Βασιλείας του Θεού σύμφωνα με τους Μακαρισμούς; Μπορούν σήμερα να υλοποιηθούν;
4. Ποια είναι η βαθύτερη σχέση της Βασιλείας του Θεού με τη λατρεία;
5. Γιατί και πώς μπορούμε να συμβάλλουμε στην επικράτηση της Βασιλείας του Θεού στην εποχή μας;





6. Γιατί ο Ιησούς Χριστός ήταν και είναι «σημείον αντιλεγόμενον»;

Όταν ο Ιησούς έγινε σαράντα ημερών, η Θεοτόκος τον πήγε, όπως ήταν συνήθεια, στο Ναό. Εκεί ο γέροντας Συμεών, αφού τον πήρε στην αγκαλιά του, προφήτεψε ότι αυτό το παιδί «θα είναι σημείο αντιλεγόμενο, για να φανερωθούν οι πραγματικές διαθέσεις πολλών» (Λουκ. 2, 34-35). Η ιστορία τον επαλήθευσε. Ήδη από την πρώτη στιγμή της δράσης του Ιησού τα ίδια τα Ευαγγέλια μας παραδίδουν ρεαλιστικά τη διάσταση απόψεων που υπήρχε, παρά τα ολοφάνερα θαύματα: «Και μέσα στο πλήθος υπήρχε μεγάλη διχογνωμία γι' αυτόν. Άλλοι έλεγαν «Είναι καλός άνθρωπος», ενώ άλλοι έλεγαν: «όχι, παραπλανά το λαό» (Ιωάν. 7, 12) ή «Αυτός δεν είναι ο ξυλουργός, ο γιος της Μαρίας;» (Μάρκ. 6, 3). Η διχογνωμία αυτή για το πρόσωπο του συνεχίστηκε μέχρι σήμερα. Ποιοι είναι όμως οι λόγοι αυτής της στάσης των ανθρώπων απέναντι του;

α) Προβλήματα γύρω από το πρόσωπο του Ιησού Χριστού

Κατά τη διαδρομή των αιώνων από τον ερχομό του Ιησού μέχρι σήμερα αμφισβητήσεις δημιουργήθηκαν σχετικά με το πρόσωπό Του για πολλά θέματα:

1. Η ιστορική ύπαρξη του ίδιου του Ιησού. Αν και το ζήτημα αυτό φαίνεται να μην αποτελεί πλέον πρόβλημα, αφού τα γεγονότα της Καινής Διαθήκης τοποθετούνται στην εποχή της αναπτυσσόμενης ιστοριογραφίας και

κριτικής σκέψης και σώζονται εξωχριστιανικές πηγές που μιλούν για τον Ιησού λίγα μόλις χρόνια μετά τη δράση του, ωστόσο κατά καιρούς εμφανίζονται φωνές αμφισβήτησης.

2. Η θαυματουργική σύλληψή Του από την Παρθένο Μαρία και ολόκληρο το θεϊκό σχέδιο της ενανθρώπισης Του.

3. Ο σκοπός της δράσης Του. Κατά καιρούς έχουν διατυπωθεί ερωτήματα αν ο Ιησούς ήθελε να δημιουργήσει μια θρησκεία και κατά πόσο όντως κήρυττε ότι ήταν Θεός.

4. Τα θαυματουργικά Του έργα, που αμφισβητήθηκαν ως φανταστικές αφηγήσεις των μαθητών Του ή μεταγενέστερων χριστιανών.

5. Η διδασκαλία Του. Εφ' όσον ο ίδιος ο Ιησούς προσέγγισε προσωπικά τους ανθρώπους και δεν άφησε γραπτά, πολλοί θέτουν το ερώτημα κατά πόσον η αυθεντική διδασκαλία του Ιησού είναι η ίδια μ' αυτή που παρέδωσαν οι μαθητές του.

6. Η αιτία και ο τρόπος θανάτωσης Του. Αμφισβητούνται τόσο η σταυρική Του θυσία, όσο και η αιτία της.

7. Η Ανάσταση Του. Το ζήτημα αυτό είναι το σημαντικότερο για το Χριστιανισμό, αφού η Ανάσταση ήταν η επιβεβαίωση της μεσσιανικής ιδιότητας του Ιησού και η αρχή του κηρύγματος των Αποστόλων. Ταυτόχρονα είναι και η μεγαλύτερη πρόκληση στη λογική.

β) Αίτια της αμφισβήτησης

Αίτια της αμφισβήτησης του Ιησού κατά την εποχή της δράσης Του ήταν:

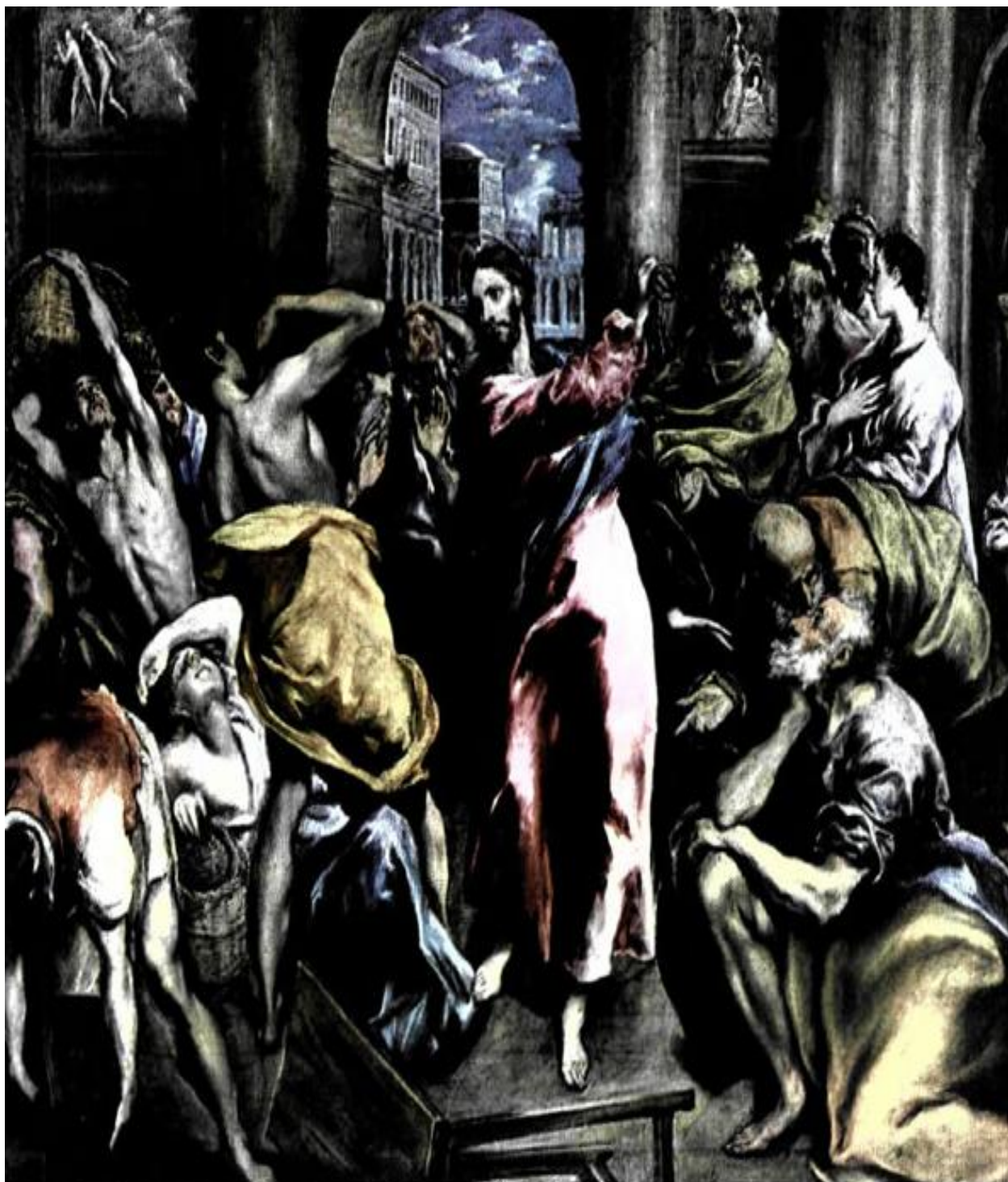
- η αμφισβήτηση από τον Ιησού των παραδοσιακών αξιών: ο αρχαίος κόσμος χαρακτηριζόταν από κάποιες αντιλήψεις για τη σχέση άνδρα-γυναίκας, κυρίου-δούλου, βασιλιά-υπηκόου, το ρόλο του πλούτου

ή της οικογένειας, για τη σχέση Θεού και ανθρώπων, ηθικής και θρησκευτικής ζωής, τις οποίες ο Ιησούς αμφισβητεί φέρνοντας την καινούργια πραγματικότητα της Βασιλείας του Θεού.

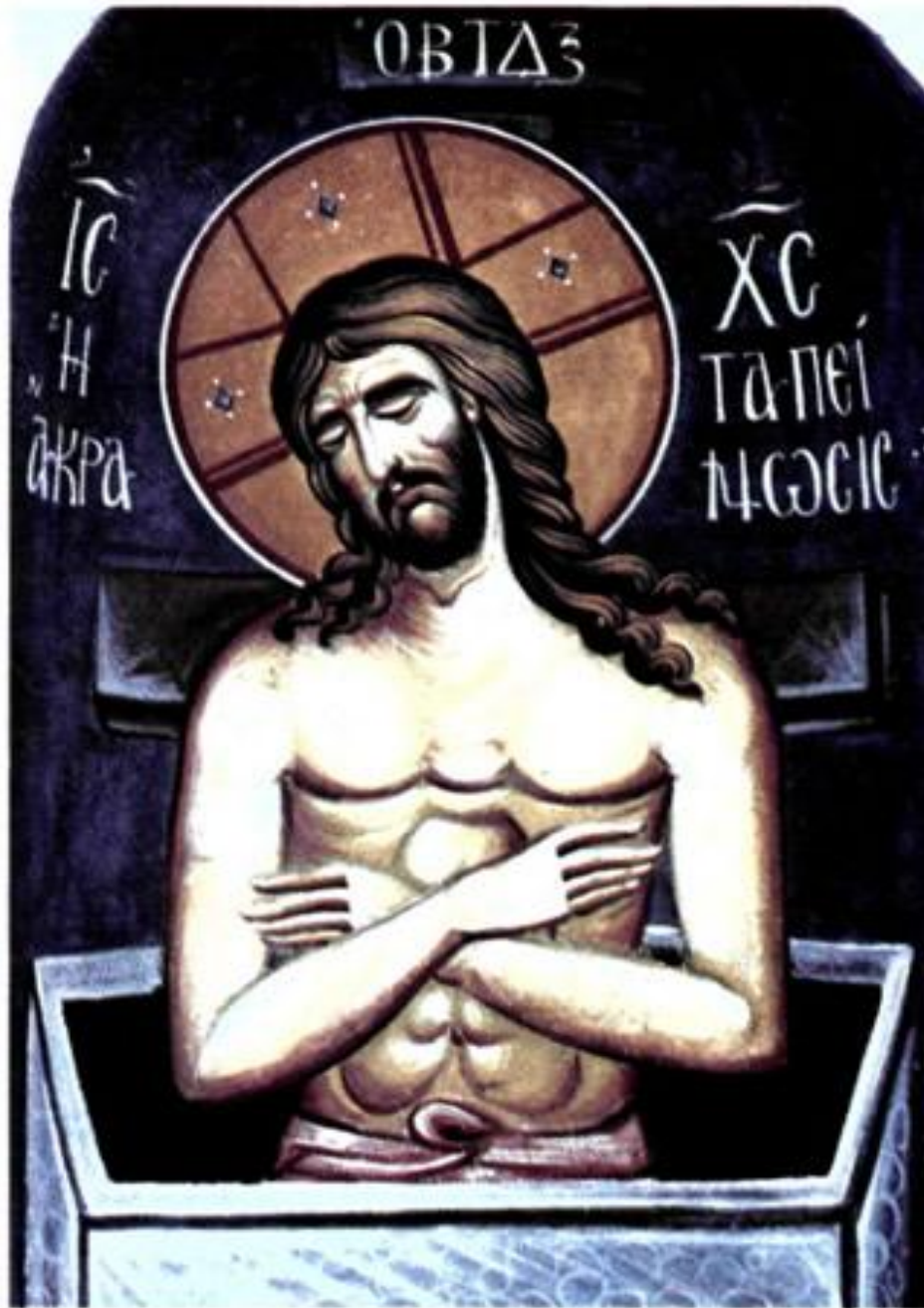
- **η κριτική του Ιησού στις πολιτικές και θρησκευτικές ηγεσίες:** οι πολιτικοί και θρησκευτικοί άρχοντες των Εβραίων (Συνέδριο, Αρχιερείς, Φαρισαίοι) εκμεταλλεύονταν τη θρησκευτικότητα του λαού, τον κατάπιεζαν και τον οδηγούσαν σε τυπολατρία. Ο Ιησούς αντιστάθηκε σ' αυτά χτυπώντας την τυπολατρία και την υποκρισία των θρησκευτικών αρχόντων και παρουσιάζοντας στο λαό μια καινούργια πραγματικότητα, τη Βασιλεία του Θεού.
- **το άνοιγμα του Ιησού στα έθνη:** ο Ιησούς αμφισβήτησε τη μοναδικότητα του λαού του Ισραήλ στην αποκάλυψη του Θεού. Το μήνυμά Του ήταν μήνυμα που απευθυνόταν σε όλους τους λαούς της γης, τους οποίους ο ισραηλιτικός λαός θεωρούσε ως μη εκλεγμένους, ενώ ήθελε για τον εαυτό του την αποκλειστικότητα της εύνοιας του Θεού και της σωτηρίας.

Στη σύγχρονη εποχή ή και λίγο παλιότερα πολλές αιτίες σχετίζονται με χαρακτηριστικά της σύγχρονης σκέψης:

- **η υπερβολική έμφαση στην ιστορική κριτική:** ο σύγχρονος άνθρωπος θεωρεί ως ιστορικά τα γεγονότα που τεκμηριώνονται λογικά μέσα από επιστημονικά και αρχαιολογικά δεδομένα. Έτσι αναζητήθηκαν οι ιστορικές εκείνες μαρτυρίες που θα τεκμηρίωναν την ιστορικότητα του προσώπου του Ιησού. Υποτιμήθηκαν οι συνέπειες της δράσης του (ίδρυση της Εκκλησίας), με αποτέλεσμα να αμφισβητηθεί η ιστορικότητα του προσώπου του. Η ιστορική κριτική



Δομίνικος Θεοτοκόπουλος (Γκρέκο).
Η εκδίωξη των εμπόρων από το Ναό, Λονδίνο, Εθνική
Πινακοθήκη.



«Άκρα Ταπείνωσις». Τοιχογραφία στο παρεκκλήσιο της Ιεράς Μονής Τιμίου Προδρόμου στη Στεμνίτσα Αρκαδίας «δια χειρός» Νικολάου Χούτου.

όμως, δεν αρκεί πάντα για να διεισδύσει κανείς και στο νόημα των γεγονότων, ειδικά όταν αυτά αφορούν υπαρξιακά ζητήματα του ανθρώπου. Ενώ, λοιπόν, η ιστορική κριτική είναι θεμελιώδης για τη γνώση της αλή-

θειας, δεν πρέπει να θεωρείται ως μοναδικός δρόμος και να απολυτοποιείται. Χρειάζεται και πίστη που είναι αποτέλεσμα ελευθερίας. Σήμερα δεν υπάρχουν σοβαρές φωνές που να αμφισβητούν την ιστορικότητα του Ιησού και η αμφισβήτηση στρέφεται κυρίως στη θεϊκή του ιδιότητα.

- **η απολυτοποίηση των κοινωνικών και οικονομικών ερμηνειών:** στη σημερινή εποχή δίνεται υπερβολική έμφαση στα κοινωνικά και οικονομικά αίτια πολλών ιστορικών γεγονότων, κυρίως από κάποιες πολιτικο-κοινωνικές ιδεολογίες. Έτσι ο Ιησούς και το έργο Του ερμηνεύονται ως ένα προϊόν των αντίστοιχων κοινωνικοοικονομικών συνθηκών της εποχής εκείνης. Τέλος, άλλες αιτίες αμφισβήτησης είναι διαχρονικές όπως:
- **η πρόκληση απέναντι στη λογική:** η ενανθρώπιση του Θεού και η ιδέα ενός Θεού που σταυρώνεται χωρίς αντίσταση, καθώς και η ανάστασή του αποτελούν σκάνδαλο για τη λογική, που θέλει να ερμηνεύει τα πάντα με βάση τα ανθρώπινα δεδομένα.
- **η πρόκληση απέναντι στον ηθικισμό:** η αντίληψη του ανθρώπου ότι η ηθική παίζει απόλυτο ρόλο για την ομαλή λειτουργία της κοινωνίας λέγεται «ηθικισμός». Αν και διευκολύνει τον άνθρωπο και την κοινωνία, ο Ιησούς έδειξε ότι σημασία για τον άνθρωπο έχει η διάσωση του ανθρώπινου προσώπου από την αλλοτρίωση και τη φθορά και ότι μόνο η σχέση με το Θεό νικά το κακό και το θάνατο, σχέση που πολλές φορές φαίνεται ακατανόητη (παράδειγμα η δικαίωση του μετανοημένου ληστή, του τελώνη κτλ.). Έτσι βγάζει τον άνθρωπο από τη «βολική» λύση του ηθικισμού.
- **η άρνηση των θρησκευτικών στερεοτύπων:** ο Ιησούς εμμένοντας στην αποστολή του για τη σωτηρία

των ανθρώπων από τη φθορά και το θάνατο ξεπερνά διαρκώς τα στερεότυπα που οι άλλοι κατασκευάζουν γι' αυτόν για να τον φυλακίσουν. Ως Θεός επί γης αρνείται να μεταβληθεί σε επίγειο βασιλιά, κοινωνικό μετασχηματιστή, άφωνο είδωλο, ιδέα κτλ. κι αυτό φαίνεται μέχρι τέλους, όταν αρνείται να κάνει κατά παραγγελία θαύματα, για να πιστέψουν οι άρχοντες του Ισραήλ ή να αποφύγει τη σταύρωση.

γ) Η βάση κάθε αμφισβήτησης: μηχανισμός άμυνας

Τελικά το ουσιαστικό πρόβλημα είναι η αδυναμία του ανθρώπου να παραδεχθεί ότι πρέπει να ξεπεράσει τον εγωισμό του και να δεχθεί το Θεό στη ζωή του. Έτσι ο άνθρωπος συνεχίζει να θεωρεί τον εαυτό του ως κέντρο του κόσμου, να αυτοδικαιώνεται και να επιζητεί να γίνει θεός, όπως ο πρώτος άνθρωπος. Όπως λέει η ψυχολογία, οι άνθρωποι για να καταπολεμήσουν ένα πρόβλημα αναπτύσσουν μηχανισμούς άμυνας, όπως η επιθετικότητα, όταν νιώθουν ανασφάλεια, και οδηγούνται σε μια πραγματική σύγχυση και νεύρωση. Οι μηχανισμοί άμυνας στο πρόβλημα της αντιδικαίωσης του ανθρώπου είναι η αμφισβήτηση και η απώθηση του Ιησού. Η λύση της ψυχοφθόρας αυτής σύγχυσης και νεύρωσης βρίσκεται στην ελεύθερη αποδοχή ότι «ο Θεός έγινε άνθρωπος για να γίνουμε εμείς θεοί» (Μ. Αθανάσιος).

Για ενημέρωση

Οι εξωχριστιανικές ιστορικές μαρτυρίες για την ιστορική ύπαρξη του Ιησού που έχουν διασταυρωθεί από την ιστορική κριτική είναι κυρίως:

- του Ιουδαίου ιστορικού Φλάβιου Ιώσηπου, που είναι σχεδόν σύγχρονος των γεγονότων (έζησε από το 37 μέχρι περίπου το 95 μ.Χ.) και αναφέρει στο ιστορικό έργο του «Ιουδαϊκή Αρχαιολογία», που εξιστο-

ρεί τα γεγονότα μέχρι το 66 μ.Χ., μια αναλυτική μαρτυρία (testimonium) αναμφισβήτητης αυθεντικότητας για τον ίδιο τον Ιησού αλλά και για πρόσωπα του περιβάλλοντος του.

- του Σαμαρείτη Θαλλού (Thallus) που σε κάποιο χρονικό που γράφτηκε στη Ρώμη περί το 52 μ. Χ. αναφέρει το σκότος κατά τη Σταύρωση και σώζεται στη Χρονογραφία του Σέξτου Ιουλίου Αφρικανού (περί το 221 μ.Χ.).
- του Σύρου στωικού φιλοσόφου Mara Bar Sarapion, ο οποίος σε επιστολή μετά το 73 μ.Χ. αναφέρει την καταδίκη του Ιησού.
- του σημαντικού Ρωμαίου ιστορικού Κορνηλίου Τάκιτου που έζησε από το 55/56 έως μετά το 116 μ.Χ. και δίνει στο έργο του Annales (115-117 μ.Χ.) κάποιες ιστορικά επεξεργασμένες πληροφορίες για τον Ιησού.
- του αρχαιοδίφη Γάιου Σουητώνιου (69- μετά το 120 μ.Χ.) που περιέλαβε στα έργα του μαρτυρίες για τον Ιησού.
- του λόγιου Πλίνιου του Νεώτερου (περ. 62-113 μ.Χ.) ο οποίος σε επιστολές του που δημοσιεύθηκαν μεταξύ του 100 και 109 μ.Χ. αναφέρει πληροφορίες για τους χριστιανούς και δίνει κάποια στοιχεία για τον Ιησού.
- στα παραπάνω πρέπει να προσθέσουμε τα ιστορικά στοιχεία (ονόματα πολιτικών και θρησκευτικών αρχόντων, τοπωνυμίων, αναφορές γεγονότων) που περιέχουν τα Ευαγγέλια και τα άλλα κείμενα της Καινής Διαθήκης και επιβεβαιώνονται από άλλα ιστορικά έργα και την αρχαιολογική σκαπάνη. Φυσικά όλα τα παραπάνω επιβεβαιώνουν την ιστορικότητα του Ιησού αλλά δεν μπορούν να ερμηνεύσουν το νόημα και να αποφανθούν για τη θεϊκή του

ταυτότητα. Αυτά προσεγγίζονται με την πίστη που είναι κατόρθωμα ελευθερίας.

ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Ο μεγάλος ρώσος λογοτέχνης Ντοστογιέφσκυ φαντάζεται το Χριστό να έρχεται ξανά στον καιρό της Ιερής Εξέτασης στην Ισπανία. Ο κόσμος τον ακολουθεί και τότε ο Μέγας Ιεροεξεταστής διατάζει να τον συλλάβουν και να τον φυλακίσουν. Το ίδιο βράδυ τον επισκέπτεται στη φυλακή, όπου μεταξύ άλλων του θυμίζει τους τρεις πειρασμούς του Σατανά στην έρημο και του λέει:

Δες τώρα και μόνος Σου ποιος είχε δίκιο: Εσύ ή εκείνος που Σε ρωτούσε τότε; Θυμήσου το πρώτο ερώτημα. Αν και δε στο λέω κατά λέξη, μα το νόημα ήταν τουτο: «θέλεις να πας στον κόσμο και πηγαίνεις μ' αδειανά τα χέρια, με κάποια υπόσχεση ελευθερίας που οι άνθρωποι με την ηλιθιότητά τους και με την έμφυτή τους διαφθορά δεν μπορούν ούτε καν να την κατανοήσουν, που τη φοβούνται και τη σκιάζονται, γιατί τίποτα και ποτέ δεν υπήρξε για τον άνθρωπο και την ανθρώπινη κοινωνία πιο αφόρητο απ' την Ελευθερία! Ενώ, βλέπεις αυτές τις πέτρες μέσα σε τούτη τη γυμνή πυραχτωμένη έρημο; Κάνε τες ψωμιά κι η ανθρωπότητα θα τρέξει από πίσω Σου σαν κοπάδι, γεμάτη ευγνωμοσύνη κι υπακοή, αν και πάντα θα τρέμει από φόβο πως θα μπορούσες ν' αποτραβήξεις το χέρι Σου και να πάψεις να τους δίνεις τα ψωμιά Σου». Μα Συ δε θέλησες να στερήσεις απ' τον άνθρωπο την ελευθερία κι απόρριψες την προσφορά γιατί σκέφτηκες: Τι ελευθερία θα 'ναι αυτή, όταν η υπακοή θα εξαγοραστεί με ψωμιά; Πρόβαλες την αντίρρηση πως ο άνθρωπος ουκ επ' άρτω μόνον ζήσεται· μα το ξέρεις τάχα πως εν ονόματι αυτού του ίδιου του γήινου άρτου θα ξεσηκωθεί εναντίον Σου το πνεύμα της γης, θα Σε πολε-

μήσει και θα Σε νικήσει κι όλοι θα το ακολουθήσουν φωνάζοντας: «Ποιος μοιάζει μ' αυτό το θηρίο που μας έδωσε η φωτιά τ' ουρανού!»; Το ξέρεις πως θα περάσουν αιώνες κι αιώνες και η ανθρωπότητα θα διακηρύξει με το στόμα της Σοφίας και της Επιστήμης της πως έγκλημα δεν υπάρχει και πως, συνεπώς, δεν υπάρχει και αμαρτία και πως υπάρχουν μονάχα πεινασμένοι; «Χόρτασέ τους και τότε μονάχα να τους ζητάς αρετή!». Να τι θα γράψουν στη σημαία που θα σηκώσουν εναντίον Σου και που μ' αυτή θα γκρεμίσουν το ναό Σου. Στη θέση του ναού Σου θα υψωθεί ένα νέο οικοδόμημα, ένας καινούργιος φοβερός πύργος της Βαβέλ και, μόλο που κι αυτός δε θα τελειώνει όπως κι ο προηγούμενος, όμως παρ' όλ' αυτά θα μπορούσες να τον αποφύγεις αυτόν το νέο πύργο και να συντομέψεις κατά χίλια χρόνια τα βάσανα των ανθρώπων -γιατί σε μας θα 'ρθουν πάλι, αφού καταβασανιστούν με τον πύργο τους!...

Και να που αντί να βάλεις σταθερές βάσεις για τον ησυχασμό της ανθρώπινης συνείδησης μια για πάντα, τους πρόσφερες ό,τι πιο ασυνήθιστο, ενδεχόμενο και αόριστο, όλα κείνα που ήταν ανώτερα απ' τις δυνάμεις των ανθρώπων. Φέρθηκες λοιπόν σαν να μην τους αγαπούσες καθόλου. Και ποιος το 'κανε αυτό; Κείνος που ήρθε να θυσιάσει τη ζωή Του για χάρη τους! Αντί να κυριέψεις την ανθρώπινη ελευθερία Εσύ την πολλαπλασίασες και βάρυνες την ψυχή τους για τον αιώνα τον άπαντα με τα βάσανα τούτης της ελευθερίας. Θέλησες την ελεύθερη αγάπη του ανθρώπου, θέλησες να Σε ακολουθήσει ελεύθερα. Αντί να υπακούει στον παλιό αυστηρό νόμο, ο άνθρωπος έπρεπε με ελεύθερη καρδιά ν' αποφασίζει από δω και μπρος ποιο είναι το καλό και ποιο το κακό, έχοντας μοναδικό του οδηγό τη μορφή Σου. Μα είναι δυνατό λοιπόν να μη σκέφτηκες πως τελικά θ' απαρνηθεί

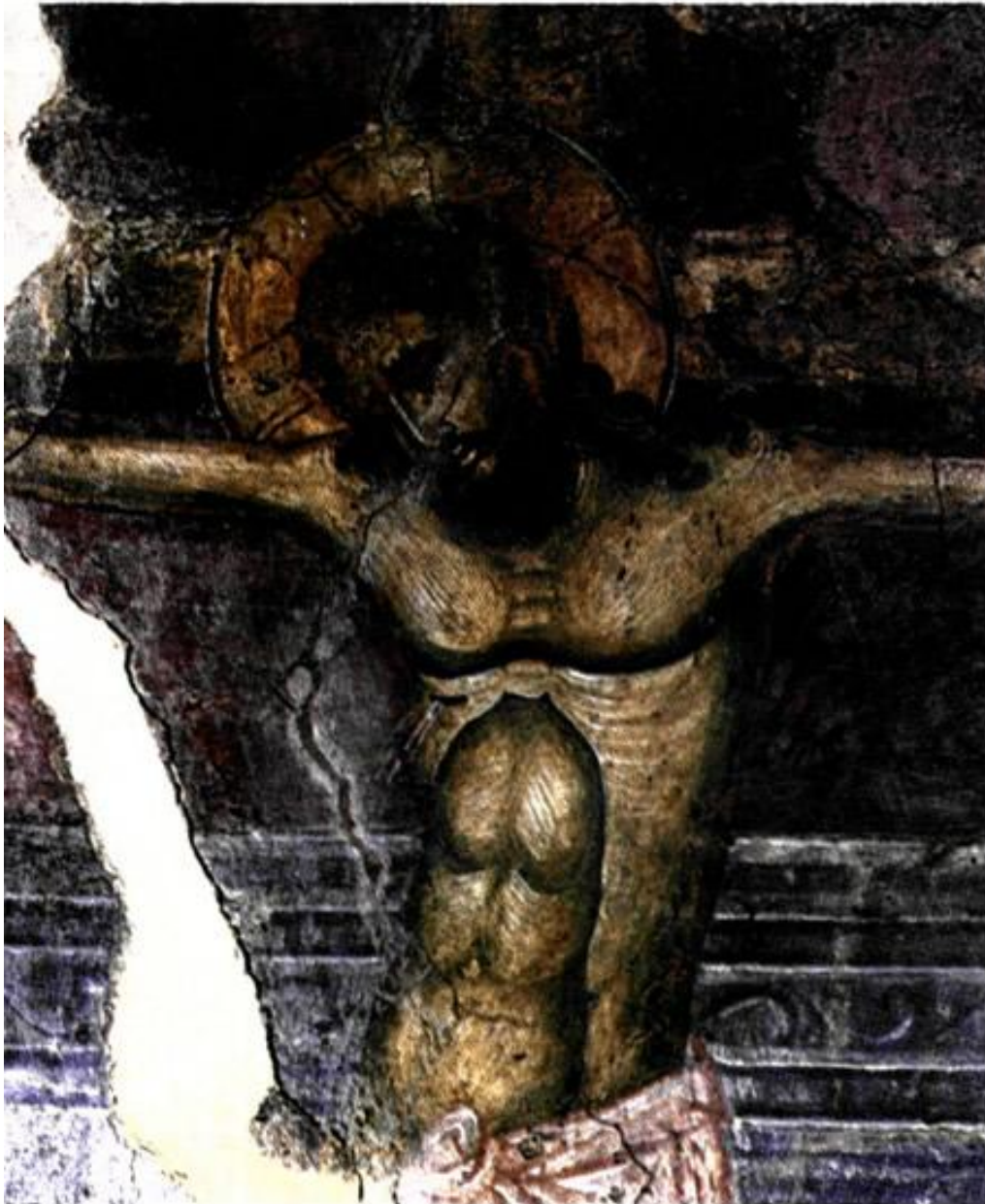
ακόμα και τη μορφή Σου και την αλήθεια Σου, συντριμμένος κάτω απ' το τρομερό βάρος: την ελευθερία της εκλογής; Θα φωνάξουν στο τέλος πως η αλήθεια δε βρίσκεται σε Σένα, γιατί θα 'ταν αδύνατο να τους αφήσει κανείς σε μεγαλύτερη σύγχυση και αγωνία απ' όσο τους άφησες Εσύ, αφήνοντάς τους τόσες φροντίδες και τόσα άλυτα προβλήματα.

Ώστε λοιπόν Εσύ ο ίδιος έβαλες τις βάσεις για την καταστροφή της βασιλείας Σου και μην κατηγορείς γι' αυτό κανέναν άλλο. Κι όμως τι Σου είχε προσφερθεί! Υπάρχουν τρεις δυνάμεις στον κόσμο που θα μπορούσαν να νικήσουν και να υποτάξουν για πάντα τη συνείδηση αυτών των αδύναμων στασιαστών, κι αυτό για τη δική τους την ευτυχία. Αυτές οι δυνάμεις είναι: το θαύμα, το μυστήριο και το κύρος: Εσύ απέρριψες και το 'να και τ' άλλο και το τρίτο, κι έδωσες μονάχος Σου το παράδειγμα για να κάνουν όλοι το ίδιο.

Μάθε πως δε Σε φοβάμαι. Μάθε πως και 'γω ήμουν στην έρημο, πως και 'γω έζησα με ακρίδες κι αγριόριζες, πως και 'γω ευλογούσα την ελευθερία που μ' αυτήν Εσύ ευλόγησες τους ανθρώπους, πως και 'γω ετοιμαζόμουννα γίνω ένας απ' τους εκλεκτούς Σου, να γίνω ένας απ' τους ισχυρούς και μεγάλους, διψώντας να «συμπληρώ-σω τον αριθμό». Μα συνήλθα και δε θέλησα να υπηρετή-σω την αφροσύνη. Γύρισα και προσχώρησα στην ομάδα εκείνων που διορθώσανε το έργο Σου. Εγκατέλειψα τους περήφανους και επέστρεψα στους ταπεινούς για να τους κάνω ευτυχισμένους. Όλα όσα Σου λέω θα γί-νουν και η βασιλεία μας θα οικοδομηθεί: Σου ξαναλέω πως αύριο κιόλας θα δεις αυτήν την υπάκουη αγέλη να τρέχει με το πρώτο μου νεύμα και να συδαιλίζει την πυ-ρά όπου θα Σε κάψω, γιατί ήρθες να μας ενοχλήσεις. Γιατί, αν υπάρχει κανένας που αξίζει

περισσότερο από κάθε άλλον την πυρά μας, αυτός είσαι
Εσύ. Αύριο θα Σε κάψω.
Dixi (Τελείωσα).

(Φ. Ντοστογιέφσκι), Αδελφοί Καραμαζώφ, κεφ. 5ο,
απόσπασμα από το «Μεγάλο Ιεροεξεταστή»)



Η Σταύρωση.

ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

- 1. Ποια σημεία αμφισβητήθηκαν σχετικά με τον Ιησού;**
- 2. Πώς κρίνετε την άρνηση κάποιων ανθρώπων να δεχτούν την ιστορικότητα του Ιησού;**
- 3. Είναι για σας και ως ποιο σημείο σκάνδαλο η ένανθρώπιση ή η σταύρωση του Ιησού;**
- 4. Ποια τα αίτια των αμφισβητήσεων;**
- 5. Σήμερα τι αμφισβητούν οι άνθρωποι σχετικά με το πρόσωπο του Χριστού;**
- 6. Αναλύστε το κείμενο του Ντοστογιέφσκυ απαντώντας στα ερωτήματα: α) Πώς φαντάζεται τον Ιησού ο Μέγας Ιεροεξεταστής, β) σε ποια σημεία η εξουσία που εκπροσωπεί ο Μέγας Ιεροεξεταστής έρχεται να «δι-ορθώσει» το έργο του Ιησού;**

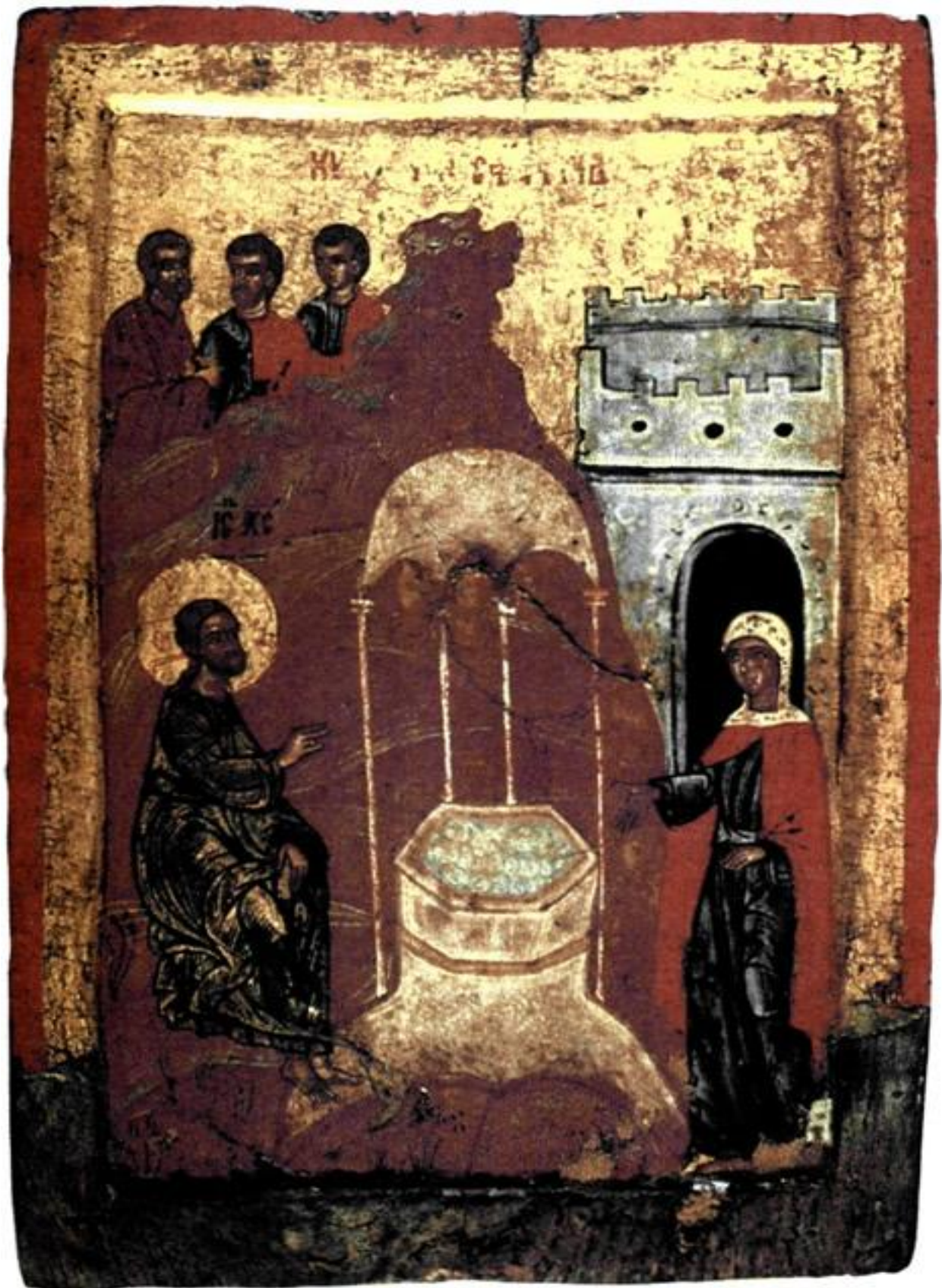


7. «Τίνα με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι;»

Στο προηγούμενο μάθημα είδαμε ὅτι αμφισβητήθηκαν ἡ ιστορικότητα του προσώπου του Χριστοῦ και ἡ λυτρωτική αποστολή Του. Ο Ιησοῦς απευθυνόμενος στους μαθητές του τους θέτει το ερώτημα: «τίνα με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι;» (Μάρκ. 8, 27). Ποια εἶναι λοιπόν ἡ επίσημη απάντηση της Εκκλησίας στο ερώτημα του Χριστοῦ; Ἡ Εκκλησία πρόβαλε τὴν ορθόδοξη θέση θεμελιωμένη αἰσιογραφικά. Σύμφωνα με αὐτήν ο Χριστός ως ιστορικό πρόσωπο εἶναι ὁ θεάνθρωπος λυτρωτής των ανθρώπων. Με τὸ σημερινό μάθημα θα επιχειρήσουμε μια συνοπτική παρουσίαση των διάφορων απαντήσεων που δόθηκαν στο παραπάνω ερώτημα και θα εστιάσουμε τὸ ενδιαφέρον και τὴν προσοχή μας στην ορθόδοξη απάντηση - ἄποψη.

α) Παρερμηνείες ἢ λαθεμένες ερμηνείες για τὸ πρόσωπο του Χριστοῦ

Οι μαθητές του Χριστοῦ μεταφέροντας τις ἀπόψεις των συγχρόνων τους Ἰουδαίων, απαντοῦν ως εξής στην ερώτησή Του: «ἄλλοι λένε πως εἶσαι ὁ Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής, ἄλλοι ὅτι εἶσαι ὁ Ἡλίας και ἄλλοι ὅτι εἶσαι ἕνας προφήτης» (Μάρκ. 8, 27-28). Τὴν ἄποψη ὅτι εἶναι προφήτης τὴν εἶχε διατυπώσει και ἡ Σαμαρείτισσα στο διάλογό της με τὸν Κύριο (Ἰωάν. 4, 19). Στην κατηγορία των ανθρώπων που σκόπιμα παρερμήνευσαν ἢ παρεξήγησαν τὸ πρόσωπο και τὴν αποστολή του Χριστοῦ ανή-



Ο διάλογος τον Ιησού με τη Σαμαρείτισσα, όπου ο Ιησούς αποκαλύπτει τη μεσσιανική του ιδιότητα, (Ιω. 4. 4-30).

κουν και οι θρησκευτικοί άρχοντες των συγχρόνων του Ιουδαίων. Οι Γραμματείς και οι Φαρισαίοι καθώς και οι Σαδδουκαίοι δε θέλησαν να γνωρίσουν και να αναγνωρίσουν το μεσσιανικό χαρακτήρα του προσώπου και του έργου Του. Γι' αυτό και τον αντιμετώπισαν ως σφετεριστή και διαστροφή της μεσσιανικής προσδοκίας. Αρκετοί σύγχρονοι του Ιουδαίοι παρεξήγησαν το πρόσωπο και την αποστολή του Χριστού εντάσσοντάς τα στα εθνικιστικά τους πλαίσια. Κι αυτό γιατί ανέμεναν το Μεσσία ως ισχυρό ηγεμόνα που θα αποκαθιστούσε το έθνος τους στο παλιό του μεγαλείο. Σ' αυτήν την κατηγορία εντάσσεται και η περίπτωση του Ιούδα, του οποίου η συμπεριφορά έναντι του Ιησού έχει αποτελέσει αντικείμενο επιστημονικής έρευνας (θρησκευολογικής, ψυχολογικής, ιστορικής, κοινωνιολογικής).

β) Αιρετικές και ουμανιστικές θεωρήσεις του προσώπου του Χριστού

Σε προηγούμενες τάξεις έχει γίνει εκτενής λόγος για τις αιρέσεις, οι οποίες δημιούργησαν σοβαρά προβλήματα στη ζωή της Εκκλησίας. Οι οπαδοί τους αμφισβήτησαν ή και αρνήθηκαν τη θεανθρώπινη υπόσταση του Χριστού, γιατί προσπάθησαν με το λογικό να κατανοήσουν το υπέρλογο δόγμα της υποστατικής ένωσης. Είναι γνωστές οι λεγόμενες χριστολογικές αιρέσεις (Αρειανισμός, Δοκητισμός, Νεστοριανισμός, Μονοφυσιτισμός κ.ά.). Όλες τις αντιμετώπισε η Εκκλησία αφενός μεν με τα συγγράμματα των εκκλησιαστικών συγγραφέων και Πατέρων, αφετέρου δε με τις Συνόδους και μάλιστα τις Οικουμενικές.

Στους νεότερους χρόνους τη σκυτάλη της άρνησης της θεανθρώπινης υπόστασης του Χριστού παρέλαβαν οι θεμελιωτές και οι οπαδοί του Διαφωτισμού. Αυτοί χρησιμοποιώντας ως μοναδικό και αλάνθαστο όργανο επιστημονικής έρευνας και φιλοσοφικής ανάλυσης το

λογικό, απέρριπταν ό,τι δε χωρούσε στα πλαίσιά του. Επόμενο ήταν να τηρήσουν αρνητική και απορριπτική στάση έναντι του θεανθρώπινου προσώπου του Χριστού.

Ποικίλες είναι και οι σύγχρονες απόψεις – απαντήσεις στο ερώτημα του τίτλου του μαθήματος, οι οποίες εξαρτώνται από την οπτική γωνία από την οποία βλέπουν το πρόσωπο του Χριστού οι εισηγητές τους. Μερικοί από αυτούς τοποθέτησαν το ιστορικό πρόσωπο του Χριστού στο χώρο του μύθου, όπως λ.χ. ο David Strauss (1808-1874). Επηηρεασμένος από τις φιλοσοφικές θέσεις του δασκάλου του Εγέλου* ο Strauss απέρριπτε και τα θαύματα του Χριστού, εκτιμούσε όμως την ανωτερότητα της διδασκαλίας Του. Αντίθετα ο Ερνέστος Ρενάν (τέλη περασμένου αιώνα) κυρίως με το έργο του «Ο βίος του Ιησού» δέχεται μεν την ιστορικότητα του προσώπου του, αλλά θεωρεί ότι ο Χριστός παρουσίασε τον εαυτό του ως Υιό του Θεού και είχε ως κέντρο της διδασκαλίας του την αγάπη.

Οι οπαδοί του ρομαντισμού (λογοτέχνες, καλλιτέχνες, ανθρωπιστές) είδαν το Χριστό σαν φορέα της καλοσύνης και της ανθρωπιάς. Γι' αυτούς είναι ο «γλυκός Ιησούς».

Οι κοινωμιστές (σοσιαλιστές) είδαν στο πρόσωπο του Χριστού ένα μεγάλο κοινωνικό επαναστάτη. Του αφαίρεσαν τη θεανθρώπινη υπόσταση και κράτησαν μόνο τις κοινωνικές του ιδέες και ενέργειες, τις οποίες προσάρμοσαν στις δικές τους θεωρίες. Ιδιαίτερα οι οπαδοί του επαναστατικού σοσιαλισμού θεώρησαν το Χριστό ως ένα δυνατό προλετάριο που καταφέρθηκε εναντίον των Ρωμαίων κατακτητών και εκείνων που συνεργάστηκαν μαζί τους. Απευθύνθηκε, λένουν, στο εξαθλιωμένο προλεταριάτο της εποχής του κηρύσσοντας την ανατροπή του κατεστημένου και την επικράτηση της κοινωνικής δικαιοσύνης. Στις παραπάνω θεωρή-

σεις θα μπορούσαμε να προσθέσουμε και την ψυχαναλυτική άποψη. Σύμφωνα με αυτήν η παρουσία του Χριστού στη γη ισούται με την προσπάθεια του ανθρώπου να απελευθερωθεί από το σύνδρομο του «σαδιστή πατέρα», κατά το Φρόυντ, δηλαδή από τον αυστηρό Θεό της Π. Διαθήκης.

γ) Η άποψη της Εκκλησίας

Στην ερώτηση του Χριστού προς τους μαθητές Του: «σεις ποιος λέτε ότι είμαι;» δίνεται η απάντηση δια στοματος του Απ. Πέτρου: «Σύ εἶ ὁ Χριστός ὁ Υἱός τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος» (Ματθ. 16, 15-16). Η απάντηση αυτή έχει ιδιαίτερη σημασία, γιατί συνοψίζει την επίσημη άποψη της Εκκλησίας. Σύμφωνα με αυτή -και σε αντίθεση με τις αιρετικές θεωρήσεις που είδαμε- στο πρόσωπο του Χριστού ενώθηκαν οι δύο τέλει φύσεις, η θεία και η ανθρώπινη. Την πίστη της αυτή η Εκκλησία διατύπωσε οριστικά και επίσημα στον όρο της Δ' Οικουμενικής Συνόδου (451 στη Χαλκηδόνα): «Εἷς καὶ ὁ αὐτός Χριστός ἐν δύο φύσεσιν ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως, ἀδιαιρέτως, ἀχωρίστως καὶ εἷς ἐν πρόσωπον καὶ μίαν ὑπόστασιν, ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν υἱὸν καὶ μονογενῆ, τὸν Θεὸν Λόγον» (Υποστατικήν ένωση). Επομένως ο Χριστός είναι Θεάνθρωπος. Ως Θεός είναι ομοούσιος με το Θεό Πατέρα: «ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἑσμεν» (Ιωάν. 10, 30), ενώ ως άνθρωπος είναι ομοούσιος με μας αλλά τέλειος και αναμάρτητος: «ὃς ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδέ εὐρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ» (Α' Πέτρ. 2, 22). Είναι το δεύτερο πρόσωπο της Αγίας Τριάδας, συνάναρχος και συναιώνιος με το Θεό Πατέρα. Είναι πρόσωπο ιστορικό και η γέννηση του έχει υπερφυσικό χαρακτήρα σύμφωνα και με το άρθρο 3 του Συμβόλου της Πίστεως. Οι Πατέρες και η ορθόδοξη υμνογραφία με πλούσιο λεξιλόγιο υμνούν και



Ο Θεάνθρωπος Χριστός. Έργο Νικολάου Χούτου.

εγκωμιάζουν το μέγα και ανεπανάληπτο αυτό γεγονός της υποστατικής ένωσης των δύο φύσεων, γιατί έχει κοσμολογικές και ανθρωπολογικές συνέπειες. Εξαγιάζει τη δημιουργία και την ύλη, ενώ παράλληλα ανυψώνει την ανθρώπινη φύση και της δίνει τη δυνατότητα να

φθάσει μέχρι τη θέωση. Όπως αναφέρεται στο ίδιο άρθρο του Συμβόλου της Πίστεως, σκοπός της ενανθρώπισης του Λόγου του Θεού είναι η σωτηρία του ανθρώπου. Αυτό σημαίνει ότι ο Χριστός ως Θεάνθρωπος λυτρωτής προσφέρει στον άνθρωπο τα μέσα της απαλλαγής του από τις συνέπειες του προπατορικού αμαρτήματος. Μ' αυτόν τον τρόπο αποκαθίστανται οι αρμονικές σχέσεις με το Θεό, τη φύση, το συνάνθρωπο και τον εαυτό του. Η θεανθρώπινη φύση του Χριστού προβάλλει ως μια πρόσκληση και πρόκληση για το σύγχρονο άνθρωπο να συμμετάσχει ενεργά στον αγώνα για την πραγματοποίηση της θέωσης.

ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Ὁμολογεῖν ἐν τῷ ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ Χριστῷ δύο φύσεις καὶ δύο φυσικὰ ἐνεργείας ἀδιαιρέτως, ἀμερίστως, ἀσυγχύτως· καὶ δύο μὲν φυσικὰ θελήματα οὐχ ὑπεναντία, ἀλλ' ἐπόμενον τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ θέλημα καὶ μὴ ἀντίπιπτον ἢ ἀντιπαλαῖον, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ ὑποτασσόμενον τῷ θείῳ αὐτοῦ καὶ πανσθενεῖ θελήματι».

(Απόφαση της ΣΤ' Οικουμ. Συνόδου, 680).

Να ομολογούμε (να πιστεύουμε) ότι στον ένα και τον ίδιο Χριστό υπάρχουν δύο φύσεις (η θεϊκή και η ανθρώπινη) και δύο φυσικές ενέργειες αδιαιρέτως, χωρίς να τρέπεται η μία προς την άλλη, ούτε να επιμερίζονται ή να συγχέονται• επίσης δεχόμαστε ότι υπάρχουν δύο φυσικά θελήματα όχι αντίπαλα, αλλά να έπεται του θείου το ανθρώπινο θέλημά του, το οποίο δεν αντιτίθεται ούτε αντιστρατεύεται, αλλά μάλλον και να υποτάσσεται στο θεϊκό και παντοδύναμο θέλημά του.

2. «Είναι εκπληκτική η προσοχή της Εκκλησίας στην προσπάθεια να επισημάνει με όση γίνεται ακρίβεια λόγω τα όρια του γεγονότος που συντελέστηκε στο πρόσωπο του Χριστού. Όχι να εξαντλήσει με το λόγο ή να επαληθεύσει με κατηγορίες της συμβατικής λογικής την ένωση του Θεού με τον άνθρωπο. Αλλά να προφυλάξει τη διατύπωση αυτής της αλήθειας από κάθε παρερμηνεία που θα αλλοίωνε τη δυνατότητα μετοχής του αν-



« Εἶπεν οὖν αὐτῷ ὁ Πιλάτος: οὐκοῦν βασιλεὺς εἶ σύ; ἀπεκρίθη ὁ Ἰησοῦς σύ λέγεις ὅτι βασιλεὺς εἰμι ἐγώ.»
Ιωαν. 18, 37. (Έργο Εμ. Πανσελήνου, Πρωτάτο, Αγ. Όρος)

θρώπου στη συντελούμενη με τη σάρκωση του Λόγου αφθαρτοποίηση του θνητού. Προσλαμβάνοντας την ανθρώπινη φύση ο Θεός παρεμβαίνει στο χρόνο, εντάσσεται στην ανθρώπινη ιστορία. Ο Ιησούς Χριστός είναι ένα πρόσωπο ιστορικό: γεννιέται σε συγκεκριμένο χρόνο και τόπο, από μητέρα που το γενεαλογικό της δέντρο ριζώνει και διακλαδίζεται σε συγκεκριμένη φυλή του Ισραήλ, τη βασιλική γενιά του Δαβίδ. Έτσι και ο ίδιος είναι Εβραίος το γένος, ενταγμένος στις κοινωνικές συνθήκες του εξελληνισμένου κόσμου της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, υποταγμένος και αυτός στις πολιτικές και εξουσιαστικές δομές της κατεχόμενης από τους Ρωμαίους γης των Εβραίων... Οι χριστιανοί αποτυπώνουν πάνω στο σώμα τους το σημείο του σταυρού, δηλώνοντας την εκούσια αυτοπαραίτηση από την ατομική αυτοτέλεια, τη θυσιαστική αναφορά της ζωής τους στο θέλημα του Πατρός... Κάθε φάση και κάθε πτυχή της καθημερινότητας σφραγίζεται με το σημάδι του ζωοποιού θανάτου, της υπακοής στο θέλημα του Πατρός. Γιατί ο Σταυρός δεν είναι ένα σημείο ανάμνησης και συναισθηματικής ή ηθικοδιδασκτικής αναφοράς, αλλά σύμβολο και δήλωση συσχηματισμού με τον τρόπο υπάρξεως του Χριστού, τον τρόπο της ζωής...» .

(Χρήστου Γιανναρά, Αλφαβητάρι της πίστης, Αθήνα 1984, σελ. 145, 147, 148, 153, 171, 172).

ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

1. Πού οφείλεται η παρερμηνεία του προσώπου του Χριστού; Σήμερα παρουσιάζεται αυτό το φαινόμενο;
2. Θα μπορούσε να είχε αποφευχθεί η διατύπωση ποικίλων απόψεων για το πρόσωπο και το έργο του Χριστού; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας.

3. Γιατί η Εκκλησία αντιμετώπισε με Οικουμενικές Συνόδους τις χριστολογικές αιρέσεις;
4. Ποια είναι η άποψη της Εκκλησίας για το πρόσωπο του Χριστού;
5. Πώς μπορούμε να αποδείξουμε ότι συμφωνούμε με την άποψη της Εκκλησίας;





8. Τι είναι το Άγιο Πνεύμα

Κεντρικό γεγονός στην ιστορία της Εκκλησίας είναι η Πεντηκοστή. Είναι η ημέρα που το Άγιο Πνεύμα επιφοίτησε στους αποστόλους και παραμένει στην Εκκλησία ως Παράκλητος, για να καθοδηγεί τους πιστούς «εἰς πᾶσαν την ἀλήθειαν» (Ιωάν. 16, 13). Από τότε μέχρι σήμερα η παρουσία του Αγίου Πνεύματος είναι ζωντανή στην Εκκλησία. Ας δούμε, λοιπόν, τι πιστεύουμε για το Άγιο Πνεύμα σύμφωνα και με όγδοο άρθρο του Συμβόλου της Πίστεως: «(Πιστεύω) καί εἰς τό Πνεῦμα τό ἅγιον, τό Κύριον, τό ζωοποιόν, τό ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τό σύν Πατρί καί Υἱῶ συμπροσκυνούμενον καί συνδοξαζόμενον, το λαλήσαν διά τῶν Προφητῶν».

α) Ο ερχομός του Παρακλήτου

Για την ύπαρξη του Αγίου Πνεύματος μας μαρτυρεί έμμεσα η Παλαιά Διαθήκη, που μιλάει για το Πνεύμα Θεού, το οποίο «ἐπέφερετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος» (Γεν. 1,1) κατά τη δημιουργία. Στην Καινή Διαθήκη κατά τον Ευαγγελισμό της Θεοτόκου πληροφορούμαστε ότι το Άγιο Πνεύμα θα την επισκεφθεί (Λουκ. 1, 35) και ότι αυτή εκ Πνεύματος Αγίου θα συλλάβει τον Ιησού. Γι' αυτό η Εκκλησία διδάσκει ότι η Ενανθρώπηση έγινε «ἐκ Πνεύματος Αγίου καί Μαρίας τῆς Παρθένου» (3ο άρθρο του Συμβόλου της Πίστεως). Το Άγιο Πνεύμα εμφανίστηκε, αλλά χωρίς να σαρκωθεί, κατά τη βάπτιση του Ιησού στον Ιορδάνη «σαν περιστέρι να κατεβαίνει και να έρχεται πάνω στον Ιησού» (Ματθ. 3,16).



Η Πεντηκοστή, Θεοφάνους τον Κρητός (1546). Ι. Μονή Σταυρονικήτα τον Αγίου Όρους.

Στο τέλος της επίγειας παρουσίας του ο Χριστός αναγγέλλει στους μαθητές Του ότι θα αποστείλει το Άγιο Πνεύμα, το οποίο θα τους φωτίσει ώστε να κατανοήσουν το κοσμοσωτήριο έργο Του οι Απόστολοι και τους δηλώνει ότι «συμφέρει σε σας να φύγω, γιατί τότε θα

έρθει σε σας ο Παράκλητος» (πρβλ. Ιω. 16, 7). Πράγματι μετά την Ανάληψη του Χριστού και σύμφωνα με την υπόσχεση Του το Άγιο Πνεύμα έρχεται κατά την Πεντηκοστή και εμφανίζεται στους μαθητές «σαν φλόγες φωτιάς που μοιράστηκαν και κάθισαν στον καθένα» (Πραξ. 2, 3). Από τότε παραμένει στην ιστορική πορεία της Εκκλησίας. Συνεχίζει το έργο της σωτηρίας, οδηγεί τους μαθητές στο έργο της ίδρυσης των Εκκλησιών, ενώ η παρουσία Του αποτελεί τον απαραίτητο όρο για την τέλεση των Μυστηρίων. Η επίκλησή του και ο φωτισμός του είναι η απαραίτητη προϋπόθεση για την αυθεντικότητα της ομολογίας ότι ο Χριστός είναι Κύριος και Θεός. «Κανένας δεν μπορεί να πει ότι ο Ιησούς είναι ο Κύριος, παρά μόνο με τη φώτιση του Αγίου Πνεύματος», έγραψε ο απόστολος Παύλος (Α' Κορ. 12, 3).

Η φώτιση είναι επίσης προϋπόθεση για να δεχθεί ο άνθρωπος τον τρόπο που το Άγιο Πνεύμα σχετίζεται με τα άλλα πρόσωπα της Αγίας Τριάδας, τρόπος που διαφορετικά είναι αδύνατο να γίνει καταληπτός από την περιορισμένη διάνοια του ανθρώπου. Συνοψίζοντας μπορούμε να πούμε ότι το Άγιο Πνεύμα είναι το τρίτο πρόσωπο της Αγίας Τριάδας. Είναι δηλαδή Θεός όπως ο Πατέρας και ο Υιός. Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του τρόπου υπάρξής του είναι ότι εκπορεύεται¹ από τον Πατέρα «αϊδίως» (χωρίς αρχή και τέλος).

¹ Η διαφορά «εκπόρευσης» και «αποστολής», είναι σημαντική. Με την «αποστολή» το Άγιο Πνεύμα συνεργάζεται με τα άλλα δύο πρόσωπα της Αγίας Τριάδας χωρίς να είναι κατώτερο από αυτά, πράγμα που θα συνέβαινε αν εκπορευόταν και από τον Υιό. Αυτό θα κατέστρεφε την κοινωνία αγάπης μεταξύ των προσώπων.

β) Άγιο Πνεύμα και Εκκλησία

Ολόκληρη η Εκκλησία θα ήταν ένα ίδρυμα κάποιων ανθρώπων που απλά θα αποτελούσε ιστορική ανάμνηση του έργου του Ιησού Χριστού αν δεν υπήρχε το Άγιο Πνεύμα. Η παρουσία Του εγγυάται ότι η Εκκλησία δεν αποτελεί απλά ένα ανθρώπινο ίδρυμα, αλλά είναι μια ζωντανή και ουσιαστική κοινότητα Θεού-ανθρώπων με κεφαλή το Χριστό. Η ζωοποίηση των μελών ολοκλήρου του σώματος επιτυγχάνεται με την ενέργεια του Αγίου Πνεύματος μέσα σ' αυτά. Έτσι το Άγιο Πνεύμα «συγκροτεί όλον το θεσμόν της Εκκλησίας», όπως λέει ένας εκκλησιαστικός ύμνος, σ' όλες του τις εκφράσεις:

- **στη λατρεία της Εκκλησίας:** όλα τα Μυστήρια της Εκκλησίας τελούνται με την επενέργεια του Αγίου Πνεύματος. Αυτό είναι που δίνει και το μυστηριακό χαρακτήρα σ' αυτά με τη μυστική μεταβολή και τον αγιασμό που απεργάζεται,
- **στη διοίκηση της Εκκλησίας:** η ανάδειξη ποιμένων, παρά τα λάθη και τις ανθρώπινες αδυναμίες, επιτυγχάνεται με τη φώτιση και την επενέργεια του Αγίου Πνεύματος,
- **στην ορθή διδασκαλία:** αυτή διατυπώνεται μέσα στις συνόδους στην πορεία της ιστορίας με το φωτισμό του Αγίου Πνεύματος. Για παράδειγμα η απόφαση της Απόστολικής Συνόδου αρχίζει με τα λόγια: «αποφασίστηκε ως σωστό από το Άγιο Πνεύμα και από μας...» (Πρ. 15, 28),
- **στην ιεραποστολή:** ο φωτισμός των ανθρώπων που δέχονται το μήνυμα του Χριστού και η δύναμη για το έργο της ιεραποστολής προέρχονται από το Άγιο Πνεύμα,
- **στη διαμόρφωση των ύμνων και των προσευχών και στην κατάσταση της προσευχής:** το Άγιο Πνεύμα διδάσκει τους ανθρώπους να προσεύχονται. Γι' αυτό στην αρχή σχεδόν κάθε ακολουθίας της Εκκλησίας υ-

πάρχει η προσευχή προς το Άγιο Πνεύμα «Βασιλεύ Ουράνιε...». Τέλος, η συνολική πορεία της Εκκλησίας προς τη Βασιλεία του Θεού και η προετοιμασία αυτής της Βασιλείας γίνεται με την παρουσία του Αγίου Πνεύματος, αφού, όπως λέει ο απόστολος Παύλος, ο Θεός «μας εγγυάται το μέλλον και σαν πρόγευσή του δίνει μέσα στις καρδιές μας το Άγιο Πνεύμα» (Β' Κορ. 1, 22).

γ) Το Άγιο Πνεύμα στη ζωή του χριστιανού

Η παρουσία του Αγίου Πνεύματος στη ζωή του χριστιανού είναι η βασική προϋπόθεση για την πνευματική του πορεία. Η είσοδός του στην Εκκλησία γίνεται με το Βάπτισμα, που τελείται «εις το όνομα του Πατρός και του Υιού και του Αγίου Πνεύματος». Κατά το Χρίσμα, που ακολουθεί μετά το Μυστήριο του Βαπτίσματος, το Άγιο Πνεύμα σφραγίζει το χριστιανό («σφραγίς δωρεάς Πνεύματος Αγίου») καθιστώντας τον «πνευματοφόρο» και μεταδίδοντάς του τα χαρίσματα του Αγίου Πνεύματος ως όπλα πνευματικά για τον αγώνα του κατά του κακού και των δυνάμεων του κακού. Κατά την τέλεση της Θείας Ευχαριστίας η μεταβολή του άρτου και του οίνου σε Σώμα και Αίμα του Χριστού γίνεται με την επίκληση του Αγίου Πνεύματος. Αλλά και στην καθημερινή προσευχή του πιστού η παρουσία του Αγίου Πνεύματος είναι απαραίτητη, γιατί είναι αυτό που θα τον φωτίσει και θα τον οδηγήσει στον αγιασμό και στη θέωση.

δ) Αξιοποίηση των δικών μας χαρισμάτων

Όλα τα παραπάνω σηματοδοτούν την πορεία προς τη Βασιλεία του Θεού, η οποία ήδη ανέτειλε με την ανάσταση του Χριστού και τη νίκη κατά του θανάτου. Τα χαρίσματα του Αγίου Πνεύματος είναι δείγματα του ότι ανέτειλε η Βασιλεία του Θεού, «τα έσχατα», αφού όπως είπε ο απόστολος Πέτρος στο κήρυγμα της Πεντηκο-

στής επαναλαμβάνοντας την προφητεία του Ιωήλ από την Παλαιά Διαθήκη: «αυτό θα συμβεί στις έσχατες ημέρες, λέει ο Θεός: θα χαρίσω πλουσιοπάροχα το Πνεύμα μου σε κάθε άνθρωπο• έτσι οι γιοι σας κι οι θυγατέρες σας θα κηρύξουν την αλήθεια» (Πράξ. 2, 17). Από την εποχή της αρχαίας Εκκλησίας τα χαρίσματα εκφράζονταν με πολλούς τρόπους, όπως προφητείες, γλωσσολαλιά, θαυματουργικά έργα των μεγάλων αγίων της Εκκλησίας, ή ασκητικά κατορθώματα. Στη σημερινή εποχή τα χαρίσματα του Αγίου Πνεύματος τα δεχόμαστε στην Εκκλησία τόσο κατά το Βάπτισμα και το Χρίσμα, όσο και κατά τα άλλα Μυστήρια και τις αγιαστικές πράξεις της Εκκλησίας (όπως ο αγιασμός). Ο καθένας μας μπορεί να τα ανακαλύψει και να τα αξιοποιήσει και ιδίως το σημαντικότερο απ' αυτά που είναι η αληθινή αγάπη προς όλους.

Από την ενεργοποίηση μερικών χαρισμάτων του Αγίου Πνεύματος στη ζωή του χριστιανού προέρχονται ο φωτισμός, για να κατανοήσουμε τι διδάσκει η Εκκλησία και για να μάθουμε να προσευχόμαστε γι' αυτό που πραγματικά μας ωφελεί, η κινητοποίηση για να διακρίνουμε και να χτίσουμε τον καινούργιο κόσμο του Θεού καθημερινά στη ζωή μας, η γενικότερη καταπολέμηση των παθών μας, η ενδυνάμωση της πίστης μας, η δυνατότητα να διακρίνουμε τα κίνητρα κάθε πράξης τόσο του εαυτού μας όσο και των άλλων.

ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Πάντα χορηγεί το Πνεῦμα τό Ἅγιον βρύει προφητείας, ιερέας τελειοῖ, ἀγραμμάτων σοφίαν ἐδίδαξεν, ἀλιεῖς θεολόγους ἀνέδειξεν, ὄλον συγκροτεῖ τόν θεσμόν τῆς Ἐκκλησίας.

Ὁμοούσιε καί ὁμόθρονε τῷ Πατρὶ καί τῷ Υἱῷ,
Παράκλητε, Δόξα σοι.

(Τροπάριο Πεντηκοστής).

2. «Βασιλεῦ Οὐράνιε, Παράκλητε,
το Πνεῦμα τῆς ἀληθείας,
ὁ πανταχοῦ παρῶν
καί τά πάντα πληρῶν,
ὁ θησαυρός τῶν ἀγαθῶν
καί ζωῆς χορηγός,
έλθέ καί σκήνωσον ἐν ἡμῖν
καί καθάρισον ἡμᾶς
ἀπό πάσης κηλίδος
καί σῶσον, ἀγαθέ,
τάς ψυχάς ἡμῶν».

(Δοξαστικό Πεντηκοστής).

3. «Διαιρέσεις χαρισμάτων εἰσί, τό δέ αὐτό Πνεῦμα· καί διαιρέσεις διακονιῶν εἰσί, καί ὁ αὐτός Κύριος· καί διαιρέσεις ἐνεργημάτων εἰσίν, ὁ δέ αὐτός ἐστι Θεός, ὁ ἐνεργῶν τά πάντα ἐν πᾶσιν. Ἐκάστῳ δέ δίδοται ἡ φανέρωσις τοῦ Πνεύματος προς τό συμφέρον. Ὡ μὲν γάρ διά τοῦ Πνεύματος δίδοται λόγος σοφίας, ἄλλω δέ λόγος γνώσεως κατά τό αὐτό Πνεῦμα, ἐτέρῳ δέ πίστις ἐν τῷ αὐτῷ Πνεύματι, ἄλλω δέ χαρίσματα ἰαμάτων ἐν τῷ αὐτῷ Πνεύματι, ἄλλω δέ ἐνεργήματα δυνάμεων, ἄλλω δε προφητεία, ἄλλω δε διακρίσεις πνευμάτων, ἐτέρῳ δε γένη γλωσσῶν, ἄλλω δε ἐρμηνεία γλωσσῶν. Πάντα δέ ταῦτα ἐνεργεῖ τό ἐν καί τό αὐτό Πνεῦμα, διαιροῦν ἰδίᾳ ἐκάστῳ καθώς βούλεται».

(Α' Κορ, 12, 4-11).

ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

1. Γιατί ο Χριστός είπε ότι η βλασφημία κατά του Αγίου Πνεύματος είναι η μόνη βλασφημία που δεν πρόκειται να συγχωρηθεί (Ματθ. 12, 31-32);
2. Τι εννοούμε όταν χαρακτηρίζουμε κάτι ως «πνευματικό» μέσα στην Εκκλησία;
3. Ανάφερε μερικές περιπτώσεις στις οποίες μπορούν να αξιοποιηθούν τα χαρίσματα του Αγίου Πνεύματος στην καθημερινή σου ζωή.
4. Ποιο είναι το περιεχόμενο του 8ου άρθρου του Συμβόλου της Πίστεως μας;





9. Αρχή και πορεία του κόσμου

Θεολογία, κοσμολογία και ανθρωπολογία αποτελούν το ουσιαστικό τρίπτυχο της ερευνητικής προσπάθειας του ανθρώπου για να βρει κάποιες ικανοποιητικές απαντήσεις στο τριπλούν ερώτημα **Θεός - κόσμος - άνθρωπος**. Στο σημερινό μάθημα θα επιχειρήσουμε να παρουσιάσουμε τη χριστιανική κοσμολογία, δηλαδή θα δοθούν απαντήσεις στα βασικά ερωτήματα της αρχής, της δημιουργίας, της σύστασης του κόσμου και του σκοπού του. Ο κόσμος είναι ένα κόσμημα, ένα στολίδι, που χαρακτηρίζεται από την ποικιλία, την τάξη και την αρμονία. Ο φυσικός κόσμος διακρίνεται σε μικρόκοσμο και μακρόκοσμο. Πριν δούμε τη χριστιανική διδασκαλία για τη δημιουργία του κόσμου αναφέρουμε περιληπτικά τις σπουδαιότερες επιστημονικές θεωρίες.

α) Επιστημονικές θεωρίες

Από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα διατυπώθηκαν διάφορες θεωρίες σχετικές με τη δημιουργία του κόσμου και άλλα συναφή προβλήματα¹. Είναι ανάγκη να διευκρινιστεί από τώρα ότι η επιστήμη περιορίζει την έρευνά της στο πότε και πώς δημιουργήθηκε ο κόσμος.

¹ Κατά το Θαλή το Μιλήσιο: «Κάλλιστος ὁ κόσμος' ποίημα γάρ Θεοῦ ἐστι». Ο Αναξαγόρας τονίζει: «Νοῦς τις ἐστὶ ὃ τὰ πάντα διακοσμήσας», ο δε Πλάτων διακηρύσσει: «Ὁ κόσμος εἰκὼν τοῦ νοητοῦ Θεοῦ, μέγιστος καὶ ἄριστος, κάλλιστός τε καὶ τελειότατος γέγονε».



Έργο Νικολάου Χούτου.

Στα ερωτήματα όμως, **ποιος και γιατί δημιούργησε τον κόσμο**, αρμόδιες να δώσουν απάντηση είναι η φιλοσοφία και η θεολογία. Η επιστημονική έρευνα συνεχώς παρουσιάζει νέα ευρήματα και νέες ανακαλύψεις, που καθημερινά εκπλήσσουν τον άνθρωπο. Οι επικρατέστερες επιστημονικές θεωρίες για τη δημιουργία του κόσμου είναι: α) η θεωρία της «μεγάλης έκρηξης» (Big Bang Theory, Lemaitre 1927). Κατ' αυτήν το σύμπαν στην αρχή ήταν μια μικρή ομοιογενής και υπερσυμπυκνωμένη μάζα, η οποία εξερράγη, τα υλικά της εκτοξεύτηκαν στο κενό και σχηματίστηκε το απέραντο αστρικό σύμπαν με τους γαλαξίες. Οι σύγχρονοι αστροφυσικοί με τα τελειοποιημένα ραδιοτηλεσκόπια διερευνούν τη δομή και τη σύσταση του σύμπαντος, ενώ με τα σύγ-

χρονα ηλεκτρονικά μέσα έγινε δυνατόν να φωτογραφηθούν γενέσεις νέων γαλαξιών, ενώ μερικοί επιστήμονες ισχυρίζονται ότι έχουν εντοπίσει φωτεινά σημεία, τα οποία θεωρούν απομεινάρια της αρχικής έκρηξης, β) Η θεωρία του παλλόμενου σύμπαντος (Α. Σαντέιζ, 1965). Σύμφωνα με αυτήν το σύμπαν συστέλλεται και διαστέλλεται διαδοχικά και ομοιόμορφα κατά περιόδους δισεκατομμυρίων ετών. Στην τωρινή του φάση το σύμπαν βρίσκεται στη φάση της διαστολής.

Είναι γεγονός ότι τα ζητήματα που σχετίζονται με τη δημιουργία του κόσμου δεν έχουν διαλευκανθεί οριστικά από επιστημονική άποψη, γιατί συνεχώς διατυπώνονται νέες θεωρίες, οι οποίες συχνά είναι αντίθετες μεταξύ τους. Εξάλλου δεν μπορεί να δοθεί απάντηση για την προέλευση της ύλης, αλλά η προσπάθεια των επιστημόνων στρέφεται στην ανακάλυψη της δομής της ύλης². Η άποψη που μερικές φορές διατυπώνεται για τη χωρίς δημιουργό τυχαία προέλευση του κόσμου και της ζωής δεν έχει αντικειμενικά επιστημονικά στηρίγματα, αλλά με αυτήν απλώς εκφράζονται οι προσωπικές εκτιμήσεις και απόψεις κάποιων επιστημόνων, χωρίς αυτό να αποτελεί συμπέρασμα επιστημονικής έρευνας. Καμιά επιστημονική έρευνα δεν μπορεί να απορρίψει ή να υποστηρίξει την ύπαρξη δημιουργού του σύμπα-

2. Στο πρώτο μισό του 20ού αιώνα διατυπώθηκαν οι επόμενες θεμελιώδεις επιστημονικές θεωρίες, που αποτελούν τη βάση της σύγχρονης φυσικής. Σχετίζονται άμεσα με το ζήτημα της αρχής, της δομής και της λειτουργίας του φυσικού κόσμου: α) Η θεωρία της σχετικότητας του Αϊνστάιν (1879-1955), β) Η κβαντική θεωρία του Μαξ Πλανκ (1858- 1947), γ) Η αρχή της απροσδιοριστίας και του ενιαίου πεδίου στοιχειωδών σωματιδίων του Βέρνερ Χάιζενμπεργκ (1901-1976).

ντος, γιατί αυτό ξεφεύγει από τα όριά της. Επίσης απορρίπτεται ως παράλογη και αβάσιμη η άποψη της αυτόματης δημιουργίας του κόσμου και της ζωής. Είναι δυνατόν από το μηδέν να προέλθει κάτι; Μπορεί από το μηδέν να παραχθεί τυχαία και αυτόματα το απέραντο και μεγαλειώδες σύμπαν;

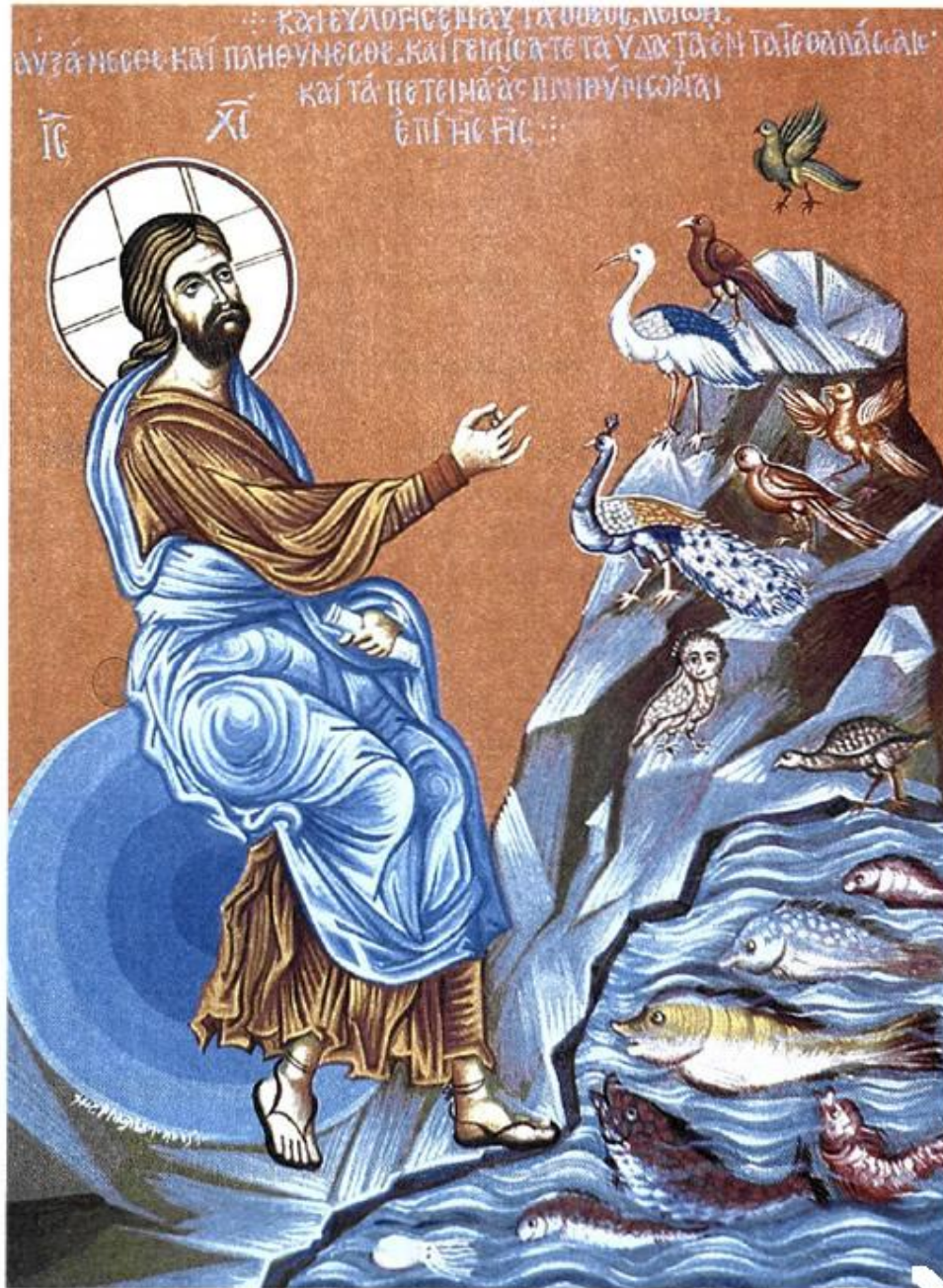
β) Η χριστιανική διδασκαλία για τη δημιουργία του κόσμου

Αυτή πηγάζει από την Αγ. Γραφή και συμπυκνώνεται στο πρώτο άρθρο του Συμβόλου της Πίστεως. Αναλυτική, αλλά όχι επιστημονική, χωρίς να είναι αντιεπιστημονική, παρουσίαση του θέματος γίνεται στο πρώτο κεφάλαιο της Γένεσης (1, 1-31).

1. Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεός τόν οὐρανόν καί τήν γῆν.
2. ἡ δέ γῆ ἦν ἀόρατος καί ἀκατασκεύαστος, καί σκότος ἐπάνω τῆς ἀβύσσου, καί πνεῦμα Θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος.
3. καί εἶπεν ὁ Θεός· γεννηθήτω φῶς· καί ἐγένετο φῶς.
4. καί εἶδεν ὁ Θεός τό φῶς, ὅτι καλόν· καί διεχώρισε ὁ Θεός ἀνά μέσον τοῦ φωτός καί ἀνά μέσον τοῦ σκότους.
5. καί ἐκάλεσεν ὁ Θεός τό φῶς ἡμέραν καί τό σκότος ἐκάλεσε νύκτα, καί ἐγένετο ἑσπέρα καί ἐγένετο πρωί ἡμέρα μία.
6. Καί εἶπεν ὁ Θεός· γεννηθήτω στερέωμα ἐν μέσῳ τοῦ ὕδατος καί ἔστω διαχωρίζον ἀνά μέσον ὕδατος καί ὕδατος. Καί ἐγένετο οὕτως.
7. καί ἐποίησεν ὁ Θεός το στερέωμα καί διεχώρισεν ὁ Θεός ἀνά μέσον τοῦ ὕδατος, ὃ ἦν ὑποκάτω τοῦ στερεώματος, καί ἀναμέσον του ὕδατος τοῦ ἐπάνω τοῦ στερεώματος.

8. καί ἐκάλεσεν ὁ Θεός το στερέωμα οὐρανόν. καί εἶδεν ὁ Θεός, ὅτι καλόν. καί ἐγένετο ἑσπέρα καί ἐγένετο πρωΐ, ἡμέρα Δευτέρα.
9. Καί εἶπεν ὁ Θεός· συναχθήτω τό ὕδωρ τό ὑποκάτω τοῦ οὐρανοῦ εἰς συναγωγὴν μίαν, καί ὀφθήτω ἡ ξηρὰ. καί ἐγένετο οὕτως. καί συνήχθη τό ὕδωρ τό ὑποκάτω τοῦ οὐρανοῦ εἰς τὰς συναγωγὰς αὐτῶν, καί ὤφθη ἡ ξηρὰ...
10. καί ἐκάλεσεν ὁ Θεός τὴν ξηρὰν γῆν καί τὰ συστήματα τῶν ὑδάτων ἐκάλεσε θαλάσσας. καί εἶδεν ὁ Θεός ὅτι καλόν.
11. καί εἶπεν ὁ Θεός· βλαστησάτω ἡ γῆ βοτάνην χόρτου σπεῖρον σπέρμα κατὰ γένος καί καθ' ὁμοίότητα, καί ξύλον κάρπιμον ποιοῦν καρπόν, οὗ τό σπέρμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ κατὰ γένος ἐπὶ τῆς γῆς. καί ἐγένετο οὕτως.
12. καί ἐξήνεγκεν ἡ γῆ βοτάνην χόρτου σπεῖρον σπέρμα κατὰ γένος καί καθ' ὁμοίότητα, καί ξύλον κάρπιμον ποιοῦν καρπόν, οὗ τό σπέρμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ κατὰ γένος ἐπὶ τῆς γῆς.
13. καί εἶδεν ὁ Θεός, ὅτι καλόν. καί ἐγένετο ἑσπέρα καί ἐγένετο πρωΐ ἡμέρα τρίτη.
14. Καί εἶπεν ὁ Θεός· γενηθήτωσαν φωστῆρες ἐν τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ εἰς φαῦσιν ἐπὶ τῆς γῆς, τοῦ διαχωρίζειν ἀνά μέσον τῆς ἡμέρας καί ἀνά μέσον τῆς νυκτός· καί ἔστωσαν εἰς σημεῖα καί εἰς καιρούς καί εἰς Ἡμέρας καί εἰς ἑνιαυτούς·
15. καί ἔστωσαν εἰς φαῦσιν ἐν τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ, ὥστε φαίνειν ἐπὶ τῆς γῆς. καί ἐγένετο οὕτως.
16. καί ἐποίησεν ὁ Θεός τοὺς δύο φωστῆρας τοὺς μεγάλους, τὸν φωστῆρα τὸν μέγα εἰς ἀρχὰς τῆς ἡμέρας καί τὸν φωστῆρα τὸν ἐλάσσω εἰς ἀρχὰς τῆς νυκτός, καί τοὺς ἀστέρας.

17. καί ἔθετο αὐτούς ὁ Θεός ἐν τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ, ὥστε φαίνειν ἐπὶ τῆς γῆς.
18. καί ἄρχειν τῆς ἡμέρας καί τῆς νυκτός καί διαχωρίζειν ἀνά μέσον τοῦ φωτός καί ἀνά μέσον τοῦ σκοτους. καί εἶδεν ὁ Θεός, ὅτι καλόν.
19. καί ἐγένετο ἑσπέρα καί ἐγένετο πρωΐ, ἡμέρα τετάρτη.
20. Καί εἶπεν ὁ Θεός· ἐξαγαγέτω τὰ ὕδατα ἐρπετά ψυχῶν ζωσῶν καί πετεινά πετόμενα ἐπὶ τῆς γῆς κατὰ τὸ στερέωμα τοῦ οὐρανοῦ. καί ἐγένετο οὕτως.
21. καί ἐποίησεν ὁ Θεός τὰ κῆτη τὰ μεγάλα καί πᾶσαν ψυχὴν ζῶων ἐρπετῶν, ἃ ἐξήγαγε τὰ ὕδατα κατὰ γένη αὐτῶν καί πᾶν πετεινόν πτερωτόν κατὰ γένος. καί εἶδεν ὁ Θεός, ὅτι καλά.
22. καί εὐλόγησεν αὐτά ὁ Θεός, λέγων· αὐξάνεσθε καί πληθύνεσθε καί πληρώσατε τὰ ὕδατα ἐν ταῖς θαλάσσαις, καί τὰ πετεινά πληθυνέσθωσαν ἐπὶ τῆς γῆς.
23. καί ἐγένετο ἑσπέρα καί ἐγένετο πρωΐ, ἡμέρα πέμπτη.
24. Καί εἶπεν ὁ Θεός· ἐξαγαγέτω ἡ γῆν ψυχὴν ζῶσαν κατὰ γένος, τετράποδα καί ἐρπετά καί θηρία τῆς γῆς κατὰ γένος. καί ἐγένετο οὕτως.
25. καί ἐποίησεν ὁ Θεός τὰ θηρία τῆς γῆς κατὰ γένος, καί τὰ κτήνη κατὰ γένος αὐτῶν καὶ πάντα τὰ ἐρπετά τῆς γῆς κατὰ γένος αὐτῶν. καί εἶδεν ὁ Θεός, ὅτι καλά...



«Ἐξαγαγέτω τὰ ὕδατα ἕρπετά ψυχῶν ζωσῶν καὶ πετεινά πετώμενα ἐπὶ τῆς γῆς» Γέν. 1,20. Διὰ χειρὸς Νικολάου 1999.

31. Καί εἶδεν ὁ Θεός τά πάντα, ὅσα ἐποίησε, καί ἰδοῦ καλά λίαν, καί ἐγένετο ἑσπέρα καί ἐγένετο πρωί, ἡμέρα ἕκτη.

Ανάλυση του Κειμένου

Ο πρώτος στίχος είναι περιεκτικός και τονίζεται σ' αυτόν η «ἐν χρόνῳ» δημιουργία του σύμπαντος από το Θεό. Το «ἐν ἀρχῇ» σημαίνει ότι προηγουμένως δεν υπήρχε χρόνος. Ο χρόνος αρχίζει με τη δημιουργία του κόσμου, που θα έχει και τέλος. Η δημιουργία του κόσμου από το Θεό έγινε «εκ του μηδενός», χωρίς να προϋπάρχει ὕλη, γιατί πριν από αυτή δεν υπήρχε τίποτε παρά μόνο ο Θεός. Πώς ο Θεός δημιούργησε τον κόσμο; Η απάντηση δίνεται με το ρήμα «εἶπεν», που έχει την έννοια του «αποφάσισε» με ελεύθερη βούληση. Δημιούργησε τον κόσμο «διά τοῦ Υἱοῦ» ὅπως ομολογούμε στο Σύμβολο της Πίστεως «...δι' οὗ τά πάντα ἐγένετο» αυτό που και ο Ιωάννης ο Ευαγγελιστής γράφει: «Πάντα δι' αὐτοῦ (τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ) ἐγένετο καί χωρίς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδέ ἓν ὃ γέγονε» (Ιωάν. 1, 3). Κατά τον Μ. Αθανάσιο: «Ὁ Πατήρ δι' Υἱοῦ ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι ποιεῖ τά πάντα» (Επιστολή προς Σεραπίωνα, Α, 28). Ο δε Απ. Παύλος ενισχύει αυτή την άποψη λέγοντας: «Πᾶς οἶκος κατασκευάζεται ὑπό τινος, ὃ δέ τά πάντα κατασκευάσας Θεός» (Εβρ. 3, 4). Επίσης από τα ζεύγη των ρημάτων της διήγησης της Γένεσης φαίνεται ὅτι δε μεσολάβησε τίποτε ανάμεσα στην απόφαση και τη δημιουργία του κόσμου: «Γενηθήτω - και ἐγένετο»· «συναχθήτω - και ἐγένετο»· «βλαστησάτω - και ἐξήνεγκεν»· «γενηθήτωσαν - και ἐγένετο»· «εξαγαγέτω - και ἐγένετο».

Αιτία της δημιουργίας του κόσμου είναι η ελευθερία και η αγάπη του Θεού, με σκοπό τη συμμετοχή των δη-

μιουργημάτων, και ιδιαίτερα του ανθρώπου, στη μακαριότητα του Δημιουργού. Ένας ψαλμικός στίχος επικυρώνει τα ανωτέρω ως εξής: «Πάντα ὅσα ἠθέλησεν ὁ Κύριος ἐποίησεν ἐν τῷ οὐρανῷ καί ἐν τῇ γῆ, ἐν ταῖς θαλάσσαις καί ἐν πάσαις ταῖς ἀβύσσοις» (Ψαλμ. 134, 6). Η δημιουργία του κόσμου, κατά τη διήγηση της Αγίας Γραφής, έγινε διαδοχικά σε ἕξι ημέρες, οι οποίες είναι φάσεις που αντιστοιχούν σε μεγάλα χρονικά διαστήματα³. Ἦδη ο Μέγας Βασίλειος στην Εξαήμερο τονίζει ότι «εἴτε ἡμέρα πούμε εἴτε αἰῶνα εἶναι το ἴδιο», γιατί δεν πρόκειται κατά κυριολεξία για ἡμέρες της εβδομάδας, ἀλλά για τεράστια χρονικά διαστήματα. Ἀφού «μία ἡμέρα παρά Κυρίου ὡς χίλια ἔτη, καὶ χίλια ἔτη ὡς ἡμέρα μία» (Β' Πέτρ. 3, 8). Η δημιουργία ἔχει δυναμικό χαρακτήρα καὶ ἀκολουθήσε μια ἐξέλιξη ἀπὸ τα ἀτελέστερα καὶ ἀπλούστερα πρὸς τα τελειότερα καὶ συνθετότερα. Εἶναι καταπληκτικό ὅτι ἡ ζωὴ ἐμφανίζεται πρῶτα στις θάλασσες καὶ ἀπὸ ἐκεῖ βγαίνουν τα ἔρπετά στην

3. Αντιστοιχία των «ημερών» της δημιουργίας με τους γεωλογικούς αἰῶνες της Ἐπιστήμης:

1η ἡμέρα της δημιουργίας = Κοσμικός καὶ Ἀζωικός αἰῶνας

2η ἡμέρα της δημιουργίας = Ἀρχαιοζωικός αἰῶνας

3η ἡμέρα της δημιουργίας = Ἡωζωικός αἰῶνας

4η ἡμέρα της δημιουργίας = Παλαιοζωικός αἰῶνας

5η ἡμέρα της δημιουργίας = Μεσοζωικός αἰῶνας

6η ἡμέρα της δημιουργίας = Καινοζωικός αἰῶνας

Ο Καινοζωικός αἰῶνας ἀρχισε πρὶν ἀπὸ 60 ἑκατομ.

ἔτη καὶ ὑποδιαιρεῖται στην Τριτογενή Περίοδο καὶ

στην Τεταρτογενή Περίοδο. Η ἑβδόμη ἡμέρα της δημιουργίας τὴν ὁποία διανύουμε, ἀντιστοιχεῖ με τὴν Τεταρτογενή Περίοδο τοῦ Καινοζωικοῦ αἰῶνα.



Η προστασία της φύσης αποτελεί εντολή του Θεού και χρέος του ανθρώπου.

ξηρά και τα πτηνά στον αέρα. Έπειτα δημιουργούνται τα θηλαστικά και τέλος ο άνθρωπος. Την αλήθεια αυτή επικυρώνει μετά από αιώνες η σημερινή εξέλιξη της επιστήμης της βιολογίας. Στη δημιουργία διαπιστώνεται η κατευθυνόμενη από το Θεό εξέλιξη, η οποία εντάσσεται στα πλαίσια της πανσοφίας και της αγάπης Του γι' αυτήν. Με τη φράση «καί είδεν ὁ Θεός ὅτι καλόν...καί ἰδοὺ καλὰ λίαν», επισημαίνονται η αξία και η ποιότητα του έργου Του. Μέσα στη δημιουργία διαπιστώνεται η τάξη, η αρμονία και η σκοπιμότητα. Όλα έχουν δημιουργηθεί «καλὰ λίαν» με κάποιο σχέδιο και κάποια σκοπιμότητα. Πρόκειται για την οικολογική ισορροπία, όπου όλα τα όντα έχουν τον προορισμό τους και τη θέση τους

στη δημιουργία. Αν διαταραχθεί αυτή η ισορροπία αυτό θα έχει ολέθριες επιπτώσεις για τη ζωή στον πλανήτη μας.

γ) Η πρόνοια του Θεού για τον κόσμο

Κατά τη χριστιανική διδασκαλία ο Θεός ενδιαφέρεται για τα δημιουργήματά Του. Το ενδιαφέρον αυτό, που είναι έκφραση και απόδειξη της αγάπης Του γι' αυτά, εκδηλώνεται ως συντήρηση του κόσμου, η πορεία του οποίου κατευθύνεται από τους φυσικούς νόμους και ως κυβέρνηση του προς επιτυχία του γενικού σκοπού του. Αυτό ονομάζεται θεία Πρόνοια. Η έκτακτη επέμβαση του Θεού στον κόσμο που γίνεται για χάρη του ανθρώπου ονομάζεται θαύμα. Στην περίπτωση αυτή αναστέλλεται προσωρινά η λειτουργία των φυσικών νόμων εξαιτίας της επέμβασης του παντοδύναμου θελήματος του Θεού. Από ορθόδοξη άποψη είναι απαράδεκτη η διδασκαλία του Deismus, σύμφωνα με την οποία ο δημιουργός Θεός δεν επεμβαίνει στη δημιουργία του. Ο Χριστός στην επί του Όρους Ομιλία Του παρουσιάζει τη θεία Πρόνοια που φροντίζει για τα δημιουργήματά της (Ματθ. 6, 25-34• 10, 30).

Ο χριστιανός και κάθε καλόπιστος άνθρωπος μπορεί να διαπιστώσει τα ίχνη της παρουσίας του Θεού μέσα στη φύση, της οποίας απολαμβάνει τα αγαθά και γι' αυτό έχει χρέος να την προστατεύει. Θαυμάζοντας το μεγαλείο της δημιουργίας υμνεί και δοξολογεί το δημιουργό της μαζί με τον ψαλμωδό: «Ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε, πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας» (Ψαλμ. 103, 24). Ως αντίλαλος αυτού ακούγεται ο άλλος ψαλμικός στίχος: «Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ, ποίησιν δε χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλει τό στερέωμα» (Ψαλμ. 18, 2).

ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Ὁ την κοσμοποιῖαν συγγράφων εὐθύς ἐν τοῖς πρώτοις ρήμασι τῷ ὀνόματι τοῦ Θεοῦ τὴν διάνοιαν ἡμῶν κατεφώτισεν, εἰπὼν Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεός. Τί καλή ἢ τάξις; Ἀρχὴν πρῶτον ἐπέθηκεν, ἵνα μὴ ἀναρχον αὐτόν οἰηθῶσι τινές· εἶτα ἐπήγαγε τό ἐποίησεν, ἵνα δειχθῇ, ὅτι ἐλάχιστον μέρος τῆς τοῦ δημιουργοῦ δυνάμεώς ἐστι τό ποιηθέν... Εἰ οὖν καὶ ἀρχὴν ἔχει ὁ κόσμος καὶ πεποιήται, ζήτηι τις ὁ τὴν ἀρχὴν αὐτῷ δούς καὶ τίς ὁ ποιητής... Ἡ μακαρία φύσις, ἡ ἀφθονος ἀγαθότης, τό ἀγαπητόν πᾶσι τοῖς λόγου μετελιφόσι, τό πολυπόθητον κάλλος, ἡ ἀρχὴ τῶν ὄντων, ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς, τό νοερόν φῶς, ἡ ἀπρόσιτος σοφία, οὗτος ἐποίησεν ἐν ἀρχῇ τὸν οὐρανόν καὶ τὴν γῆν... Τὰ ἀπὸ χρόνου ἀρξάμενα πᾶσα ἀνάγκη καὶ ἐν χρόνῳ συντελεσθῆναι».

(Μ. Βασιλείου, Ομιλία Α΄ Εἰς τὴν Ἑξαήμερον, Ε.Π.Ε. 29, 5-9).

Αὐτός που ἔγραψε για τη δημιουργία του κόσμου, ἀμέσως ἀπὸ τα πρώτα λόγια μᾶς φώτισε ἔντονα το νοῦ με το ὄνομα του Θεοῦ λέγοντας «Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεός». Πόσο καλή εἶναι ἡ τάξις; Πρώτα ἔβαλε τη λέξη «ἀρχή» για να μη τον θεωρήσουν (τον κόσμο) χωρὶς ἀρχή. Κατόπιν ἔβαλε τη λέξη «ἐποίησεν» για να δειχτεῖ ὅτι αὐτό που δημιουργήθηκε εἶναι ἐλάχιστο μέρος ἀπὸ τη δύναμη του δημιουργοῦ. Εάν λοιπόν και ἀρχὴ ἔχει ὁ κόσμος και ἔχει δημιουργηθεῖ, ἀναζήτησε αὐτόν που του ἔδωσε την ἀρχὴ και το δημιουργό του... Ἡ μακάρια φύσις, ἡ ἀφθονη ἀγαθότητα, αὐτό που εἶναι ἀγαπητό ἀπὸ ὅλα που ἔχουν λογική, το πολυπόθητο κάλλος, ἡ ἀρχὴ των ὄντων, ἡ πηγὴ της ζωῆς, το νοερό φως, ἡ ἀπρόσιτη σοφία, αὐτός δημιούργησε στην ἀρχὴ τον οὐρανό

και τη γη.... Αυτά που άρχισαν να υπάρχουν μαζί με το χρόνο, είναι ανάγκη να συντελεστούν μέσα στο χρόνο.

2. «Οὕτως ἐν τῇ τοῦ παντός τάξει καί ἁρμονία τόν τοῦ παντός ἡγεμόνα νοεῖν ἀνάγκη Θεόν καί τοῦτον ἕνα καί οὐ πολλούς».

(Μ. Αθανασίου, Κατά Ελλήνων, Ε.Π.Ε. 15, 76).

3. «Οὐ διά τό πλήθος μόνον θαυμάζομεν τοῦ Θεοῦ τήν σοφίαν, ἀλλά καί δι' ἀμφοτέρα ταῦτα, ὅτι καί καλήν καί θαυμαστήν τήν κτίσιν ἐποίησεν».

(Ιωάν. Χρυσοστόμου, Περί Ἄννης, 2, Ε.Π.Ε. 8 Α, MPG 5, 634-635).

Δε θαυμάζουμε τη σοφία του Θεού μόνο για το πλήθος των κτισμάτων Του, αλλά' γιατί δημιούργησε τήν κτίση ωραία και μεγάλη και θαυμαστή.

2. «Μέγας εἶ, Κύριε, καί θαυμαστά τά ἔργα σου καί οὐδεῖς λόγος ἐξαρκέσει πρὸς ὕμνον τῶν θαυμασίων Σου».

(Από την ευχή του Μεγάλου Αγιασμού και την ακολουθία του Βαπτίσματος).

3. « Εάν ἔπρεπε να συνοψίσω σε σαράντα γραμμές τα πιο αυθεντικά δεδομένα της γεωγονίας, θα αντέγραφα το κείμενο της Γενέσεως».

(Αλ. Λαπαράν, Γάλλος καθηγητής της Γεωλογίας).

ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

1. Ποιες είναι οι σπουδαιότερες επιστημονικές θεωρίες για τη δημιουργία του κόσμου;

2. Πώς εξηγείται η μη σύγκρουση θρησκείας και Επιστήμης στο ζήτημα της δημιουργίας του κόσμου;
3. Πότε και πώς δημιουργήθηκε ο κόσμος σύμφωνα με τη χριστιανική διδασκαλία;
4. Ποια είναι η αιτία και ποιος ο σκοπός της δημιουργίας του κόσμου;
5. Ποια η σχέση Θεού και κόσμου μετά τη δημιουργία του;



Ο Θεός δημιουργεί τον κόσμο (Άγιος Μάρκος, Βενετία).



10.0 άνθρωπος στο αρχικό του μεγαλείο

Με τον ίδιο τρόπο που η Γένεση διηγείται τη δημιουργία του κόσμου και το θεολογικό νόημά της διηγείται και τη δημιουργία του ανθρώπου. Ο Χριστιανισμός υιοθετεί τις αλήθειες της Γενέσεως, οι οποίες όμως επειδή διατυπώθηκαν με τρόπο σκέψης πολύ διαφορετικό από το σημερινό, χρειάζονται ερμηνεία με βάση τα σημερινά δεδομένα. Ας εξετάσουμε με ποιες προϋποθέσεις ερμηνεύεται το κείμενο και τι σημαίνει για μας σήμερα.

α) Εισαγωγικές διευκρινίσεις

Το κείμενο της Γένεσης γράφτηκε κατά την παράδοση από το Μωυσή, χρονολογείται από το 13ο αιώνα π.Χ. και διηγείται με αλληγορικό τρόπο βαθιές αλήθειες για τη δημιουργία του κόσμου και του ανθρώπου και τη σχέση τους με το Θεό. Σκοπό έχει να εξηγήσει για ποιο λόγο ο Θεός επενέβη στην ανθρώπινη ιστορία και στη ζωή του λαού Του. Δεν είναι επιστημονική πραγματεία, απλά ο συγγραφέας χρησιμοποίησε ως μέσον γνώσεις της εποχής εκείνης, για να διατυπώσει τις αλήθειες αυτές.

Η σύγχρονη επιστήμη (βιολογία, ανθρωπολογία, παλαιοντολογία κτλ.) ερμηνεύει την προέλευση του ανθρώπου ως αποτέλεσμα βιολογικής εξέλιξης από κατώτερα ζωικά είδη. Πρόκειται για τη θεωρία της εξέλιξης που πρωτοδιατυπώθηκε από τον Κ. Δαρβίνο (1809-1882) και με διάφορες βελτιώσεις υφίσταται μέχρι σήμερα

ρα ως βασική θεωρία. Θεωρήθηκε ότι συγκρούεται με τη διδασκαλία της Παλαιάς Διαθήκης και προκάλεσε γι' αυτό πολλές συζητήσεις. Όμως όταν συγκρίνουμε τα πορίσματα της επιστήμης με τη Γένεση δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι:

- τα γεγονότα της Γένεσης δεν είναι ούτε ιστορικά, αλλά ούτε και μύθοι• εκφράζουν υπαρξιακές αλήθειες για όλο το ανθρώπινο γένος και τον κόσμο από την αρχή της ιστορίας του (σε όποια εποχή και να την τοποθετήσουμε)• επομένως αυτά ισχύουν για την ανθρώπινη ύπαρξη όλων των εποχών,



Η δημιουργία του Αδάμ. (Μιχαήλ Άγγελος, ναός της Καπέλα Σιξτίνα, Βατικανό).

- η επιστήμη ερευνά τα επιμέρους γεγονότα και προσπαθεί να βρει τον τρόπο που εξελίχθηκε η δημιουργία από τα κατώτερα προς τα ανώτερα και τον άνθρωπο, χωρίς να μπορεί να δώσει απάντηση για το δημιουργό του. Συνεπώς δεν έχει νόημα να αντιπαραβάλλουμε τα πορίσματά της με τις θεολογικές και υπαρξιακές αλήθειες του κειμένου, που δίνουν έμφαση όχι στο πώς αλλά στο γιατί και από ποιον δημιουργήθηκε ο άνθρωπος.

β) Το κείμενο της Γενέσεως

Κεφ. 1. 26. καί εἶπεν ὁ Θεός· ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καί καθ' ὁμοίωσιν, καί ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ καί τῶν κτηνῶν καί πάσης τῆς γῆς καί πάντων τῶν ἔρπετῶν τῶν ἐρπόντων ἐπὶ τῆς γῆς. 27 καὶ ἐποίησε ὁ Θεός τὸν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτὸν, ἄρσεν καὶ θήλυ ἐποίησεν αὐτούς. 28 καὶ εὐλόγησεν αὐτούς ὁ Θεός, λέγων· αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρώσατε τὴν γῆν καὶ κατακυριεύσατε αὐτῆς καὶ ἀρχετέ τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ καὶ πάντων τῶν κτηνῶν καὶ πάσης τῆς γῆς καὶ πάντων τῶν ἐρπετῶν τῶν ἐρπόντων ἐπὶ τῆς γῆς. 29 καί εἶπεν ὁ Θεός· ἴδού δέδωκα ὑμῖν πάντα χόρτον σπόριμον σπεῖρον σπέρμα, ὃ ἐστὶν ἐπάνω πάσης τῆς γῆς, καὶ πᾶν ξύλον, ὃ ἔχει ἐν ἑαυτῷ καρπὸν σπέρματος σπορίμου, ὑμῖν ἔσται εἰς βρῶσιν.

Κεφ.2. 4 Αὕτη ἡ βίβλος γενέσεως οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὅτε ἐγένετο, ἧ ἡμέρα ἐποίησεν ὁ θεός τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν 5 καὶ πᾶν χλωρὸν ἄγρου πρὸ τοῦ γενέσθαι ἐπὶ τῆς γῆς καὶ πάντα χόρτον ἄγρου πρὸ τοῦ ἀνατεῖλαι· οὐ γὰρ ἔβρεξεν ὁ θεός ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἄνθρωπος οὐκ ἦν ἐργάζεσθαι τὴν γῆν. 6 πηγὴ δὲ ἀνέβαινεν ἐκ τῆς γῆς καὶ ἐπότιζεν παντὸς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. 7 καὶ ἐπλασεν ὁ θε-

ός τόν ἄνθρωπον χοῦν ἀπό τῆς γῆς καί ἐνεφύσησεν εἰς τό πρόσωπον αὐτοῦ πνοήν ζωῆς, καί ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν.

8 Καί ἐφύτευσεν κύριος ὁ θεός παράδεισον ἐν Ἐδέμ κατὰ ἀνατολάς καί ἔθετο ἐκεῖ τόν ἄνθρωπον, ὃν ἐπλασεν. 9 καί ἐξανέτειλεν ὁ θεός ἔτι ἐκ τῆς γῆς πᾶν ξύλον ὠραῖον εἰς ὄρασιν καί καλόν εἰς βρώσιν καί τό ξύλον τοῦ εἰδέναι γνωστόν καλοῦ καί πονηροῦ. 10 ποταμός δέ ἐκπορεύεται ἐξ Ἐδέμ ποτίζειν τόν παράδεισον· ἐκεῖθεν ἀφορίζεται εἰς τέσσαρας ἀρχάς. 11. ὄνομα τῷ ἐνί Φισῶν· οὗτος ὁ κυκλῶν πᾶσαν τήν γῆν Ευῖλάτ, ἐκεῖ οὐ ἔστιν τό χρυσίον· 12 τό δέ χρυσίον τῆς γῆς ἐκείνης καλόν - καί ἐκεῖ ἔστιν ὁ ἄνθραξ καί ὁ λίθος ὁ πράσινος. 13 καί ὄνομα τῷ ποταμῷ τῷ δευτέρῳ Γηῶν· οὗτος ὁ κυκλῶν πᾶσαν τήν γῆν Αἰθιοπίας. 14 καί ποταμός ὁ τρίτος Τίγρις· οὗτος ὁ πορευόμενος κατέναντι Ἀσσυρίων. Ὁ δέ ποταμός ὁ τέταρτος, οὗτος Εὐφράτης.

15 Καί ἔλαβεν κύριος ὁ θεός τόν ἄνθρωπον, ὃν ἔπλασε, καί ἔθετο αὐτόν ἐν τῷ παραδείσῳ ἐργάζεσθαι αὐτόν καί φυλάσσειν. 16 καί ἐνετείλατο κύριος ὁ θεός τῷ Ἀδάμ λέγων Ἀπό παντός ξύλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ βρώσει φαγῆ, 17 ἀπό δέ τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκειν καλόν καί πονηρόν, οὐ φάγεσθε ἀπ' αὐτοῦ· ἢ δ' ἂν ἡμέρα φάγητε ἀπ' αὐτοῦ θανάτῳ ἀποθανεῖσθε.

18 Καί εἶπεν κύριος ὁ Θεός· οὐ καλόν εἶναι τόν ἄνθρωπον μόνον· ποιήσωμεν αὐτῷ βοηθόν κατ' αὐτόν. 19 καί ἔπλασεν ὁ θεός ἔτι ἐκ τῆς γῆς πάντα τά θηρία τοῦ ἀγροῦ καί πάντα τά πετεινά τοῦ οὐρανοῦ καί ἤγαγεν αὐτά πρὸς τόν Ἀδάμ ἰδεῖν τί καλέσει αὐτά, καί πᾶν ὃ ἐάν ἐκάλεσε αὐτό Ἀδάμ ψυχὴν ζῶσαν, τοῦτο ὄνομα αὐτοῦ.

20 Καί ἐκάλεσεν Ἀδάμ ὀνόματα πᾶσιν τοῖς κτήνεσιν καί πᾶσι τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ καί πᾶσι τοῖς θηρίοις τοῦ ἀγροῦ, τῷ δέ Ἀδάμ οὐχ εὐρέθη βοηθός ὅμοιος

αὐτῷ. 21 καὶ ἐπέβαλεν ὁ θεὸς ἕκστασιν ἐπὶ τὸν Ἀδάμ, καὶ ὑπνωσεν· καὶ ἔλαβεν μίαν ἐκ τῶν πλευρῶν αὐτοῦ καὶ ἀνεπλήρωσεν σάρκα ἀντ' αὐτῆς. 22 καὶ ὠκοδόμησεν κύριος ὁ θεὸς τὴν πλευράν, ἣν ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ Ἀδάμ, εἰς γυναῖκα καὶ ἠγάγεν αὐτὴν πρὸς τὸν Ἀδάμ. 23 καὶ εἶπεν Ἀδάμ. Τοῦτο νῦν ὅστοῦν ἐκ τῶν ὀστέων μου καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός μου· αὕτη κληθήσεται γυνή, ὅτι ἐκ τοῦ ἀνδρός αὐτῆς ἐλήφθη αὕτη· 24 ἕνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ καὶ προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. 25 καὶ ἦσαν οἱ δύο γυμνοί, ὃ τε Ἀδάμ καὶ ἡ γυνή αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἤσχύνοντο.



Ἡ δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου. Φορητὴ εἰκόνα 25x35. Διὰ χειρὸς Νικολάου, 1999.

γ) Ερμηνεία του κειμένου: η δημιουργία του ανθρώπου

Για τη δημιουργία του κόσμου και του ανθρώπου υπάρχουν δυο διηγήσεις που αλληλοσυμπληρώνονται. Η μία (Γεν. 1,26-30) δείχνει τον άνθρωπο να δημιουργείται την έκτη ημέρα από το Θεό, ο οποίος διαλέγεται σε πληθυντικό αριθμό: «ποιήσωμεν άνθρωπον κατ' εικόνα ημετέραν και καθ' ομοίωσιν». Κατά την ερμηνεία που έδωσε η Εκκλησία το «κατ' εικόνα» αναφέρεται στα πνευματικά εκείνα στοιχεία που καθορίζουν και την έννοια του προσώπου: είναι το λογικό και η ελεύθερη βούληση (το αυτεξούσιο). Το «καθ' ομοίωσιν» αναφέρεται στο βασικό στόχο που είναι η ομοίωση και ένωση με το Θεό, η θέωση. Στη χρήση του πληθυντικού αριθμού η θεολογία της Εκκλησίας διέγνωσε έναν πρώτο υπαινιγμό για την τριαδικότητα του Θεού, που θα φανερωθεί αργότερα από τον Ιησού Χριστό. Στην άλλη αναλυτικότερη διήγηση (2,4-25), που παραθέσαμε παραπάνω, βγαίνουν περισσότερα συμπεράσματα:

1. Ο Θεός σε μια πασίγνωστη αλληγορία πλάθει τον άνθρωπο (στ. 7) από χώμα, φυσάει στο πρόσωπο του και έτσι ο άνθρωπος γίνεται ζωντανό όν. Στο πρωτότυπο κείμενο αναφέρονται οι λέξεις «ψυχή ζῶσα». Η λέξη «ψυχή» αντιστοιχεί γενικά στην έννοια «ζωή.». Ο συμβολισμός είναι ολοφάνερος από την παραδοχή ότι ο Θεός είναι ασώματος. Συνεπώς το «χώμα» σημαίνει συμβολικά ότι ο άνθρωπος είναι υλικός, η υπόστασή του η υλική έχει προέλευση τη γη, ενώ η λέξη «ψυχή» χαρακτηρίζει γενικά τη ζωή. Η ιδιαιτερότητα λοιπόν του ανθρώπου σε σχέση με τα άλλα ζωντανά όντα βρίσκεται στο «ἐνεφύσησεν» δηλ. την ιδιαίτερη σχέση με το Θεό, που συγκροτεί την ανθρώπινη ύπαρξη. Η μετάδοση ενός πνευματικού στοιχείου δεν μπορούσε να γίνει κατανοητή διαφορετικά από τους ανθρώπους της επο-

χής που γράφτηκε η Γένεση, ενώ το «ένεφύσησεν εις τό πρόσωπον αυτού πνοήν ζωής» είναι και σαφές. Δηλώνει τη μετάδοση του πνευματικού στοιχείου της πνοής, και την πνευματική συγγένεια του ανθρώπου με το Θεό.

2. Στους στ. 8-14 ο Θεός τοποθετεί τον άνθρωπο σε έναν κήπο (τον παράδεισο), που τον διασχίζουν τέσσερις ποταμοί: ο Τίγρης, ο Ευφράτης, ο Γηών (Νείλος) και ο Φισών (ο Γάγγης ο Ινδικός κατά τον Ι. Δαμασκηνό). Οι ποταμοί αυτοί από γεωγραφική άποψη δεν έχουν καμιά σχέση μεταξύ τους. Πρόκειται επομένως για κήπο που δεν εντοπίζεται σε κάποιο περιορισμένο τοπο, αλλά είναι όλη η γη που γίνεται κήπος με την αγάπη του Θεού.

3. Στο στ. 15. ο άνθρωπος καλείται να εργαστεί και να φυλάξει τη γη που ζει και να διατηρήσει τη σχέση του με το Θεό. Έτσι εγκαινιάζεται η προστασία και η αγάπη που πρέπει να δείξει ο άνθρωπος στο περιβάλλον και ευλογείται η ανθρώπινη εργασία.

4. Στους στ. 16 και 17 ο Θεός δίνει εντολή στον άνθρωπο να μη φάει από τον καρπό «της γνώσης του καλού και του κακού» και τον προειδοποιεί ότι σε αντίθετη περίπτωση θα πεθάνει. Πρόκειται για μια δοκιμασία, με την οποία ο άνθρωπος θα δείξει αν επιδιώκει τη θέωση μέσα από τη χάρη του Θεού ή την εγωιστική αυτοθέωση. Ο θάνατος, φυσικός και πνευματικός, είναι η συνέπεια του χωρισμού του ανθρώπου από την πηγή της ζωής, το Θεό.

5. Στο στ. 18 ο Θεός διαπιστώνει ότι ο άνθρωπος χρειάζεται βοηθό και έτσι δημιουργεί τα ζώα (στ. 19-20) και τα οδηγεί σ' αυτόν, για να τους δώσει όνομα. Η ονοματοδοσία των ζώων δείχνει την ανωτερότητα του ανθρώπου και την ευθύνη που έχει να προστατεύει τα ζώα. Πράγματι, ήταν έθιμο την εποχή εκείνη όποιος έδινε όνομα σε κάποιον να δείχνει την εξουσία του και ταυτό-

χρονα την προστασία του απέναντι του. Ο άνθρωπος είναι ο κυρίαρχος του κόσμου, όχι για να τον καταδυναστεύει, αλλά για να τον προστατεύει και να τον χρησιμοποιεί στοργικά και υπεύθυνα...

6. Η διήγηση της δημιουργίας της γυναίκας (στ. 21-24) σημαίνει πολλά. Ο Θεός δημιουργεί τη γυναίκα ως βοηθό. Ο ρόλος της ως βοηθού διευκρινίζεται από τη βαθύτερη έννοια της βοήθειας. Αν επρόκειτο για υλική βοήθεια, αυτή θα μπορούσαν να την προσφέρουν και τα ζώα (και οι νομάδες Εβραίοι το γνώριζαν). Συνεπώς, η βοήθεια αναφέρεται στον ουσιαστικότερο στόχο του ανθρώπου, που είναι η «ομοίωσις» (θέωση). Πρόκειται για βοήθεια στη ζωή και την ένωσή του με το Θεό (μετοχή στις άκτιστες ενέργειες). Και οι δύο άνθρωποι θα αλληλοβοηθούνται για να επιτύχουν το «καθ' ομοίωσιν».

7. Η γυναίκα δημιουργείται από το ίδιο υλικό με τον άνδρα, από την πλευρά του. Αυτό για την ανδροκρατούμενη κοινωνία της εποχής εκείνης, αλλά και μέχρι σήμερα, έχει μεγάλη σημασία: η γυναίκα εμφανίζεται ισότιμη με τον άνδρα. Η δημιουργία της δείχνει ότι χαρακτηριστικό της ανθρώπινης ύπαρξης είναι το ότι τα δύο φύλα αλληλοσυμπληρώνονται, διαφορετικά ο άνθρωπος είναι ελλιπής. Ο Τριαδικός Θεός ως αγάπη και κοινωνία προσώπων δημιουργεί και μια κοινωνία ανθρώπινων προσώπων. Τέλος, από αυτήν την κοινωνία θα προέλθουν όλοι οι άνθρωποι. Συνεπώς η διήγηση διδάσκει και την ουσιαστική ενότητα όλων των ανθρώπινων φυλών, που πρέπει με τη σειρά τους να χαρακτηρίζονται από ισοτιμία και συνεργασία.

8. Στο στ. 24 ο Αδάμ χαρακτηρίζει τη γυναίκα σάρκα από τη σάρκα του, εξαιτίας της οποίας ο άνθρωπος θα εγκαταλείψει τον πατέρα και τη μητέρα του. Είναι σαφές ότι εδώ δηλώνεται η έλξη των δύο φύλων που ξεπερνάει σε ένταση τις συγγενικές σχέσεις και θεσμοθε-

τείται και καθαγιάζεται το μυστήριο του γάμου ως αποτέλεσμα της αγαπητικής σχέσης των δύο φύλων.

9. Τέλος κατά το στ. 25 ο άνδρας και η γυναίκα ήταν γυμνοί και δε ντρέπονταν. Αυτό εκφράζει την αθώοτητα, την ασφάλεια και την έλλειψη ενοχής του ανθρώπου, λόγω της ουσιαστικής σχέσης του με το Θεό και το συνάνθρωπο του.



Εφ' υγροίς. Φορητή τοιχογραφία 1996. Χειρ. Νικολάου.

ΚΕΙΜΕΝΑ

1. « Άκουσε ο Μαρδούκ το παράπονο των θεών κι έκανε κάτι σοφό για να τους βοηθήσει.

Στράφηκε προς τον Έα για να μιλήσει
και του' πε αυτό που σκαρφίστηκε:
Διέταξα αίμα να μαζέψουν και οστά λευκά.
Απ' αυτά τον άνθρωπο θα κάνω, αυτόν τον ίδιον.
Ναι, άνθρωπος ας είναι τ όνομά του, αυτόν θα δημιουργήσω.
Χρέος του να 'ναι η λατρεία στους θεούς.
Για πάντα αυτός θα τους τιμά με θυσίες...»

«Εσύ που δημιούργησες τον άνθρωπο,
του όρισες τη λατρεία για τους θεούς.
Ποτέ να μην ξεχάσει ο άνθρωπος τον λόγο σου,
γιατί αυτός είναι δικός σου, έργο των χειρών σου»
Απόσπασμα από το Βαβυλωνιακό έπος Ενούμα Ελίσ,
σχετικό με τη δημιουργία του ανθρώπου (γλωσσ. προ-
σαρμογή από τον Αθ. Π. Χαστούπη, Ουσία της θρη-
σκείας, Αθήναι 1981, σ. 20).

2. «Ο Θεός δημιουργεί τον άνθρωπο από ορατή και αό-
ρατη φύση, με τα ίδια του τα χέρια κατ' εικόνα και καθ'
ομοίωση από τη γη αφού διέπλασε το σώμα και αφού του
έδωσε λογική και νοερή ψυχή με τη δική του πνοή, αυτό
που αποκαλούμε θεία εικόνα• γιατί το «κατ' εικόνα» φα-
νερώνει τη νοερή και αυτεξούσια φύση, ενώ το «καθ' ο-
μοίωσιν» την κατά το δυνατό ομοίωση στην αρετή. Το
σώμα και η ψυχή πλάστηκαν ταυτόχρονα, και όχι το ένα
πρώτα και το άλλο ύστερα κατά τις φλυαρίες του Ωριγέ-
νη.

Ο Θεός, λοιπόν, δημιούργησε τον άνθρωπο άκακο, ευθύ,
ενάρετο, άλυπο, αμέριμνο, λαμπρυνόμενο με κάθε αρε-
τή, στολισμένο με όλα τα αγαθά, σαν ένα δεύτερο κό-
σμο, μικρό σε μεγάλο, άλλον άγγελο, μικτό προσκυνητή,
επόπτη της ορατής κτίσεως, μύστη της νοητής, βασιλιά
των όσων βρίσκονται στη γη, βασιλευόμενο από πάνω, ε-
πίγειο και ουράνιο, πρόσκαιρο και αθάνατο, ορατό και

νοούμενο, μέσον μεγαλείου και ταπεινότητας, τον ίδιο πνεύμα και σάρκα, σάρκα για την έπαρση, πνεύμα για τη χάρη, το πρώτο για να πάσχει από τη σάρκα και να θυμάται και να διαπαιδαγωγείται, το δεύτερο για να μένει με τη χάρη στον Θεό και να δοξάζει τον ευεργέτη, να φιλοτιμείται για το μεγαλείο, να περνά εδώ τη ζωή του, δηλαδή στην παρούσα φάση, και αλλού να εξέρχεται στον μελλοντικό αιώνα, και - πέρας του μυστηρίου - να θεώνεται με την τάση προς το Θεό, να θεώνεται όμως με τη μετοχή στη θεία λάμψη και όχι να μεταβαίνει στη θεία ουσία»

(Ιωάννου Δαμασκηνού, Έκδοσις ακριβής της ορθοδόξου πίστεως, 12 (26), Μετάφρ. Ν. Ματσούκα, Θεσσαλονίκη 1976, σ. 151-153).

ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

1. Ποια είναι η χριστιανική διδασκαλία για τη δημιουργία του ανθρώπου;
2. Ποια σημασία έχουν οι αλήθειες του κειμένου της Βίβλου για τη σημερινή σχέση του ανθρώπου με το φυσικό περιβάλλον;
3. Μπορούμε να συμπεράνουμε σύμφωνα με τη Βίβλο ότι η γυναίκα είναι κατώτερη από τον άνδρα;
4. Συγκρίνετε τις σχέσεις Θεού και ανθρώπου της Βίβλου με τις σχέσεις που προκύπτουν από τη μυθολογική διήγηση του βαβυλωνιακού έπους Ενούμα Ελίζ (βλ. κείμενο 1).
5. Σε πολλές θρησκείες ή αιρέσεις το σώμα του ανθρώπου θεωρείται κάτι κακό ή αμαρτωλό σε σχέση με την ψυχή. Διδάσκει κάτι τέτοιο η Βίβλος; (βλ. και κείμενο 2). Στηρίξτε την άποψή σας.



11. Γιατί υπάρχει το κακό στον κόσμο;

Ο Θεός δημιούργησε τον κόσμο και τον άνθρωπο «καλά λίαν»(Γεν. 1, 31). Ωστόσο, παρατηρούμε από την καθημερινή μας ζωή ότι στον κόσμο υπάρχει το κακό. Από πού προέρχεται και τι συνέπειες έχει; Ποια η θέση του Θεού και ποια η ευθύνη του ανθρώπου; Αυτά τα ερωτήματα θα μας απασχολήσουν στο σημερινό μάθημα.

α) Τι είναι κακό;

Όσον αφορά στη φύση και την προέλευση του κακού πρέπει να διευκρινίσουμε ότι το κακό δεν υπάρχει ως δημιούργημα και ο Θεός δεν ευθύνεται γι' αυτό. Υπάρχει ως διακοπή της σχέσης του κτιστού κόσμου με το Θεό, σχέση που είναι απαραίτητη για να παραμείνει ο κόσμος ζωντανός, αφού από μόνος του δεν έχει ζωή. Η διακοπή της σχέσης προέρχεται από τον άνθρωπο που ως «αυτεξούσιος» θέλησε να γίνει θεός χωρίς το Θεό. Έτσι επέλεξε τη διακοπή της σχέσης του με το Θεό που τον ζωοποιούσε και επιστρέφει στο μηδέν συμπαρασύροντας και την υπόλοιπη κτίση, αφού είναι ο ηγέτης της. Ο Θεός δε δημιουργεί το κακό, αλλά δίνει στον άνθρωπο τη δυνατότητα της επιλογής, αφού τον έχει δημιουργήσει με ελεύθερη βούληση (αυτεξούσιο) κι εκείνος επιλέγει να γίνει ίσος με το Θεό μέσω της ανυπακοής.

β) Προπατορικό αμάρτημα: αφετηρία του κακού

Σύμφωνα με τη διήγηση της Π. Διαθήκης (3ο κεφ. της Γενέσεως), ο Θεός είχε προειδοποιήσει τον άνθρωπο ότι, αν φάει από τον καρπό του δένδρου της γνώσης του καλού και του κακού, θα πεθάνει. Η εντολή αυτή είχε σκοπό να περιφρουρήσει και να ενισχύσει τη σχέση του ανθρώπου με το Θεό και όχι να του στερήσει τη γνώση. Ο Θεός έπλασε τον άνθρωπο ικανό να διακρίνει το καλό από το κακό και του έδωσε την ελευθερία επιλογής. Ο Θεός με την εντολή αυτή καλεί τον άνθρωπο να μην προχωρήσει σ' αυτήν τη γνώση, που θα ήταν γνώση του κακού, αλλά αντίθετα να προχωρήσει στη θέωση, να γίνει κατά χάριν θεός μέσα από τη σχέση του με το Θεό. Η ανυπακοή στην εντολή του Θεού ήταν η ουσία του κακού, ενώ η σχέση αγάπης μαζί Του θα ήταν ο μόνος τρόπος για να συνεχίσει να ζει σε κοινωνία με το Θεό.

Ωστόσο, στη σχέση του ανθρώπου με το Θεό παρεμβάλλεται μια άλλη πνευματική ύπαρξη, ένα κτίσμα, που εφευρίσκει το κακό, ο σατανάς, με τη μορφή φιδιού¹ που διαβάλλει το Θεό, λέγοντας ότι η απαγόρευση του απέβλεπε στο να μη διανοιχθούν οι οφθαλμοί τους και γίνουν οι άνθρωποι ως θεοί με τη γνώση του

¹ Εννοείται ότι πρόκειται για συμβολική διήγηση και δεν πρόκειται για κανονικό φίδι, αφού μιλάει ανθρώπινα και εμφανίζεται εξυπνότερο από τον άνθρωπο. Η Εκκλησία ερμηνεύει την παρουσία του φιδιού ως μεταμορφωμένη ένυλη παρουσία του διαβόλου, που αρχικά είχε δημιουργηθεί από το Θεό μαζί με άλλες όμοιες υπάρξεις, τους αγγέλους. Επέλεξε, όμως, τη διακοπή της σχέσης με το Θεό, εφευρίσκοντας έτσι το κακό, με αποτέλεσμα να μετατραπεί σε «Σατανά» (εβραϊκά= «αντίπαλος») ή «διάβολο» (ελληνικά «αυτός που συκοφαντεί»).

καλού και του κακού. Ο άνθρωπος επιλέγει τελικά να γίνει θεός με λάθος τρόπο, δηλαδή χωρίς τη μοναδική δυνατότητα που υπήρχε για τη θέωση: την ταπείνωση και την υπακοή στο Θεό και επομένως τη μετοχή στη χάρη του Θεού. Έτσι, όταν οι άνθρωποι πείθονται στα λόγια του πονηρού, γνωρίζουν πράγματι το κακό, αλλά την ίδια στιγμή συνειδητοποιούν ότι είναι γυμνοί, έχει εκλείψει η αθωότητα και ο ένας είναι εκτεθειμένος απέναντι στο βλέμμα του άλλου. Λίγο αργότερα κρύβονται και από το βλέμμα του Θεού που τους αναζητά. Οι άνθρωποι έγιναν «σαν θεοί», αλλά η «θεικότητά» τους είναι μια γυμνή «θεικότητα» που οδηγεί στο θάνατο και όχι στη θέωση, για την οποία είχαν δημιουργηθεί.

γ) Συνέπειες του κακού

Η διήγηση της Π. Διαθήκης δε σταματά εκεί. Ο Θεός αναγγέλλει τις συνέπειες που θα έχει η εμφάνιση του κακού. Η ζωή στο εξής θα είναι δύσκολη χωρίς τη σχέση αγάπης με το Θεό. Στη γυναίκα η μητρότητα θα συνδεθεί με τον πόνο και θα εμφανιστεί η κυριαρχία και η εξάρτησή της από τον άντρα. Ο άντρας θα καταβάλλει μεγάλο σωματικό κόπο και με ιδρώτα θα λύνει τα βιοποριστικά του προβλήματα, ενώ και το περιβάλλον θα γίνει απειλητικό.

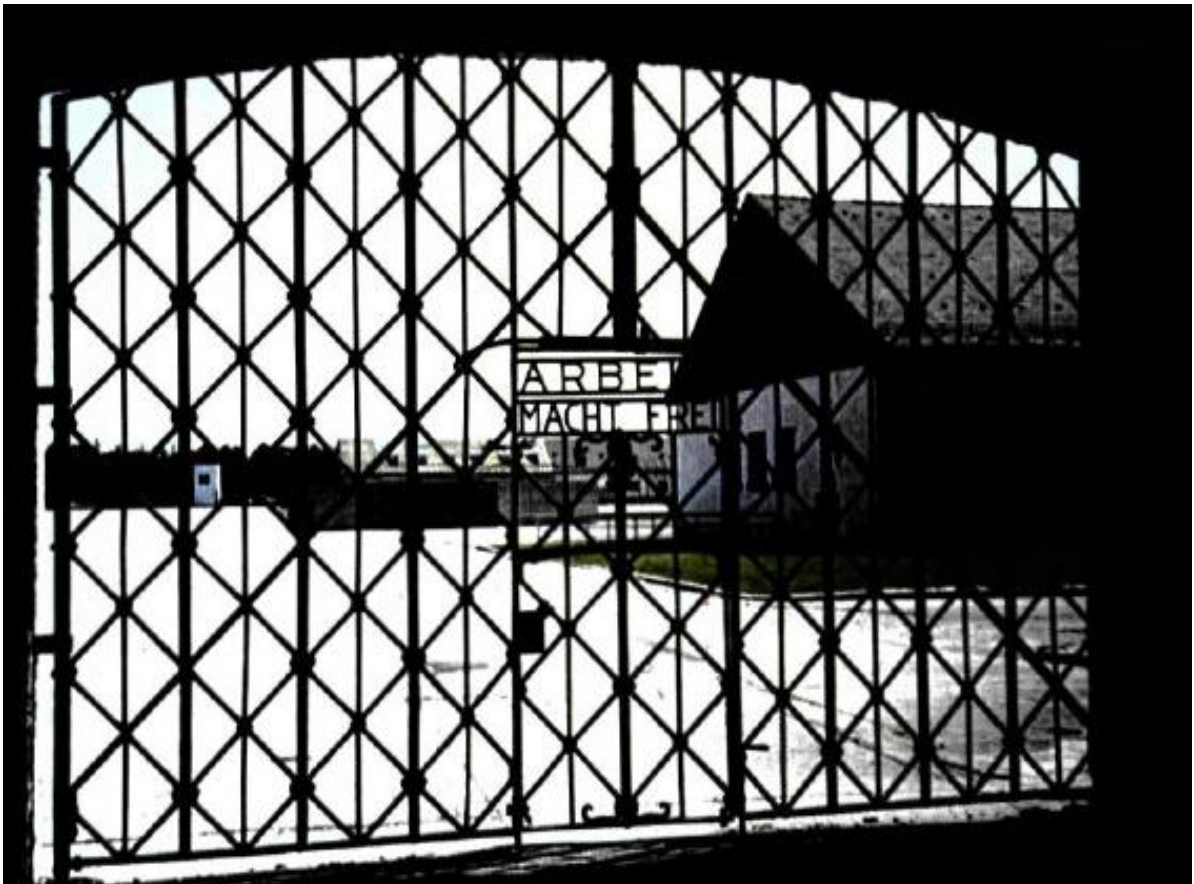
Τα παραπάνω είναι μικρό δείγμα των ευρύτερων συνεπειών του κακού, που δεν αφορά πλέον μόνο σε μια πτυχή της ζωής του ανθρώπου αλλά σε όλες και μπορούν να συνοψιστούν ως εξής:



Θάνατος ανθρώπων από πείνα. Μια απ' τις δραματικότερες εκφράσεις του κακού στον κόσμο.

- 1. διακοπή της σχέσης με το Θεό (πνευματικός θάνατος και σωματικός)**
- 2. σύγκρουση του ανθρώπου με το συνάνθρωπο του (κοινωνικό κακό)**
- 3. διαστροφή των σχέσεων με το φυσικό περιβάλλον, που γίνεται εχθρικό.**

Οι αλήθειες του κειμένου αυτού είναι διαχρονικές, αφού μέσα από την κληρονομική μετάδοση των συνεπειών του κακού (προπατορικό αμάρτημα) αυτό είναι



Το κακό ανιχνεύεται απ' όλα στις σχέσεις ανθρώπου προς άνθρωπο. Είσοδος από το ναζιστικό στρατόπεδο συγκέντρωσης του Νταχάου, σύμβολο του παραλογισμού και της θηριωδίας στις σχέσεις των ανθρώπων.

πλέον πανανθρώπινο φαινόμενο. Πράγματι το κακό διαπερνά όλες τις δομές και «μολύνει» την ανθρώπινη κοινωνία με γνωστά αποτελέσματα: ανθρώπινες συνειδήσεις διαφθείρονται από κακές κοινωνικές συνθήκες (εκμετάλλευση, πόλεμοι, ανομία, διάλυση των κοινωνικών θεσμών) ή άλλες φορές σωστές κοινωνικές δομές (οικογένεια, εκπαίδευση, νόμοι) αμαυρώνονται από διεφθαρμένα πρόσωπα.

δ) Ο Θεός και το κακό

Μέχρι εδώ έγινε σαφές ότι δεν είναι ο Θεός υπεύθυνος για το κακό. Γιατί όμως δεν το εμποδίζει; Η σχέση Θεού και κτίσης χαρακτηρίζεται από την ελευθερία, ε-

πειδή ο Θεός είναι ελεύθερος και σέβεται την ελευθερία των δημιουργημάτων του. Συνεπώς, αν ο Θεός εμπόδιζε τη δυνατότητα επιλογής των ελεύθερων κτισμάτων Του (ακόμη και το να επιλέξουν το κακό), θα ήταν σαν να αρνούσαν τον εαυτό Του. Ωστόσο, δεν αφήνει το δημιούργημά του αβοήθητο. Ο άνθρωπος ως «μολυσμένος» από το κακό αδυνατεί να θεραπευτεί με τις δικές του δυνάμεις, ενώ ταυτόχρονα ζητά βοήθεια από ψεύτικους θεούς που κατασκευάζει στη θέση του αληθινού. Έτσι ο Θεός επιλέγει να βοηθήσει τον κόσμο μέσω του Υιού Του. Με την ενανθρώπιση του Υιού και Λόγου του Θεού καταπολεμείται ο θάνατος, συντρίβεται το κακό και δημιουργείται ένας νέος «καινός» άνθρωπος, που δεν κυριαρχείται από το θάνατο, δίνοντας στον άνθρωπο τη δυνατότητα να πολεμήσει εκείνος πλέον το κακό. Η Ανάσταση του Χριστού είναι το πρώτο γεγονός του ερχομού της Βασιλείας του Θεού. στην οποία το κακό και η βασική του συνέπεια, ο θάνατος, δε θα υπάρχουν πια.

ε) Η ευθύνη του ανθρώπου

Στη διήγηση για το προπατορικό αμάρτημα δίνονται ελάχιστες πληροφορίες για τον «εφευρέτη του κακού» διάβολο, που εισηγήθηκε στον άνθρωπο την παρακοή. Είναι φανερό ότι η έμφαση δίνεται στην ευθύνη και το ρόλο του ανθρώπου. Επίσης, το γεγονός ότι ο άνθρωπος αισθάνεται γυμνός, ενώ ο Θεός τον ρωτά «ποιος σου είπε ότι είσαι γυμνός;» (Γεν. 3, 11), δείχνει ότι ο άνθρωπος μόνος του κόβει τις γέφυρες επικοινωνίας, ενώ ο Θεός παραμένει πάντα με το ίδιο ενδιαφέρον για τον άνθρωπο. Είναι, λοιπόν, ιδιαίτερη η ευθύνη του ανθρώπου για την εμφάνιση του κακού. Την ίδια ευθύνη φέρει ο άνθρωπος και για την καταπολέμησή του.

Εφόσον με την ανάσταση του Χριστού «ο θάνατος δεν κυριεύει πια», είναι ευθύνη του ανθρώπου να συνδεθεί μ' Εκείνον, να φέρει τις συνέπειες της Ανάστασης σε όλες τις πτυχές της καθημερινότητας και να νικήσει κι ο ίδιος μαζί με το Χριστό το κακό. Αυτό γίνεται όταν συμμετάσχει στο θάνατο και την ανάσταση του Χριστού στο Βάπτισμα και τη θεία Ευχαριστία και ταυτόχρονα:

- καταπολεμεί τα πάθη που τον υποδουλώνουν
- αλλάζει τις άδικες κοινωνικές δομές
- αγαπά και θυσιάζεται για τους συνανθρώπους του
- επανασυνδέεται σωστά με το φυσικό περιβάλλον.

Η αγωνιστική επιμονή στην καθημερινή ζωή για την επικράτηση της Βασιλείας του Θεού και την κατάργηση των συνεπειών της αμαρτίας, με τη συμμετοχή στη ζωή του σώματος του Χριστού, την Εκκλησία, είναι προσφορά στη ζωή ολόκληρου του κόσμου. Στην κατεύθυνση αυτή οι άγιοι της Εκκλησίας αποτελούν πολύτιμα παραδείγματα. Αν και ο αγώνας φαίνεται άνισος, ο Χριστός ενεργεί μέσα από τα πρόσωπα των Αγίων και όλης της Εκκλησίας σε κάθε εποχή, ώστε να καλύπτει τις προσωπικές αδυναμίες και ελλείψεις και με την αγωνιστική επιμονή όλων να προετοιμάζεται ένας καινούργιος κόσμος χωρίς το κακό.

ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Ὁ δε ὄφις ἦν φρονιμώτατος πάντων τῶν θηρίων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, ὧν ἐποίησεν κύριος ὁ θεός· καὶ εἶπεν ὁ ὄφις τῇ γυναικί. Τί ὅτι εἶπεν ὁ θεός Οὐ μὴ φάγητε ἀπὸ παντός ξύλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ; 2 καὶ εἶπεν ἡ γυνὴ τῷ ὄφει. Ἀπὸ καρποῦ ξύλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ φαγόμεθα, 3 ἀπὸ δέ καρποῦ τοῦ ξύλου, ὃ ἐστὶν ἐν μέσῳ



Η συντριβή του κακού. Από το Μηνολόγιο του Βασιλείου (περ. 100 μ.Χ., Βιβλιοθήκη του Βατικανού).

τοῦ παραδείσου, εἶπεν ὁ θεός Οὐ φάγεσθε ἀπ' αὐτοῦ οὐδέ μή ἄψησθε αὐτοῦ, ἵνα μή ἀποθάνητε. 4 καί εἶπεν ὁ ὄφις τῇ γυναικί. Οὐ θανάτῳ ἀποθανεῖσθε· 5 ἥδει γάρ ὁ θεός ὅτι ἐν ἧ ἂν ἡμέρᾳ φάγητε ἀπ' αὐτοῦ, διανοιχθήσονται ὑμῶν οἱ ὀφθαλμοί, καί ἔσεσθε ὡς θεοί γινώσκοντες καλόν καί πονηρόν. 6 καί εἶδεν ἡ γυνή ὅτι καλόν τό ξύλον εἰς βρῶσιν καί ὅτι ἀρεστόν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἰδεῖν καί ὠραῖον ἐστίν τοῦ κατανοῆσαι, καί λαβοῦσα τοῦ καρποῦ αὐτοῦ ἔφαγεν· καί ἔδωκεν καί τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς μετ' αὐτῆς καί ἔφαγον. 7 καί διηνοίχθησαν οἱ ὀφθαλμοί τῶν δύο, καί ἔγνωσαν ὅτι γυμνοί ἦσαν καί ἔραψαν φύλλα συκῆς καί ἐποίησαν ἑαυτοῖς περιζώματα. 8 Καί ἤκουσαν τῆς φωνῆς Κυρίου τοῦ Θεοῦ περιπατοῦντος ἐν τῷ παραδείσῳ τό δειλινόν, καί ἐκρύβησαν ὃ τε Ἄδὰμ καί ἡ γυνή αὐτοῦ ἀπό προσώπου Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἐν μέσῳ τοῦ ξύ-

λου τοῦ παραδείσου. 9 καί ἐκάλεσε Κύριος ὁ Θεός τόν Ἀδάμ καί εἶπεν αὐτῷ· Ἀδάμ, ποῦ εἶ; 10 καί εἶπεν αὐτῷ· τῆς φωνῆς σου ἤκουσα περιπατοῦντος ἐν τῷ παραδείσῳ καί ἐφοβήθην, ὅτι γυμνός εἰμι, καί ἐκρύβην. 11 καί εἶπεν αὐτῷ ὁ Θεός· τίς ἀνήγγειλέ σοι ὅτι γυμνός εἶ, εἰ μή ἀπό τοῦ ξύλου, οὗ ἐνετειλάμην σοι τούτου μόνου μή φαγεῖν, ἀπ' αὐτοῦ ἔφαγες; 12 καί εἶπεν ὁ Ἀδάμ· ἡ γυνή, ἣν ἔδωκας μετ' ἐμοῦ, αὕτη μοι ἔδωκεν ἀπό τοῦ ξύλου, καί ἔφαγον. 13 καί εἶπε Κύριος ὁ Θεός τῇ γυναικί· τί τοῦτο ἐποίησας; καί εἶπεν ἡ γυνή· ὁ ὄφις ἠπάτησές με, καί ἔφαγον. 14 καί εἶπε Κύριος ὁ Θεός τῷ ὄφει· ὅτι ἐποίησας τοῦτο, ἐπικατάρατος σύ ἀπό πάντων τῶν κτηνῶν καί ἀπό πάντων τῶν θηρίων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς· ἐπὶ τῷ στήθει σου καί τῇ κοιλίᾳ πορεύσῃ καί γῆν φαγῆ πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς σου. 15 καί ἔχθραν θήσω ἀνά μέσον σου καί ἀνά μέσον τῆς γυναικός καί ἀνά μέσον τοῦ σπέρματός σου καί ἀνά μέσον τοῦ σπέρματος αὐτῆς· αὐτός σου τηρήσει καφαλήν, καί σύ τηρήσεις αὐτοῦ πτέρναν. 16 καί τῇ γυναικί εἶπε· πληθύνων πληθυνῶ τὰς λύπας σου καί τόν στεναγμόν σου· ἐν λύπαις τέξῃ τέκνα, καί πρὸς τόν ἄνδρα σου ἡ ἀποστροφή σου, καί αὐτός σου κυριεύσει. 17 τῷ δὲ Ἀδάμ εἶπεν· ὅτι ἤκουσας τῆς φωνῆς τῆς γυναικός σου καί ἔφαγες ἀπό τοῦ ξύλου, οὗ ἐνετειλέμην σοι τούτου μόνου μή φαγεῖν, ἀπ' αὐτοῦ ἔφαγες, ἐπικατάρατος ἡ γῆ ἐν τοῖς ἔργοις σου· ἐν λύπαις φαγῆ αὐτήν πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς σου· 18 ἀκάνθας καί τριβόλους ἀνατελεῖ σοι, καί φαγῆ τόν χόρτον τοῦ ἀγροῦ. 19 ἐν ἰδρώτι τοῦ προσώπου σου φαγῆ τόν ἄρτον σου, ἕως τοῦ ἀποστρέψαι σε εἰς τήν γῆν, ἐξ ἧς ἐλήφθης, ὅτι γῆ εἶ καί εἰς γῆν ἀπελεύση.

(Γέν. 3, 1-19)

2. Έπρεπε λοιπόν ο άνθρωπος, αφού πρώτα δοκιμαστεί και με την πείρα, ύστερα από την τήρηση της αρετής, να τελειωθεί, και έτσι να πάρει την αφθαρσία σαν έπαθλο αρετής· γιατί, αφού δημιουργήθηκε μεσος μεταξύ Θεού και ύλης, μετά την απαλλαγή του από τη φυσική σχέση προς τα όντα με την τήρηση της εντολής και με την ένωση κατά την έξη προς το Θεό, επρόκειτο να πάρει την αμετακίνητη παγιότητα στο καλό, αλλά με την παράβαση αφού κινήθηκε μάλλον προς την ύλη και απέσπασε το νου από την αιτία του, εννοώ το Θεό, παραδόθηκε στη φθορά και έγινε παθητός και θνητός, αντί να γίνει απαθής και αθάνατος, και έχει πια ανάγκη από σύζευξη και ρευστή γέννηση και, από πόθο για τη ζωή, προσκολλήθηκε στα ευχάριστα, σαν να 'ναι αυτά τα συστατικά της, επιπλέον μισεί άφοβα όλους αυτούς που προκαλούν τη στέρηση αυτών και μεταφέρει την έφεση από τον Θεό προς την ύλη, ενώ τον θυμό από τον πράγματι εχθρό της σωτηρίας προς τον πλησίον του».

(Ιωάννου Δαμασκηνού, Έκδοσις ακριβής της ορθοδόξου πίστεως, 30 (44) μετάφρ. Ν. Ματσούκα, Θεσσαλονίκη 1976, σ.207)

ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

1. Συχνά μιλάμε για το «βασίλειο του κακού». Πόσο σωστή είναι αυτή η έκφραση;
2. Ο Χριστιανισμός μιλά για νίκη κατά του θανάτου. Εννοεί μόνο το σωματικό θάνατο; Τι θα συνέβαινε σε μια κοινωνία που θα ξεπερνούσαν μόνο ο σωματικός θάνατος;

- 3. Δώστε παραδείγματα φθοράς κοινωνικών θεσμών από το κακό.**
- 4. Πώς μπορούμε να συμβάλλουμε στην προσπάθεια για την επικράτηση του καλού;**

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «Διατίθεται με τιμή πώλησης». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του Νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946, 108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Διά Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων/ ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.